

WIELEWAAL

maandblad
jaargang 50
mei 1984

WIELEWAAL

Vlaams tijdschrift voor natuurstudie

uitgegeven met ondersteuning van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur.

Vroegere hoofdredacteurs: E.H. Fr. SEGERS: jaargang 1 tot en met 23
Dr. Fr. GROOTAERS: jaargang 24 tot en met 46

Hoofdredacteur

Dr. H. MEEUS, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout (014/41 57 58)

Redactieraad

H. FRANCKX, Dr. Fr. GROOTAERS, G. HUYSKENS, J. BLOEMEN, A. DE JONGHE, J. KIEBOOMS, R. WILLOCKX, G. LUYTS, Prof. Dr. A. DHONDT, P. VAN DEN BREMT, M. BECUWE, Dr. R. EYCKERMAN, J. VAN WINKEL, H. VOET, Dr. M. LOUETTE, Ir. G. BULTEEL, J. GABRIELS, Dr. J. VAN GOMPEL, Dr. J. PAULUSSEN, G. BURGGRAEVE, P. MAES, Graaf L. LIPPENS, Dr. H. WILLE.

WIELEWAAL is een uitgave van de Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie DE WIELEWAAL

De vereniging heeft tot doel: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels te bevorderen door alle middelen, o.m. door het oprichten van plaatselijke afdelingen, het houden van studiedagen, het uitgeven van een tijdschrift, het verspreiden van vogelboeken en natuurboeken, het oprichten van natuurreservaten. De vereniging werd in 1933 opgericht door E.H. Fr. Segers. Ze telt nu meer dan 6.000 leden, verdeeld over 52 afdelingen. Een waaier van voordrachten, dia- en filmavonden, lessen, tentoonstellingen, geleide wandelingen, studieprojecten, deelname aan regionale en internationale onderzoeken en inventarisaties, beheerswerken in natuurreservaten, uitstappen en reizen in binnen- en buitenland staat jaarlijks op de agenda. De vereniging heeft niet minder dan 64 natuurreservaten in beheer met een totale oppervlakte van meer dan 4.000 ha, verspreid over geheel Vlaanderen. Ze bezit bovendien een eigen „Wielewaal-huis” te Turnhout waar naast het secretariaat ook een ornithologisch museum, een bibliotheek, vergaderzalen en een boekhandel zijn ondergebracht.

Raad van beheer

Dagelijks bestuur:

H. FRANCKX, voorzitter, Vredelaan 29, 2500 Lier (03/480 47 32)
W. VAN SPAENDONK, ondervoorzitter, Zevenbergen 50, 2500 Lier (03/480 54 24)
F. VAN DEN BROECK, secretaris, De Wilgen 41, 2060 Merksem (03/645 02 52)
J. PEETERS, penningmeester, Hertevoetweg 3, 2958 Weerde (015/61 20 86)

Overige leden:

R. WILLOCKX, Sparrenstraat 23, 2930 Hombeek; E. WELLENS, Statiestraat 89, 3900 Lommel;
D. VAN DAELE, Garenmarkt 4 bus 2, 8000 Brugge; J. DHOLLANDER, Bergstraat 5, 2780 St.-Gillis-Waas;
W. ROGGMAN, Gentsesteenweg 161, 9300 Aalst; P. HERROELEN, Van Asschestraat 33, 1910 Melsbroek

Technisch adviseur voor de natuurreservaten:

Ir. S. TYS, Beekstraat 16, 2800 Mechelen (015/41 12 78)

LIDMAATSCHAP EN ABONNEMENTEN

België: 450 F. Andere landen: 600 F. Bijlid (zonder abonnement): 50 F.
Administratie: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Giro: 000-0319785-73. Tel.: 014/41.22.52.

Alle briefwisseling in verband met de inhoud van het maandblad dient gericht aan het redactieadres, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout. Briefwisseling aangaande administratie en bestelling van het tijdschrift dient gestuurd naar het secretariaat van de vereniging, Graatakker 11, 2300 Turnhout.

In memoriam Maria, Emerans, Jozefa Meyers

Ere-penningmeester van de Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie „De Wielewaal”

Geboren te Merksplas op 1 februari 1900.

Overleden op 30 maart 1984 te Turnhout.

De uitvaartliturgie werd gevierd te Vosselaar op zaterdag 7 april 1984. Mejuffrouw Emerans Meyers was een van de oudste en een van de meest verdienstelijke leden van de vereniging.

De ornithologische vereniging De Wielewaal werd op 12 februari 1933 te Antwerpen opgericht. Toen de voorzitter, E.H. F. Segers, het jaar nadien van Antwerpen naar Vosselaar werd overgeplaatst, richtte hij te Turnhout een tweede afdeling op. Dit werd voor De Wielewaal de start als landelijke organisatie. Mejuffrouw Meyers was op dat ogenblik onderwijzeres aan de gemeentelijke jongensschool te Vosselaar.

Ze werd lid van De Wielewaal in 1935. E.H. Segers had enorm veel doorzicht en mensenkennis. Hij vroeg dan ook onmiddellijk of mejuffrouw Meyers wou instaan voor het secretariaat van De Wielewaal. Een betere keuze had hij nooit kunnen maken. Emerans had een schrandere en praktische geest en een fantastisch geheugen. Praktisch geheel de ledenlijst met afdeling en adres kende zij uit het hoofd. Van ieder toegewijd lid kende zij de verdiensten.

Dit eerste contact te Vosselaar betekende meteen de oorsprong van een 35 jaar lange vriendschap en samenwerking. Het duo Segers-Meyers bleef al die jaren de steunpilaar van De Wielewaal.

Mejuffrouw Meyers werd weldra lid van de raad van beheer en tijdens de algemene vergadering van 28 september 1947 werd ze officieel penningmeester. Ze is dit 25 jaar lang gebleven, nl. tot op 14 maart 1982, toen ze zelf vrijwillig afstand deed van al haar functies.

Nooit is het patrimonium van een organisatie beter, gewetensvoller en zuiniger beheerd dan dit van De Wielewaal. Zo ascetisch en streng als Emerans Meyers was voor zichzelf, zo veeleisend en spaarzaam was ze ook voor de vereniging. Mede aan haar beleid danken wij de groei en de bloei van onze beweging.

In 1953, bij de omvorming van De Wielewaal tot een vereniging zonder winstoogmerk, was Emerans Meyers een van de 6 stichters.

In 1969 ontving De Wielewaal voor de eerste maal in zijn geschiedenis een toelage van de staat. Om de voorwaarden tot subsidiëring te vervullen, werd de eerste en enige betaalde bediende aangesteld.

Tot die datum volbracht mejuffrouw Meyers al de administratieve taken van de centrale. Helemaal alleen stond ze in voor de ledenadministratie en de boekhandel. Tot 1969, jaar van het overlijden van E.H. Segers, was zij niet alleen zijn rechter-, maar ook zijn linkerarm. Doch ook nadien bleef ze de nieuwe voorzitter en de bediende bijstaan met raad en daad. Vele jaren lang stond zij bovendien de hoofdredacteuren van ons maandblad *Wielewaal* terzijde bij het verbeteren van de drukproeven. Al deze taken heeft ze in stilte, nauwgezet en plichtbewust vervuld.

Haar enorme werkkraacht had mejuffrouw Meyers te danken aan haar buitengewone lichamelijke en geestelijke gaven. Ze bezat een ijzersterk gestel. Koude of vermoeidheid kende ze niet.

Tot voor enkele jaren nam ze telkens deel aan de jaarlijkse buitenlandse reizen van De Wielewaal. Menig deelnemer heeft ze in bewondering en verbazing gebracht door haar uithoudingsvermogen en weerstand. Waar ze eenmaal geweest was, herinnerde ze zich nog jaren later de weg en de waargenomen vogels. Ze was trouwens een uitstekende veldornithologe. Ze deed de verzendingen van de centrale vanuit het Begijnhof 47 en later van de Graatakker 11 te Turnhout. Als chauffeur van de voorzitter reisde zij geheel Vlaanderen af voor bezoeken aan afdelingsbesturen, voor het geven van voordrachten of het deelnemen aan uitstappen. In één woord: zij was de „moeder” van De Wielewaal. Hoe zeer het afscheid van een geliefd persoon ons ook mag bedroeven, het stemt ons gelukkig dat wij niet te lang gewacht hebben om onze waardering voor mejuffrouw Meyers te betuigen. Nog tijdens haar ambtsperiode werd ze voor haar verdiensten in 1977 gevierd te Halle in de Kempen. In 1982 namen we tijdens de jaarlijkse algemene vergadering plechtig afscheid van haar als penningmeester van de raad van beheer. En in 1983, tijdens de viering van het vijftigjaar bestaan van De Wielewaal, werd ze gehuldigd als een van de vier verdienstelijkste leden van de beweging.

Tijdens de laatste twee jaren kwam mejuffrouw Meyers nog uiterst zelden in het Wielewaalhuis, waar ze nochtans zoveel jaren had verbleven.

Zij, die lange tijd zo groot had gewoond, ging nu in een bescheiden appartement leven. Zij die altijd met zovele Wielewalers contact had gehad, trok zich nu terug in eenzaamheid.

Uiterst blij was ze wanneer ze nog eens bezoek kreeg van familie, kennissen of vrienden. Wij konden dan vaststellen, hoe ze nog steeds trachtte zich op de hoogte te houden van wat er omging in en rond De Wielewaal. Al verzwakte haar gezondheid, haar geest bleef klaar en scherp.

Vrijdag, 30 maart, trachtten de huidige penningmeester en ikzelf, zoals we wel meer deden, haar tevergeefs nog even te gaan groeten. Groot was onze verslagenheid toen we 's anderendaags vernamen dat mejuffrouw Meyers rond dezelfde tijd was overleden in het ziekenhuis, waar ze twee weken eerder was opgenomen.

Jean de la Fontaine zei ooit: „De dood verrast de wijze niet; hij is altijd gereed voor het vertrek.” Wijs was mejuffrouw Meyers inderdaad.

Niettegenstaande ze haar ziekte voor iedereen verzwegen en ook niemand op de hoogte liet brengen van haar opname in het ziekenhuis, nam ze toch zelf al de nodige schikkingen. Ze stelde zelf de tekst op voor haar doodsbrief en van het krantenbericht. Ze legde een lijst aan van degenen die moesten verwittigd worden van haar begrafenis en van diegenen die moesten uitgenodigd worden op de koffietafel. Het zal een eer zijn voor Vosselaar dat het haar verlangen was voor haar laatste reis terug te keren naar deze gemeente.

Mejuffrouw Meyers was zeer gelovig en kwam daar openbaar voor uit.

Aan haar opvolger gaf ze samen met haar ambt van penningmeester volgende gedachte van Pater Prof. Dr. M. Wildiers mee: „Een ideologie kan de mensen tempels doen bouwen, maar ook oorlogen doen voeren”. Emerans had ook haar persoonlijke mening omtrent de wijze om onze doelstellingen te verwezenlijken doch kon er, indien noodzakelijk, ook van afzien omwille van de goede zaak, in dit geval het welzijn van De Wielewaal. Het eigen belang is ondergeschikt aan het ideaal van de vereniging. Mochten alle personen, die een verantwoordelijke post bekleden in de vereniging, in de toekomst hieraan willen denken.

In naam van de raad van beheer en van de redactieraad, van de afdelingsbesturen, van de conservators en van alle leden van de Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie "De Wielewaal" brengen we een laatste hulde aan Mejuffrouw Emerans Meyers.

Aan haar achtbare familie bieden we onze oprechte gevoelens van deelneming aan.

Graag heeft Mejuffrouw Meyers de vlucht gevolgd van de trekvogels aan de horizon. Moge zij bij haar reis naar de eeuwigheid door de engelen begeleid worden.

H. Franckx, voorzitter.

Mej. E. Meyers, Noorwegen 1974.

Foto: J. Brijs

Orchideeën, een mysterieuze schoonheid

Yan Verschueren

Wanneer we het hebben over planten die zomaar in het wild in ons landschap voorkomen, dan zal het bij weinigen opkomen ook aan orchideeën te denken. Begrijpelijk, want orchideeën zijn nu niet bepaald planten die men elke dag tegenkomt. Toch zijn ze er, en wel met zo'n 45 soorten, waarvan de meeste door biotoopsvernietiging evenwel uiterst zeldzaam geworden zijn. Met hun vreemde vormen en onovertroffen kleurenpracht zijn het fascinerende verschijningen, die zich heel vaak hebben ontpopt tot gewiekste verleiders, waar geen insect, maar ook geen mens, ongevoelig voor blijft.

Wie geen botanische studies verricht heeft, denkt bij het horen van de naam orchideeën met hun eigenaardige wonderlijke bloemen onmiddellijk aan de tropische regenwouden. In werkelijkheid zijn de orchideeën over heel de aarde verspreid. Hun aantal wordt op 25.000 soorten geschat, één van de grootste families van de zaadplanten. De meeste soorten komen in de tropische- en subtropische klimaatsgebieden voor, ze groeien op de schors van bomen en worden epifyten genoemd. Onze Europese orchideeën zijn aardorchideeën. We kunnen ze evengoed aantreffen in koele klimaatsgebieden: bergen en toendra's, als aan de Middellandse Zee. Deze van het noorden kunnen tegen vrij lage temperaturen en zelfs tegen zeer natte en zure gronden, deze soorten hebben een winterrust. De zuidelijke soorten hebben daarentegen een zomerrust, bij de herfstregens maken ze nieuwe wortelknollen en bladeren.

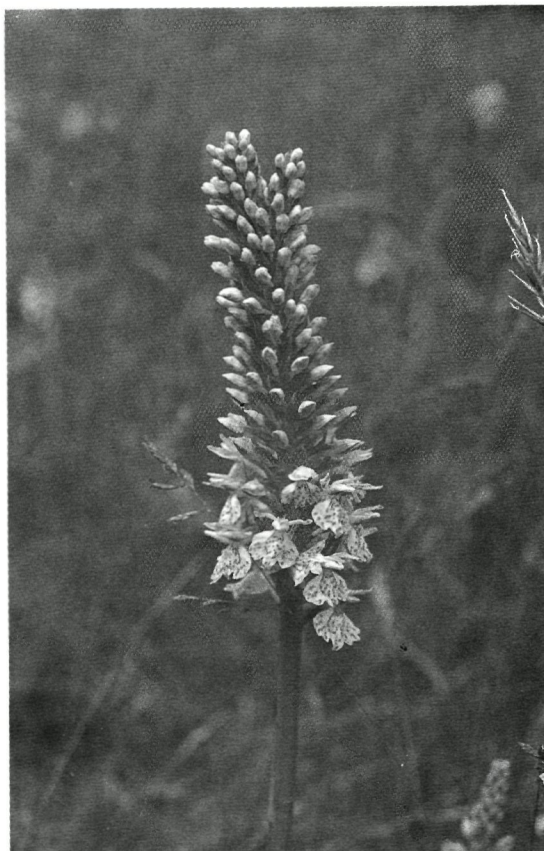
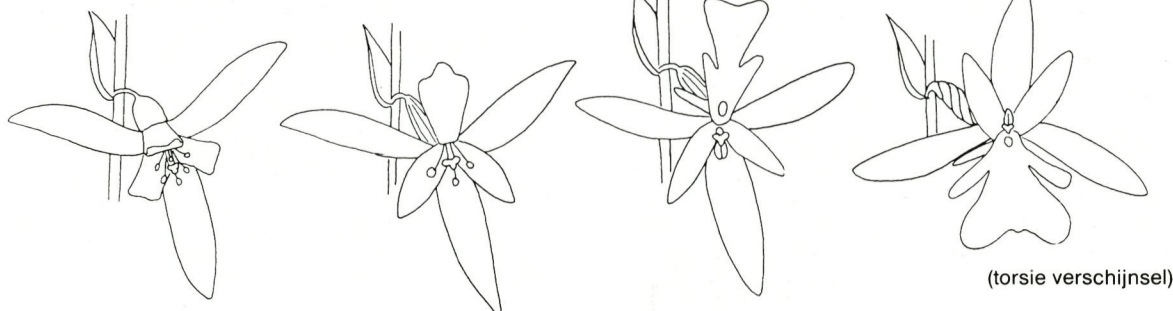
De orchideeën zijn nauwverwant met de lelieachtigen, irissen en narcissen. Het zijn kruidachtige overblijvende planten. De orchideeën zijn nog volop in evolutie. Dit uit zich in vele hybriden en variëteiten die standhouden. Hier volgt een evolutieschema van Reisling.

Monocotylen

- Alismatidae
- Liliidae
- Arecidae

Onder de orde van *Liliales* staat de klasse van de *Orchidales* met als enige familie de *Orchidaceae*.

Evolutie tot orchidee

Het loopt soms uit de hand. Hier Gevlekte Orchis *Orchis maculata* met een dubbele aar.

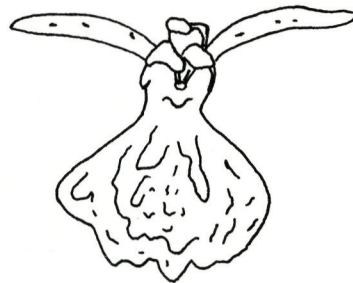
Bloemdelen

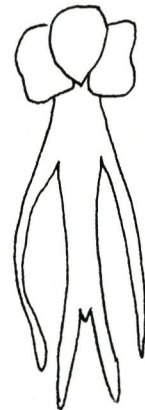
- 1abc: sepalen
- 2abc: petalen
- 3: spooringang
- 4: beursje
- 5: stempel
- 6: rostellum
- 7: helmknop
- 8: polliniën
- 9: hechtschijfjes

Vliegenophrys

Gevlekte Orchis

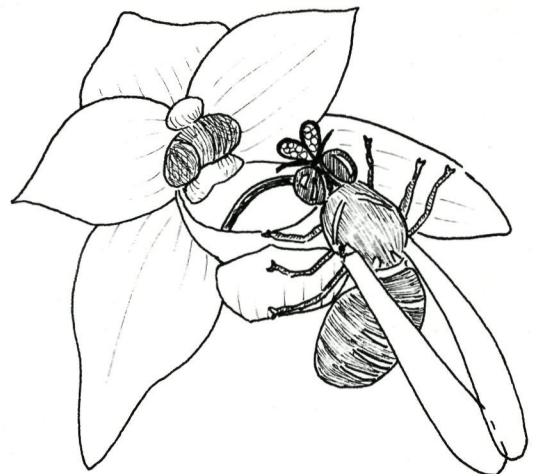

Popenorchis

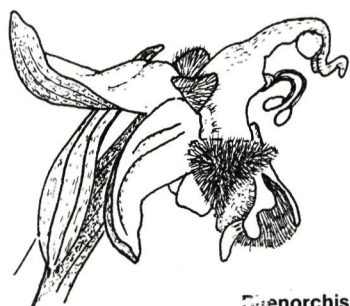
Al deze orchideeën zijn sympodiaal gebouwd en de bloeiwijze staat altijd eidelings. Bij de orchideeën zijn de meeldraden, de stijl en de stempels, dus de mannelijke en de vrouwelijke bloemdelen, op een bijzondere wijze met elkaar vergroeid. De tweezijdig symmetrische bloemen van de orchideeën bestaan uit twee kransen van bloembladen: 3 sepalen (kelkbladen) en 3 petalen (kroonbladen), waarvan de mediane tot een lip ontwikkeld is en die soms tot een spoor uitloopt.

Voor het opengaan van de bloemen treedt er, hetzij in de bloemsteel, hetzij in het vruchtbeginsel, een torsie van 180° op, waardoor de lip tijdens de bloei van de stengel afstaat. Tijdens de vruchtvorming verdwijnt de torsie.

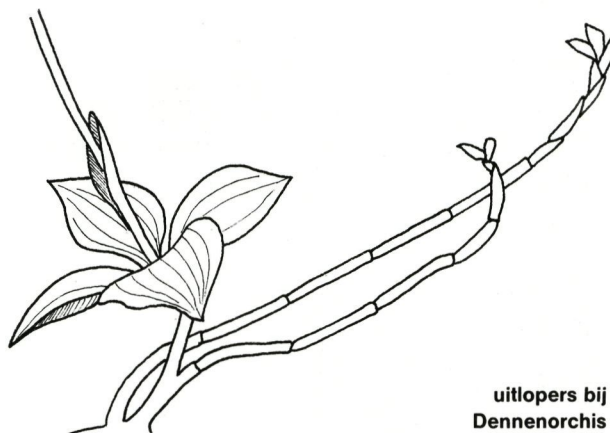
Vele orchideeën zijn op merkwaardige wijze aan bestuiving door insecten aangepast. De gedraaide lip vormt een uitstekende landingsbaan voor insecten (zweefvliegen, bijen, hommels, kevers, vlinders,...). Ze landen met de kop vooraan op de lip en proberen de nectar in de spoor of in een

Bienenorchis

uitlopers bij
Dennenorchis

komvormige uitholling te bereiken. Daarbij komen ze in aanraking met de hechtschijfjes waaraan de stuifmeelklompjes of polliniën hangen. Deze blijven ergens op het lichaam vastkleven. Bij het bezoek aan de volgende bloem worden de polliniën stevig tegen de kleverige stempel gedrukt, waar ze blijven kleven. Zo heeft in het algemeen de bestuiving plaats.

Naast het feit dat insecten aangelokt worden door de aanwezige nectar, worden ze ook aangetrokken door seksuele lokgeuren (feromonen). Het is opgevallen bij *Ophrys*-soorten (Hommel-, Vliegen-, Spinnenophrys,...) dat de bezoekende insecten uitsluitend mannetjes zijn. De bloemen geven een speciale geur af, die aan de seksuele lokgeur van de vrouwtjes herinnert. De mannetjes laten zich neer op de lip van de bloem, die het uiterlijk van het vrouwelijk insect heeft, de beharing van de lip zorgt ervoor dat het mannetje in vervoering geraakt en het mannetje voert dan paringsbewegingen uit waarbij hij beladen wordt met polliniën. Kan men zich een meer geraffineerd bestuivingsmechanisme voorstellen? Enkele orchideeën vinden het allemaal te moeilijk en lossen de bestuiving maar zelf op o.a. Muelleri Wespenorchis *Epipactis Muelleri*, Bleek Bosvogeltje *Cephalanthera damasonium*, Bijenophrys *Ophrys apifera*.

Gelukkig kunnen de orchideeën zich ook vegetatief vermeerderen door uitlopers te vormen van de wortelstok, bv Dennenorchis *Goodyera repens* en de Moeraswespenorchis *Epipactis palustris*. Ze kunnen zo dan echte kolonies vormen. De andere orchideeën vormen nieuwe wortelknollen bv Soldaatje *Orchis militaris*. *Malaxis Hammarbya paludosa*, een heel eigenaardig en zeldzaam orchideetje, vormt op de bladeren zelfs broedknoppen. De ontwikkeling van zaad tot bloeiende nieuwe plant duurt verscheidene jaren. De ontkieming van zaad kan maar plaats vinden nadat een schimmeldraad van een geschikte soort in het embryo van het zaadje doordringt. Het geïnfecteerd zaadje kan nu pas uitgroeien tot een kiemplantje. Het in

sympiose leven met wortelschimmels *mycorrhiza-rhizoctonia* is voor een orchidee van levensbelang. De wortels van de orchidee bezitten namelijk het vermogen niet om zelf alle voedsel uit de grond te halen. Dit gaat grotendeels weer met de hulp van de wortelschimmels. Het overbrengen van orchideeënplanten naar de eigen tuin heeft bijgevolg weinig zin, ze doen het daar vrijwel nooit!

Welke lip zal hier het insect als landingsbaan kiezen?
Vliegenophrys *Ophrys insectifera* met dubbele lip.

Soms heb je het geluk een albinovorm aan te treffen. Hondskruid *Anacamptis pyramidalis*.

Herminium *Herminium monarchis*

Invloed grondwaterwinning

Bijenophrys *Ophrys apifera*

Dat orchideeën zo gevoelig zijn voor milieu-veranderingen of verontreinigingen komt in feite door de grote gevoeligheid van de schimmel, die het direct laat afweten. Elke orchidee stelt grote levenseisen en is daarom soortgebonden aan een welbepaald milieu of biotoop.

Enkele biotopen in ons land zijn rijk aan orchideeën; hierbij spelen de zuurtegraad, vochtigheid, schaduw, zon, aard van de bodem,... een rol.

Hierna volgt een beschrijving van de orchideeën van noordelijk West-Vlaanderen in het milieu waar ze thuishoren.

Hierbij is het belangrijk de begeleidende flora te leren kennen. Zo weet men na een tijd wel waar men orchideeën kan verwachten. Verrassingen zullen het zoeken naar orchideeën nog boeiender maken. Bij het bekend maken van groeiplaatsen van orchideeën bestaat er reëel gevaar dat ze geplukt of uitgegraven worden. Wees dus voorzichtig!

Als we de *Atlas van de Belgische en Luxemburgse flora* raadplegen dan stellen we jammer genoeg vast dat er vele vindplaatsen verdwenen zijn. Toch bestaat er een grote kans dat we vele orchideeënsoorten met de interessante begeleidende flora kunnen behouden door onze laatste natuurgebieden te beschermen en te beheren.

De meeste plantenliefhebbers en orchidioten zoeken de rijkere kalkhellingen van het zuiden op. Weinigen echter gaan op ontdekkingsstocht in de kuststreek.

In vochtige duinvalleien, onder struweel van kruipwilg of in de nabijheid van Duizendguldenkruid *Centaurium erythraea*, Gestippeld Zonneroosje *Helianthemum nummularium*, Rondbladig Wintergroen *Pyrola rotundifolia*, Zomer Bitterling *Blackstonia perfoliata*, Zeegroene Zegge *Carex flacca* (stuk voor stuk sieraadjes van onze kust) en aan oevers van duinplasjes kunnen we Honingorchis of Herminium *Herminium monorchis* aantreffen. Ze groeit er hooguit met enkele exemplaren samen. Dit orchideetje leidt een onopvallend bestaan in dit vochtig milieu. Door zijn geringe hoogte wordt het vlug over het hoofd gezien. Herminium heeft gelukkig geen last van konijnevraat, wat we wel kunnen waarnemen bij de Rietorchis *Dactylorhiza praetermissa* en de Breedbladige Wespenorchis *Epipactis palustris*.

Een iets meer opvallende maar even zeldzame verschijning in onze duinen is de Harlekijn *Orchis morio*. Deze soort versijnt het ene jaar massaal, andere jaren met slechts enkele exemplaren. De bloemen van de Harlekijn variëren van rood tot wit. Ze houdt van onbemeste blauwgraslanden. In het zelfde milieu kunnen we ook Duinroosje *Rosa spinosissima* aantreffen. Heel belangrijk is dat de Harlekijn houdt van een wisselende grondwaterstand ('s winters tegen het maaivlak en 's zomers droger) maar niet van een voortdurend schommelen van het grondwaterpeil. Reeds in het najaar vormt deze vroegbloeiende soort een nieuw dicht bij de grond liggend bladrozet. De Harlekijn en de

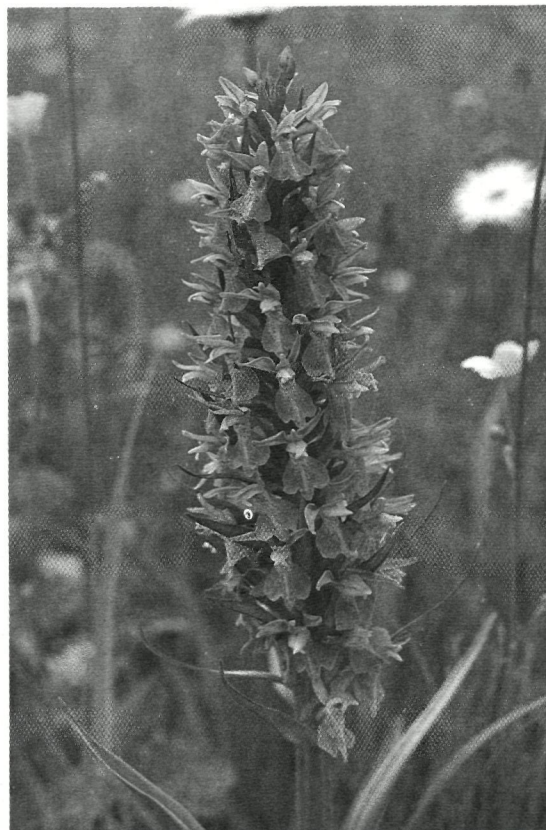
Honingorchis zijn tegenwoordig sterk aan het achteruitgaan in onze duinen, en dit vooral ten gevolge van grondwaterwinning.

Hondskruid *Anacamptis pyramidalis* kwam vroeger verspreid voor aan onze kust, maar is nu enkel nog te vinden op kalkrijke bodems in het zuiden van ons land.

Herfstschroeforchis *Spiranthes spiralis* en Sturmia *Liparis loeselii* die in het zelfde milieu als de Harlekijn en de Honingorchis voorkomen zijn reeds lang verdwenen. Sturmia kent gelukkig nog enkele vindplaatsen in Limburg.

Ondanks de achteruitgang van deze soorten kennen we in onze duinen ook leuke verschijningen o.a. Poppenorchis *Aceras anthropophorum*, Bokkenorchis *Himantoglossum hircinum* en zelfs recent Spinnenorchis *Ophrys aranifera* (mond. meded. G. Bruggaave en G. Orbie).

Het „juweeltje” Bijenophrys *Ophrys apifera*, is thans sterk aan het uitbreiden aan onze kust. Deze soort is één van de laatste bloeiende *Ophrys*-soorten. Het heeft een zeer constant uiterlijk. Hoe goed ook Bijenophryssen op insecten gelijken, toch komen deze diertjes praktisch nooit tussen in de bestuiving, omdat de vrijhangende stuifmeelklompjes

Rietorchis

Vleeskleurige Orchis met Smeerwortel in rietland.

Vleeskleurige Orchis en Rietorchis in hooiland.

door hun eigen gewicht vanzelf op de stempel vallen (nimmer falende zelfbestuiving). Hier moet wel vermeld worden dat waar Bijen- en Hommelophrys samen voorkomen, er toch hybriden tussen deze twee soorten gevonden worden. Maar doordat de Hommelophrys *Ophrys fuciflora* niet aan onze kust voorkomt, vinden we de hybride *Ophrys x albertiana* ook niet. Eigenaardig is dat de Bijenophrys voorkomt in droge korte graslanden met Bitterling en Ruige Zegge *Carex hirta* als in vochtige duinvalleien.

Vele van de dactylorhyzasoorten blijken een geschikte groeiplaats te vinden in onbemeste en vaak vochtige hooilanden. Tot voor enkele decennia waren zo'n bloemrijke, maar weinig produktieve landbouwgronden overal in de streek te vinden. Aan onze kust vinden we belangrijke stations van Rietorchis *Dactylorhiza praetermissa* in vochtige depressies met Addertong of hooilanden met Ratelaar *Rhinanthus serotinus*. Vaak zijn het opvallend forse planten met een dichte zuilvormige bloemtros, vooral in terreinen met een hoge begroeiing bv. Riet *Phragmites australis*. De hoogte en bladlengte is erg variabel en afhankelijk van de omringende vegetatie. Waar het water zich echter boven het maaivlak bevindt, daar gedijt Rietorchis niet. Af en toe kan in een zelfde populatie ook de Gevlekte Rietorchis *Dactylorhiza praetermissa* var. *junialis* voorkomen. De hybriden tussen deze beide kunnen de amateur erg parten spelen bij het exact

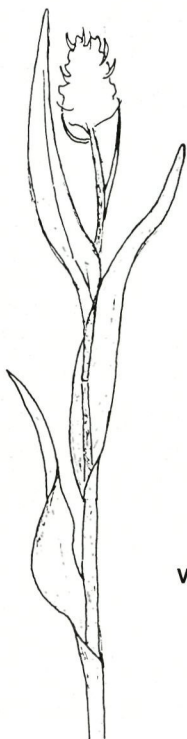

Dactylorhiza majalis Breedbladige Orchis

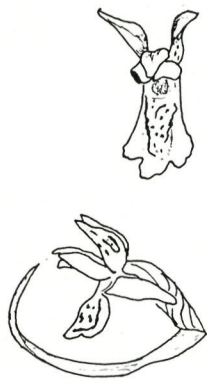

Moeraswespenorchis *Epipactis palustris*

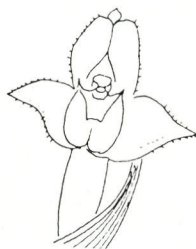

Vleeskleurige
Orchis

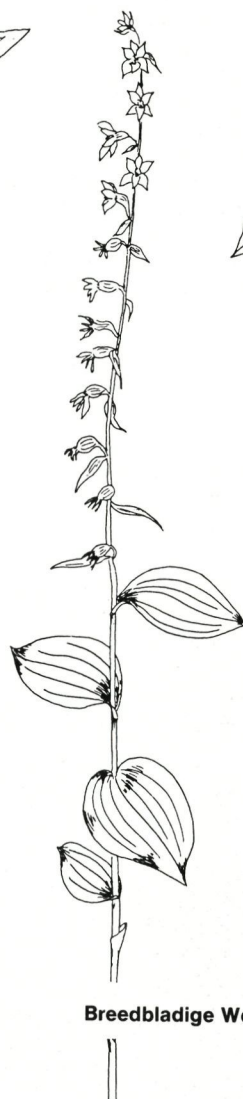
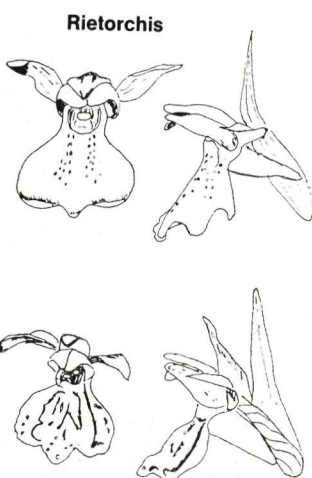
Wortelknol bij
een jong Soldaatje

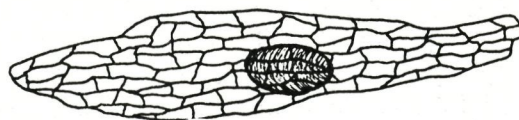
Dennenorchis

Gevlekte Rietorchis

Breedbladige Wespenorchis

Orchideeëenzaadje

Breedbladige Wespenorchis

Keverorchis

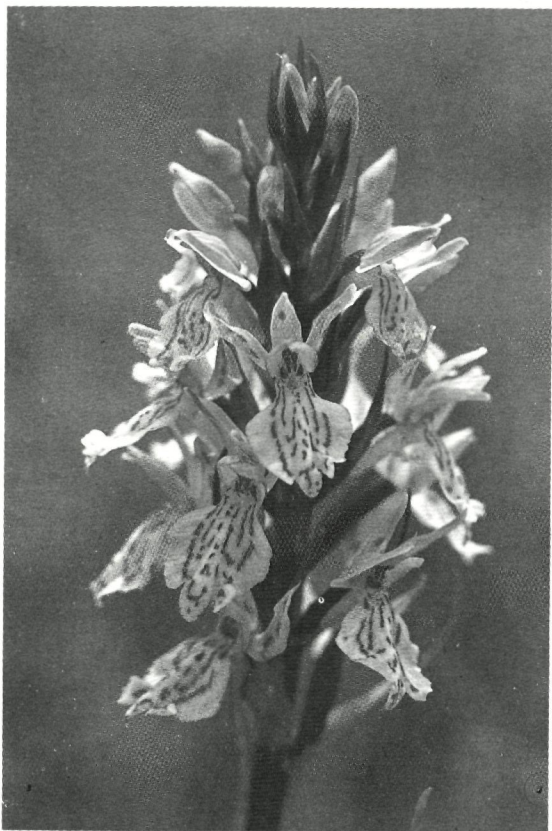

op naam brengen. Het is belangrijk hierbij elke plant afzonderlijk te bekijken en rekening te houden met de variatie binnen de populatie (denk eraan dat ook geen mens op elkaar gelijkt: de ene heeft langere oren dan de andere maar is daarom nog geen haas).

In hetzelfde milieu, maar veel minder talrijk, groeien ook Vleeskleurige Orchissen *Dactylorhiza incarnata*. Ze blijken erg gevoelig te zijn voor kunstmest en grondwaterdaling. Ten oosten van Brugge (krekengebied) is er nog een zeer mooie vindplaats van de Vleeskleurige Orchis (3.000 ex.). Zoals de Hartekijnorchis bezit deze soort rode en roze variëteiten. In vochtige duinvalleien heeft deze soort een onderkomen gevonden.

Verruiging en oprukkend struikgewas (Duindoorn -Kruipwilg) hebben op veel plaatsen de achteruitgang van de orchideeën in de hand gewerkt. Het verruigen en dichtgroeien treedt op doordat maaien, kappen en begrazen in onbruik zijn geraakt. Dit probleem doet zich ook voor op fraaie kalkhellingen.

Eén van de vroegst bloeiende dactylorchissen is de Breedbladige Orchis of Meiorchis *Dactylorhiza majalis*. Deze soort is goed vertegenwoordigd aan onze kust. Ook voelt zij zich bijzonder goed thuis ten zuiden van Brugge in alkalische voedselrijke

Gevlekte Orchis

Welriekende Orchis

moerassen tussen de pollens van Dotterbloemen. Het overleven van deze soort hangt af van de bescherming van vochtige gebieden.

De Moeraswespenorchis *Epipactis palustris* laat door zijn naam al weten dat ook hij in natte milieus thuishoort. Ze groeien vaak in kolonies daar ze zich ongeslachtelijk kunnen vermeerderen. Deze soort treffen we aan in vochtige depressies aan de kust, in vochtige hooilanden en vochtige populierenbosjes.

De Breedbladige Wespenorchis *Epipactis helleborine* is ongetwijfeld de meest verspreide orchidee in ons land. We kunnen deze soort in uiteenlopende milieus waarnemen. In kalkhoudende duintjes, vlierbosjes, wegbermen, loofbossen, verstoorde gronden,... het is zelfs niet verwonderlijk dat ze plots in je tuin staan te pronken. De reden waarom deze orchidee in verschillende milieus voorkomt is doordat zijn wortelschimmel weinig eisen stelt aan de bodemgesteldheid. De Breedbladige Wespenorchis is zeer variabel in vorm en bloemkleur.

Een andere algemene klant van bossen en duinen is de Keverorchis *Listera ovata*. We kunnen zelfs deze soort aantreffen op verstoorde gronden langs grachtkanten. De Keverorchis groeit liefst op beschaduwde plaatsen, maar eveneens is hij te

Biotoop Welriekende Nachtorchis, sparrebos

vinden op zonnige kalkhellingen. De nectar die verscholen zit in de groene bloempjes trekt menig insect aan. Zonder dat deze het zelf beseffen worden ze ingeschakeld bij het overbrengen van de stuifmeelklompjes van de ene naar de andere bloem.

Ten zuiden en zuidwesten van Brugge, in de laatste heiderestantjes of op arme zure zandgrond, vinden we nog de Gevlekte Orchis *Dactylorhiza maculata* tesamen met Maanvaren *Botrychium lunaria*, Gewone Dopheide *Erica tetralix* en Moeraswolfsklauw *Lycopodiella inundata*. De Gevlekte Orchis is voor de plantkundige een lastige klant. Ze spant de kroon in variabiliteit in vorm en bodemkleur. De talrijke geografische en ecologische rassen tonen ons aan hoezeer orchideeën nog in evolutie zijn. In hetzelfde milieu, maar veel minder algemeen vinden we nog de Heideorchis *Dactylorhiza maculata* ssp. *elodes*.

Tussen de Gevlekte Orchis is de Welriekende Nachtorchis *Platanthera bifolia* een zeldzame verschijning. De evenwijdig bijeengeplaatste helmhokjes vormen een duidelijk onderscheid met de Bergnatchorchis *Platanthera chlorantha*. In het zuiden van ons land waar ze gezamenlijk voorkomen kunnen er ook hybriden gevonden worden *Platanthera x hybrida*. De Welriekende Nachtorchis verspreidt een zoete aangename geur. Door de lange spoor van de bloem zijn alleen vlinders in staat met hun lange roltong de nectar te bereiken.

De standplaats heeft een grote invloed op de uiterlijke kenmerken van de plant (bladlengte, aantal bracteeachtige bladeren,...). We kunnen deze minder algemene soort zowel aantreffen op voedselarme zure zandgrond als in vochtige beukebossen, sparrebossen en zelfs op kalkbodem.

Met dit alles heeft u met een flink deel van de wilde orchideeënflora van noordelijk West-Vlaanderen kennis gemaakt. Voor de soorten die in het zuiden van ons land en verspreid in Vlaanderen voorkomen volgt nu een sumier overzicht.

- Vochtige, humeuze loofbossen
bv. Breedbladige Wespenorchis, Bleek Bosvogeltje *Cephalanthera damasonium*, Vogelnestje *Neottia nidus-avis*, Keverorchis
- Naaldbossen
bv. Dennenorchis *Goodyera repens*, Welriekende Nachtorchis, Wit Bosvogeltje *Cephalanthera longifolia*
- Struweel en bosranden
bv. Rood Bosvogeltje *Cephalanthera rubra*, Mannetjesorchis *Orchis mascula*, Bruine Orchis *Orchis purpurea*
- Droge kalkgraslanden
bv. Bruinrode Wespenorchis *Epipactis atropurpurea*, Muggenorchis *Gymnadenia conopsea*. Vliegenophrys *Ophrys insectifera*, Hommelophrys *Ophrys fuciflora*, Poppenorchis *Aceras*

Aangebrande Orchis *Orchis ustulata*

anthropophorum, Groene Nachtorchis *Coeloglossum viride*, Aangebrande Orchis *Orchis ustulata*

- Vochtige hooiweiden en moerassen: hier vinden we de meeste dactylorchissen (bij voorkeur alkalisch)
bv. Rietorchis, Vleeskleurige Orchis, Breedbladige Orchis, Moeraswespenorchis
- Zure moerassen en veengebieden
bv. Gevlekte Orchis, Veenorchis *Dactylorhiza sphagnicola*, *Malaxis Hammarbya paludosa*
- Vochtige heide
bv. Gevlekte Orchis, Heideorchis, Welriekende Nachtorchis
- Vochtige duinvalleien
bv. Herminium, Sturmia, Rietorchis, Bijenophrys.

* Er zijn verschillende soorten orchideeën die in verschillende biotopen groeien, bv. Keverorchis, Mannetjesorchis,...

Hommelophrys *Ophrys fuciflora*

Bruinrode Wespenorchis *Epipactis atrorubens*

De schrikbarende verarming van onze flora en fauna gedurende de afgelopen eeuw is voor ieder natuurliefhebber een even trieste en bekende aangelegenheid! De achteruitgang van orchideeën ligt als oorzaak bij de menselijke samenleving. Nefaste oorzaken voor het verdwijnen van orchideeën zijn:

- het droogtrekken van vochtige gebieden
- overbeweiding en bemesting
- vergraven van terreinen, urbanisatie
- nieuwe hooimethoden
- aanplanting van naalddhout
- gebruik en misbruik van chemische bestrijdingsmiddelen
- verontreiniging van bodem, water en lucht
- plukken door recreanten
- verzamelwoede herbarium, apothekers
- kwekers van eigen wilde plantentuinen

Vele orchideeën zijn reeds verdwenen uit de Belgische flora o.a. Vrouweschoentje *Cypripedium calceolus*, Zomerschroeforchis *Spiranthes aestivalis* Vlierorchis *Dactylorhiza sambucina*, Wantorchis *Orchis coriophora*, nog andere staan op het punt van te verdwijnen.

Het Koninklijk Besluit van 16 februari 1976, ter bescherming van bepaalde in het wild groeiende plantensoorten, waaronder orchideeën, poogt hier iets aan te doen. Maar wat baat zo'n lijst! Hier ligt juist de taak van elke natuurliefhebber: mee te helpen aan de bewustwording van de noodzaak aan natuurbescherming.

Y. Verschueren, Van Cailliedreef 3, 8020 Oostkamp

Tekening: F. Matthé

Bestuiving bij orchideeën

Yan Verschueren

Onder bestuiving verstaan we het brengen van stuifmeel op een stempel. Zeer veel planten zijn aangewezen op kruisbestuiving. Er zijn dan ook heel wat bloemen die, bij wijze van spreken, zeggen: laat het maar waaien. Ze produceren ongelooflijke hoeveelheden stuifmeel, dat over grote afstanden door de wind wordt meegevoerd, in de hoop dat een eind verder een stempel van dezelfde bloemsoort het stuifmeel opvangt. Bekende voorbeelden zijn: de Hazelaar *Corylus avellana*, de Els *Alnus glutinosa*, de Eik *Quercus robur*, de Beuk *Fagus sylvatica*, de Grove Den *Pinus sylvestris*. Naast de wind kan soms ook water helpen bij het transport van het stuifmeel bijvoorbeeld bij de Dotterbloem *Caltha palustris*. De meeste planten echter doen beroep op een heel legertje insecten voor hun bestuiving. Orchideeën zijn daarbij gewiekste verleiders. Ze lokken insecten met geuren en kleuren. Hun hoog ontwikkelde bloemen zijn vernuftige, ingewikkelde systemen, speciaal aangepast om insectenbezoek te ontvangen.

Bij sommige soorten ligt onder de stempel een ingang tot de spoor met daarin de zo begeerde nectar. Orchideeën die geen spoor bezitten scheiden meestal nectar af op de lip (bijv. Keveorchis *Listera ovata*).

Sommige bloemen hebben een honingmerk: dit zijn patronen van lijntjes en stipjes op de lip die de insecten duidelijk maken waar ze moeten zijn om van de nectar af te snoepen. Toch zijn er enkele *Dactylorhiza*, die een duidelijk honingmerk vertonen maar toch geen nectar bezitten. Dit verduidelijkt waarom orchideeën soms fopbloemen genoemd worden.

De insecten die de orchideeënbloemen bezoeken worden onvrijwillig ingeschakeld in het systeem van bestuiving. De lip is een uitstekende landingsbaan.

Bij het zoeken naar nectar botst het insect tegen de kleefschijfjes, die blijven vastzitten op een welbepaalde plaats aan het insectenlijf. Bij het wegvliegen sleurt het insect de stuifmeelklompjes of polliniën mee, die vast hangen aan de

Mannetjesorchis *Orchis mascula* met Oranjetip *Anthocharis cardamines*

kleefschijfjes. Tijdens het rondvliegen buigen de polliniën door hun gewicht naar voor. Bij het bezoek aan een volgende bloem worden de polliniën afgezet op de kleverige stempel. Na de bestuiving volgt de bevruchting, die resulteert in een enorm groot aantal zeer kleine zaden. De insecten zijn echte transportbedrijven. Slechts enkele worden voor hun dienst beloond met nectar!

Sommige orchideeën worden door één bepaalde insectensoort bestoven (zeer kwetsbaar systeem), andere door meerdere soorten. Wanneer verschillende orchideeënsoorten dezelfde bestuivers hebben, dan kan er geen vergissing optreden door een verkeerde „levering”, die resulteert in hybriden (kruising van twee soorten).

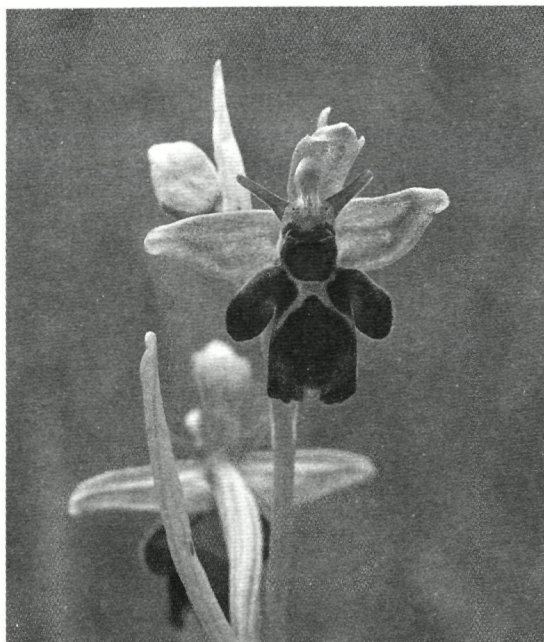
Hier volgt nu een greep uit eigen waarnemingen.

* Nectar als lokmiddel

Bijen

De Honingbij *Apis mellifica*, één van de algemeenste bloembestuivers, vliegt ook wel eens orchideeën aan.

Door haar agressief karakter beconcurrereert ze soms de gewone bestuivers. Hier is de Honingbij op weg van de ene Moeraswespenorchis *Epipactis palustris* naar de andere.

Ophrys x devenensis: kruising *Ophrys insectifera* Vliegenophrys met *Ophrys fuciflora* Hommelophrys.

Moeraswespenorchis *Epipactis palustris* en wegvliegende Honingbij *Apis mellifica* met polliniën.

Brede Tongorchis *Serapias condigera*, schuilplaats voor een wesp.

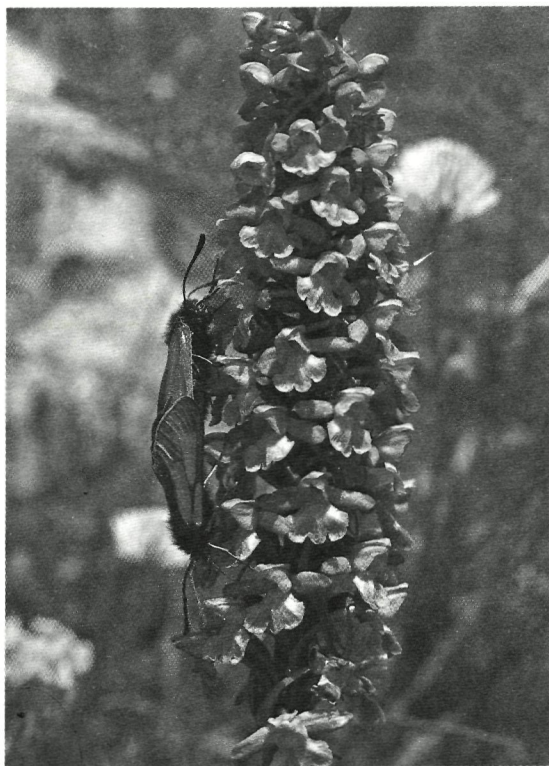
Wespen

Wespen kunnen niet zonder nectar, ze gebruiken die zoetheid als brandstof. Aangezien ze geen lange zuigsnuit hebben komen ze vooraf af op gemakkelijke toegankelijke bloemen o.a. Schermbloemigen *Umbelliferae*. Ook orchideeën-bloemen staan op het lijstje. De wesp zoekt in de bloem van de Brede Tongorchis *Serapias condigera* onderdak. Op die manier krijgt hij de polliniën mee.

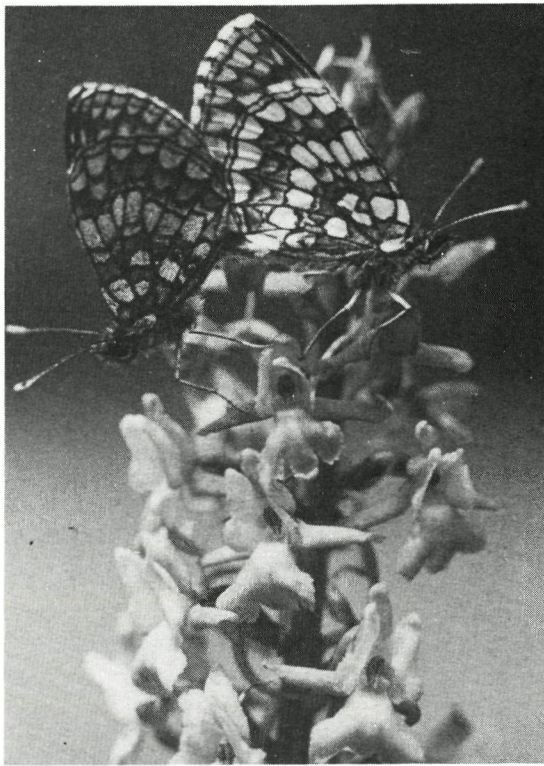
Vlinders

Vlinders hebben reukorganen in de poten. Met hun lange roltong zijn zij als enige in staat om de verscholen nectar uit de lange spoor te halen. De lengte van de spoor komt overeen met de lengte van de roltong. De Grote Muggenorchis *Gymnadenia conopsea* wordt vooral bestoven door de St.-Jansvlinder of bloedvlekvlinder *Zygaena*, en door *Mellicta athalia*. Wanneer de bestuiving geschiedt door nachtvlinders zijn de bloemen merendeels wit of althans zeer licht van kleur maar sterk geurend. Zie foto Bergnachtorchis *Platanthera clorantha* met Avondroodpijlstaart *Deilephila elpenor* op bezoek.

Soms tref je ook dagvlinders o.a. aan op de Bergnachtorchis *Euphydryas ourinia*.

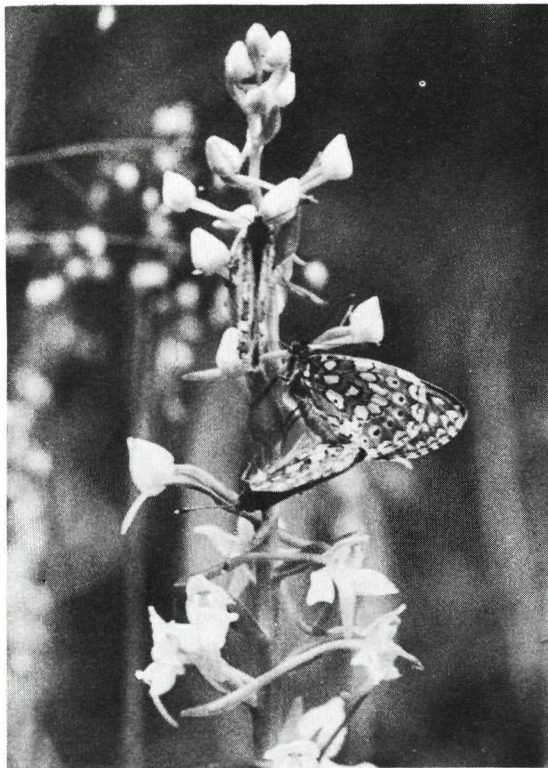

Grote Muggenorchis *Gymnadenia conopsea* met St.-Jansvlinders.

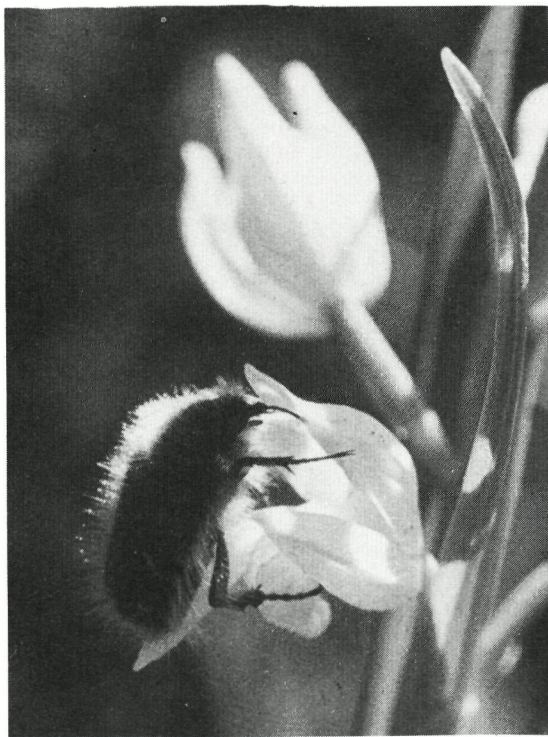

Mellicta athalia op Grote Muggenorchis *Gymnadenia conopsea*

Bergnachtsorchis met *Euphydryas ourinia*

Wit Bosvogeltje *Cephalanthera longifolia* met soort Gouden Tor *Tropinota hirta*.

Kevers

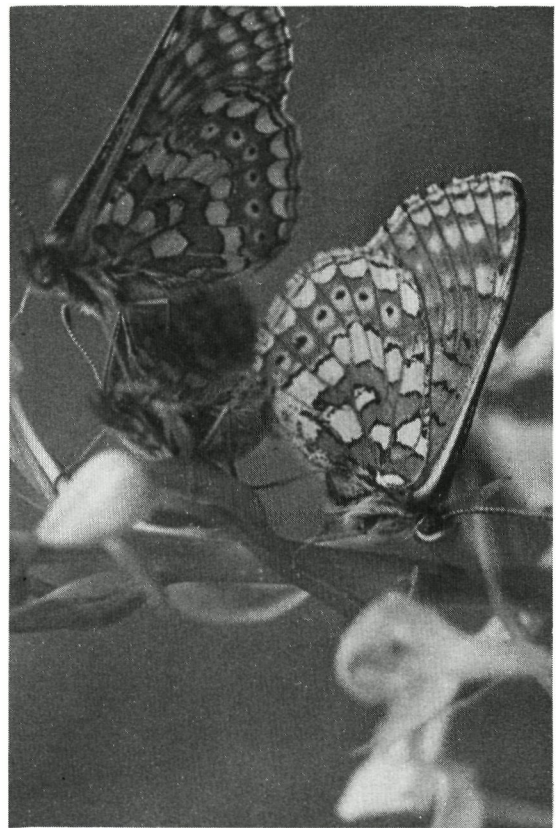
Ook Kevers mogen niet onderschat worden bij de bestuiving. Onderaan de helmdraad bevindt zich soms wat reservevoedsel (zetmeel en olie). Kevers vinden dat lekker. Tijdens het zoeken ernaar worden ze beladen met stuifmeelklompjes. Sommige kevers, zoals een soort Gouden Tor: *Tropinota hirta*, gaan zeer slordig en gulzig tekeer. Ze zijn eigenlijk op zoek naar het stuifmeel. Door hun gewroet worden ze bedolven met stuifmeelkorrels.

De Wespenorchis heeft gemakkelijk bereikbare nectar voor kevers, hij bevindt zich namelijk in een kleine beker. De „dronken” insecten nemen een heleboel stuifmeel mee.

Mieren

De groene bloemen van de Keverorchis *Listera ovata* lokken vooral sluipwespen door de zwak geurende nectar die afgescheiden wordt in een groef in het midden van de lip. Ook mieren zijn er verzot op.

Doordat de bloem van de Tongorchis *Serapias* beschutting biedt tegen weer en wind en een schuilplaats verschaft voor de nacht, komen wespen en mieren op die manier in aanraking met de polliniën.

Euphydryas ourinia op Bergnachtsorchis

Verenigingsberichten De Wielewaal - mei

- 1 **Kortrijk.** Voormiddagtocht naar de Palingbeek. Verzameling om 8 u. op de parking van Bellewaerde-park in Zillebeke langs de baan Menen-Ieper. Leiding: R. Geeraert.
- 1 **Krekenland.** Traditionele 1-mei uitstap in ons eigen Assenede Kreekegebied. Vertrek: markt te Assenede om 6 u. Leiding: R. de Lust. Einde: Middag.
- 1 **Westkust.** Vroegmorgenwandeling. Vertrek: „L'Armorial" De Panne 5.30 u. Leiding: R. Billiau. Mee te brengen: laarzen-verrekijker.
- 4 **ook 1-6-'84. Netevallei.** Neteling. Men kan hier terecht voor een babbel, informatie, een drink, een dia-reeks in het klein zaaltje achter parochiezaal Hallaar 19.30 u.
- 5 **Mortsel.** Vóormiddagwandeling naar Lier en Duffel. Bezoek aan de Anderstadsvijvers, de Cuyckensputten en observatie van een kolonie blauwe reigers. Vertrek: eigen wagens. Station Oude-God 8.30 u. Leiding: L. Wouters, C. Sneyers, tel. 440.63.82.
- 5 **tot 11. Voorkampen i.s.m. Brechtse Heide.** Culturele week te Schilde. Alle dagen van 9 tot 18 u.
- 6 **Brugge.** Bustocht naar Noisy en de vallei van de Bocq, inschrijven door storting v. 500 F (stud. 400 F) op PCR. 000-534662-95 v. A. Keukeleire, Leopold I laan 110, 8000 Brugge. Vertrek: 6 u. station Brugge. Leiding: D. Huisseune. Mee te brengen: lunchpakket, flora, orchideeëngids, kijker. Einde: Brugge 20.30 u.
- 6 **Brussel.** Jaarlijkse wandeling in het domein „de Ribeaucourt" in Perk. Vertrek om 8.30 u. aan de kerk van Perk. Openbaar vervoer: met tram of trein tot Vilvoorde. Leiding: P. Herroelen, tel. 02/751.85.76. Mee te brengen: Laarzen en kijker. Einde: 12 u.
- 6 **De Fruitstreek.** Wandeling wegbermen, beemden, kruiden te Zepperen. Vertrek: 14 u. parking school Paters Zepperen. Leiding: pater W. Wintmolders.
- 6 **Herentals.** Daguitstap Krabbels. Vertrek: 7 u. ingang dreef Pulle, 13.30 ingang dreef Pulle. Leiding: C. de Rademaeker. Einde: 16.30 u.
- 6 **Kortrijk.** Voormiddagtocht in de omgeving van de schelde te Avelgem. Verzameling om 8.30 u. op de parking hoek Leopoldstraat-Doornikstraat te Avelgem. Leiding: J.-M. Cottyn.
- 6 **Meetjesland.** Tocht naar Blokkersdijk (voormiddag) en Canisvluit (namiddag). Vertrek: markt te Eeklo om 8 u. of op de markt te Zelzate om 13.30 u. Leiding: M. Boone en J. van de Steen. Mee te brengen: Tele, verrekijker, laarzen en een goed humeur.
- 6 **Middenkust.** Duinen van de Haan. Vertrek: 9 u. einde Zeedijk Wenduine. Leiding: C.V.N. Einde: 12 u.
- 6 **Wielewaal-Middenkust.** Polderwandeling - Schuddebeurze. Vertrek: 8 u. Canadaplein of 8.30 u. Kerk Lombardsijde. Leiding: D. Versteppen. Einde: 12 u.
- 6 **Netevallei.** Initiatieles - gebruiken v.e. flora. Lokaal Hallaar 9.30 u. Leiding: R. Vertommen. Mee te brengen: Flora, loupe. Einde: 12 u. lokaal.
- 6 **Scheldeland.** Busreis naar het natuurreservaat „Het Naardermeer" bij Amsterdam. Vertrek aan de kerk te Serskamp om 6.30 u. op de markt te Wetteren om 6.45 u. te Laarne om 7 u. Leiding: R. Clincspoor. Mee te brengen: verrekijker, laarzen, pick-nick en Nederlandse guldens.
- 7 **Land van Waas-Zuid.** Werkdag in de Saleghem kreek (Meerdonk) (hele dag). Vertrek: 9 u. stadhuis van Sint-Niklaas, 9.30 u. aan het Pannewiel (Meerdonk).
- 9 **De Stern.** Paddestoelenwerkgroep. 20 u. Veldstraat 50, Zevegem. Leiding: J. Rogge.
- 10 **Gent.** Werkgroep botanie. Automobielspectie Zwijnaarde om 18.30 u. strepen van het Klaverblad van de E3-E5.
- 10 **Mechelen.** Avondexcursie zoetwaterbewoners. Vertrek: brug te Battel 19.30 u.
- 11 **Wielewaal-Middenkust.** Werkvergadering. Kadervorming ornithologie. Film. 20 u. J.H. „De Plaatse", Longestr. 82, Oostende. Leiding: L. Boudolf. Einde: 23 u.
- 12 **Middenkust.** Insektenwandeling. Vertrek: 14 u. Spoorweg Zoutekreek met de fiets. Leiding: R. Laleman. Einde: 17.30 u.
- 12 **De Stern.** Vroege morgentocht. Vertrek: 5 u. Zevegem-dorp.
- 13 **Brugge.** Vroegmorgenwandeling in Vloetem-Zedelgem. Vertrek: 4.40 u. station/Brugge. 5 u. ingang militair domein Zedelgem. Leiding: M. Pottier.
- 13 **Brussel.** Voormiddagexploratie in de Neigemse Heide te Dworp. Biotoopstudie. Vertrek om 9 u. aan de kerk van Dworp. Openbaar vervoer: Bus UH. Ukkel Calevoet, vertrek 8.43 u., aankomst Dworp 9 u. Leiding: M. de Ridder, tel. 02/465.77.54 na 19 u. Mee te brengen: Laarzen, gidsen.
- 13 **Demer en Dijle.** Bezoek aan Kaktusserre te Tremelo-Veldonk (verrukkelijk schouwspel!) niet te missen. Vertrek: Kerk Tremelo om 9 u. Leiding: R. Wouters. Einde: 12 u.
- 13 **Denderland.** Werkgroep botanie. Bezoek km hok D3 2712. Berlare Zele St. Godelievekapel. Vertrek: Aalst, Square J. Geerinckx (kerk St.-Anna) om 8.30 u. Leiding: P. van den Bremt, L. Annaert en A. Kampen. Mee te brengen: Loupe, flora's en verrekijker.
- 13 **Denderland.** Wandeling morgenlang in Berlare Broek. Vertrek: Kerk Berlare om 5 u. Leiding: P. D'Haeseleer. Mee te brengen: Kijker, gidsen en laarzen.
- 13 **Gent.** Halve dagtocht met de fiets doorheen de Scheldevallei, kant Zevegem. Bijeenkomst om 8.30 u. aan de kerk van Zevegem. Leiding: W. Sierens.
- 13 **Hageland-Zuiderkampen.** Voormiddaguitstap Asdonk. Vertrek: Engsbergen-kerk 9 u. Leiding: J. van Damme.
- 13 **Kortrijk.** De traditionele zomerklokjestocht 1/2 dag. Verzamelen om 8 u. op de parking hoek Leopoldstraat-Doornikstraat te Avelgem. Leiding: R. van Iteghem.
- 13 **Land van Waas-Noord.** ochtendtocht in de Stropers. Vertrek: De Wal-Kemzeke 4 u. Mee te brengen: boterhammen. Einde: 12 u.
- 13 **Lier.** Fiets- en wandeltocht (Lier-Walem-Blaasveld). Vertrek: 9 u. station Lier. Leiding: E. Lambrechts. Mee te brengen: Fiets, knapzak, verrekijker. Einde: 17.30 u. Lier.
- 13 **Mandelstreke.** Meidoorntrip naar Walcheren. Vertrek: Polenplein 7.45 u.
- 13 **Mechelen.** Wandeling in het Zoniënbos. Vertrek: station N.M.B.S. Mechelen om 13.30 u. Leiding: A. de Weerd.
- 13 **Mortsel.** Vóormiddagtocht in l'ort 5 te Edegem. Vertrek: Ingang Fortstraat 9.30 u. Leiding: Plaatselijke gidsen.
- 13 **Netevallei.** Natuureducatie Kruisenberg-Bevel. Vertrek: Kapel Kruiskensberg (Baan Berlaar-Herenthout) 14.30 u. Leiding: C. Segaert. Mee te brengen: stevig schoeisel - kijker. Einde: 17 u. vertrekplaats.
- 13 **Noorderkampen.** Zoomwandeling. Vertrek: parking Kiekenhoeve 8 u. Leiding: F. Broos. Einde: Kiekenhoeve 13 u.
- 13 **'s Heerenbosch.** Ochtendwandeling in het Groenhof-Lippelbos. Vertrek: Malderen kerk om 6 u. Leiding: M. Aerts.
- 13 **Tervuren.** Ochtendwandeling. Vertrek: Wolvenweg - Herenbergstraat 5.30 u. Leiding: E. Osselaer.
- 13 **Westkust.** Broedgebied Kluten te Zeebrugge. Vertrek: Albert Monument Nieuwpoort 13.30 u. Leiding: plaatselijke gids. Mee te brengen: verrekijker, laarzen.
- 13 **Zwalmvallei.** Dagtocht met fiets. Vertrek: 10 u. markt te Zottegem. Mee te brengen: lunchpakket - Flora (plantenstudie).
- 14 & 28. **Netevallei.** Werkgroep Fotografie. Lokaal Hallaar (oud-gemeentehuis) 20 u. Leiding: S. Pot. Mee te brengen: fotomateriaal.
- 17 **Gent.** Inventarisatie planten spoorwegberm te Merelbeke. Bijeenkomst om 18 u. aan de kerk van de Flora (niet het centrum). Leiding: F. van Renterghem.
- 17 **De Stern.** Werkgroep ornithologie. Vertrek: 20 u. Diensten-centrum Zevegem-dorp. Leiding: V. Geers.
- 18 **Mandelstreke.** Avondwandeling - stadspark te Loppem. Vertrek: Polenplein 19 u.

- 18 De Stern.** Werkgroep botanie. 19 u. Dorp Zevegem.
- 19 Brugge.** Algemene Ledenvergadering en Wielewaalfeest. Restaurant „t Vaartje" te Lissewege. Aperitief om 19.30 u. Menu: soep, paling met frietjes & ijsstaart - aan 400 F p/p. Inschrijven bij penningmeester A. Keukeleire. Voor het volledig programma: cfr. „Doedeljoe".
- 19 Gent.** Vroege morgentocht in Rattendaale en in de Voordries van Gentbrugge o.l.v. H. Evrard. Vertrek om 7 u. aan Dienstencentrum te Gentbrugge.
- 19 Mechelen.** Benefietwandeling broek te Blaasveld. Vertrek: parking Watersportbaan Heidonk om 9.30 u. en om 14 u.
- 19 Merelbeke.** Dagtocht naar Harchies. Vertrek om 7.30 u. aan de kerk van Merelbeke-centrum. Leiding: H. van Aken. Mee te brengen: Laarzen, picknick, telescoop of kijker.
- 19 Wielewaal Middenukt.** Zandwinningsput Vlissegem. Vertrek: Watertoren de Haan 13.30 u. Leiding: C. Rotsaert. Einde: 17.30 u.
- 19 Nationale Werkgroep botanie.** Inventarisatie van het Goor en omliggende delen. Vertrek: 9 u. en 14 u. - kerk van Emblem. Leiding: A. de Jonghe. Mee te brengen: Flora's, loupe. Einde: 17 u.
- 20 Antwerpen-Centrum.** Daguitstap in de omgeving van de Schelde. Voormiddag: de kleiputten van Rupelmonde. Namiddag: Scheldeoevers tussen Moerzeke en Kastel. Vertrek: Kerk van Rupelmonde om 9 u. of 13.30 u. Leiding: M. de Booséré.
- 20 Brechtse Heide i.s.m. Voorkempen.** Benefietwandeling. Vertrek: 13 u. Toverfluit Halle. 13.30 u. St.-Antoniuskapel te Achtel-Rijkevorsel.
- 20 Brussel.** Daguitstap naar Molsbroek en de Oude Durme. Vervoer met eigen wagens. Medepassagiers contacteren R. Gielen (tel. 02/460.42.78). Vertrek voormiddag in Molsbroek. Om 9 u. aan de kerk van Waasmunster (Vanuit Dendermonde richting St.-Niklaas, na Grembergen richting Waasmunster. Namiddag Oude Durme: na Grembergen ongeveer 2 km voor Waasmunster rechts richting Hamme-centr. 500 m. Verder zandweg links met aanwijzer Palingshuis. Leiding: R. en J. van Geert. Mee te brengen: Laarzen en picknick (in Palingshuis).
- 20 Herentals.** Voormiddaguitstap Herenthout (Kasteel-Nete-Kruiskensberg). Vertrek: 8 u. kerk Herenthout. Leiding: J. Ledegem. Einde: 12 u.
- 20 Kortrijk.** Benefietwandeling 1/2 dag in de omgeving van het kanaal Kortrijk-Bossuit. Verzameling om 8 u. aan de kerk van Stasegem. Leiding: F. Claeys.
- 20 Krekenland.** Halve daguitstap naar Hamme (Bunt en boorden van de Durme). Vertrek: markt Assenede om 7 u. Leiding: R. de Smet. Einde: 13 u.
- 20 Lier.** Benefiet-wandeling: kasteel Montens-hof van Lier: normaal zijn deze gebieden niet toegankelijk voor het publiek. Vertrek: 13.30 u. station Lier. 14 u. ingang Kasteel Montens (Massenhoven). Mee te brengen: laarzen, verrekijker. Einde: 17 u. Kasteel Montens.
- 20 Mortsel.** Voormiddagwandeling en tevens themawandeling: Vogels. In 't Rivierenhof bespreken we o.a. de aanpassing aan het leven in de lucht, rui, zang. Kleuren enz. Vertrek: Eigen wagens Station Oude God 8.30 u. Sterckshof 9 u. Leiding: C. Sneyers en R. Vansevenant. Mee te brengen: Laarzen. Einde: 12 u.
- 20 Netevallei.** Boswandeling in Averegten te Hallaar. Vertrek: Grote parking 10 u. Leiding: M. Geens. Mee te brengen: Stevig schoeisel - kijker. Einde: grote parking 12 u.
- 20 De Stern.** Wandeling voor iedereen. Vertrek: 14.30 u. Zevegem-dorp.
- 20 Zwalmvallei.** Vroeg-ochtendwandeling. Vertrek: 6 u. Kerk Beerlegem. F. de Waele.
- 25 Mandelstreek.** Avondwandeling naar het munneken te Houthulst. Vertrek: Polenplein 19 u.
- 25 Mortsel.** Nachtzwaluwentocht van de WVO in Lichtaart. Op zoek naar deze fascinerende vogel van de schemering. We kijken ook uit naar de Ransuilen. Vertrek: Eigen wagens Station Oude God 19.30 u. Leiding: L. Wouters. Einde: 0.30 u.
- 26 Lier.** Uitstap Lintse bossen. Vertrek: 14 u. station Lier. Mee te brengen: verrekijker, flora, laarzen. Einde: 17.30 u. Lier.
- 26 en 27. Meetjesland.** Eerste Argonnereis van onze afdeling. Verblijfplaats Beaulieu. Kostprijs 155 FF = ± 1085 F.
- Inschrijving enkel door storting van 1000 F per persoon op nr. 001-0997-668-02 op naam van Wielewaal Meetjesland - p/a Burg. Maur. Goethalslaan 6, 9900 Eeklo en dit vóór 15 mei 1984.
- 26 Netevallei.** Bezoek aan Heemtuin, Nachtzwaluwentocht. Vertrek: Station Heist o/d Berg 17.30 u. Leiding: A. Cools. Mee te brengen: laarzen - kijker - pull. Einde: Heist-station 23.30 u.
- 26 Westkust.** Vroeg morgenwandeling. Vertrek: „L'Armorial" De Panne 5.30 u. Leiding: A. Demarey. Mee te brengen: Laarzen/verrekijker.
- 27 Brussel.** Daguitstap naar het Torfbroek en Nico de Boeverservaar. Openbaar vervoer: bellen naar P. Herroelen, tel. 02/751.85.76, voor ophaling vanuit Vilvoorde. Vertrek om 9.30 u. aan Café „Fauna en Flora" te Berg Kampenhout. (ongeveer 2.7 km na kruispunt Haachtse stwg. - stwg. op Waterloo te Steenokkerzeel; rechts, richting Haacht. en om 14 u. op de parking van de Veiling Kampenhout-Sas (bij de brug over het kanaal). Leiding: Torfbroek: conservator M. Janssens. Namiddag G. Vanderkelen en R. Gielen. Mee te brengen: Laarzen.
- 27 Denderland.** Werkgroep botanie. Bezoek D3 27 33 Berlare-Overspo. Vertrek: Aalst Square J. Geerinckx (Kerk St.-Anna) om 8.30 u. Leiding: P. van den Bremt, L. Annaert en A. Kampen. Mee te brengen: Loupe, flora's en verrekijker.
- 27 Gent.** Halve daguitstap in de Vurtzak te Merelbeke o.l.v. D. Danhieux. Bijeenkomst om 8 u. Vertrek: aan het kerkhofje van Caritas, kort bij de afrit E5 Merelbeke, richting Brussel.
- 27 Kortrijk.** Congresuitstap. Zie maandblad Wielewaal.
- 27 Land van Waas Noord en Zuid.** Uitstap naar het Naardermeer NL. Vertrek: Markt - Sint-Niklaas 7 u. Mee te brengen: picknick - laarzen. Einde: 19 u.
- 27 Mortsel.** Autocartocht naar Valkenburg (Ned. Limburg). We bezoeken het Geuldal en een vermaarde orchideëntuin. Prijs: 300 F, 250 F (3e lft.), 200 F (-21 j.) te storten op PCR 000-0178083.88 vóór 21 mei. Vertrek: Station Oude-God 7.30 u. Leiding: J. Moonen. Mee te brengen: Picknick, Laarzen.
- 27 's Heerenbosch.** Wandelen in en om het reservaat te Vlassenbroek en Baasrode-broek. Vertrek: Kerk Vlassenbroek om 14 u. Leiding: F. van de Voorde.
- 27 Zwalmvallei - Schelde Leie.** Vallei van de Grande Hohmelle. Vertrek: uur in Natuurbeleving. Plaats: kerk Leupegem. Leiding: J. van Heuverswijn - Klonkeveld 1 -Asper, tel. 091/84.43.82.
- 31 tot en met 3 juni. Gent.** Vierdaagse naar de streek van Laon, vooral voor proovogels en orchideeën. Voorinschrijving vereist. Tel. D. Danhieux 091/22.74.91.
- 31 tot en met 3 juni. Land van Waas Noord en Zuid.** Natuurstudieweekend in Boulogne. Vertrek: Contact opnemen met F. Saman (tel. 779.87.86) of M. Vranken (tel. 776.24.38).
- 31 tot en met 3 juni. Mandelstreek.** 4-daagse naar de monding van de Somme. (geen inschrijvingen meer mogelijk).
- 31 tot en met 3 juni. Scheldeland.** Vierdaagse in het zuiden van de provincie Luxemburg. „De Gaume". We logeren in „Vallee des Rabais" Vertrek: op de Markt te Wetteren. Leiding: W. Holderbeke en R. Clinckspoor. Mee te brengen: Verrekijker, regenkleidij-, laarzen, eventueel gidsen.
- 31 tot en met 3 juni. De Stern.** 4-daagse uitstap naar de Argonne. Vertrek: woensdag 30/5 om 18 u. Dorp Zevegem. Leiding: W. Galle, Blijpoel 10. Zevegem, tel. 85.47.01. Mee te brengen: Tent & kampeermateriaal. Einde: 3 juni.
- 31 tot en met 3 juni. Tervuren.** Tentoonstelling „Tervuurse Natuur bedreigd". Openingsuren: van 10.30 u. tot 18 u. Gemeentehuis Tervuren, 1ste verdieping.

JUNI

- 2 Mortsel.** Voormiddagwandeling in „t Hof van Boutersem". Zandhoven. Interessant gebied, beheerd door De Wielewaal Herbergt o.a. de vier spechtsoorten. Vertrek eigen wagens station Oude-God 8 u. Leiding: J. Claes; Conservator; Verantwoordelijke: A. Deceuninck. Einde 12 u.
- 2 Westkust.** Flevopolder. Nadere gegevens volgen.

3 Brussel. Ochtend in het Solvay domein in La Hulpe. De bijna traditionele jaarlijkse wandeling in het vogelrijke domein. Plantenliefhebbers komen er ook aan hun trekken. Vertrek om 8.30 u. aan de ingang van het domein. Openbaar vervoer: trein Brussel-Namen: Noord 8.01 u., Schuman 8.08 u. In Groenendaal om 8.21 u. Reizigers worden afgehaald. (Treinrooster toch maar controleren). Leiding: S. Beke (kantoor tel. 512.78.20 toestel 7104).

3 Hageland-Zuiderkemp. Voormiddaguitstap te Testelt. Grassenexcursie. Vertrek: Testelt-Station 9 u. Leiding: G. Nijs.

3 Lier. W.G. Botanie. Inventarisatie Neder-Viersel. Vertrek: 8.30 u. station Lier. Leiding: A. de Jonghe. Mee te brengen: Flora.

3 Voorkempen i.s.m. Brechtse Heide. Uitstap Terlaemen & Wijvenheide met eigen wagens. Vertrek: Toverfluit Halle om 7.45 u., 9 u. op parking van „De grote omloop” te Bolderberg. Leiding: Terlaemen. Dhr. J. Evers; Wijvenheide Dhr. C. Onkelinx. Mee te brengen: knapzak.

3 Zwalmvallei. Zondagexcursie - Harchies. Vertrek: 6 u. markt te Zottegem. Mee te brengen: Lunchpakket, Flora (plantenstudie).

RAAD VAN BEHEER VERGADERING VAN 18 MAART 1984

- De raad verklaarde zich akkoord met de oprichting van afdeling Hoegaarden.
- De centrale verwarming van het Wielewaalhuis wordt overgeschakeld op aardgas. De brander moet veranderd en de ketel vervangen worden.
- In het tijdschrift van de Stichting Leefmilieu komt een tekst over De Wielewaal.

- De Wielewaal beloofde zijn medewerking aan een boek van R. de Lust: „Tussen Griel en Bruine Kiekendief” en een studie van D. Draulans over de „Roofvogels van Postel en omgeving”. De publikatienormen moeten nog bepaald worden.

- Voor de rondleidingen in het museum wordt een cassette recorder aangekocht.

- De boekhandel wordt volledig heringericht. De schouw wordt weggewerkt, het plafond verlaagd, de muren behangen, de vloer geschuurd en geboend. Ten slotte komen er nieuwe verlichting en boekenrekken. Het werk wordt uitgevoerd door eigen personeel.

- De taak van de provinciale verantwoordelijken wordt duidelijk omschreven. Zie hiervoor pag. M 30 van het aprilnummer.

De provinciale verantwoordelijken zijn:
voor Antwerpen: W. van Spaendonck (03/480.54.24)
voor Brabant: P. Herroelen (02/751.85.76)
voor Limburg: E. Wellens (011/54.40.25)
voor Oost-Vlaanderen: J. Dhollander (03/770.64.26)
voor West-Vlaanderen: D. van Daele (050/33.82.66)

- Voor de gezamenlijke dag van de conservators op 31 maart te Lokeren zijn 71 inschrijvingen, waarvan 27 van De Wielewaal.

- Ook wielewaalafdelingen kunnen B.T.K.-projecten indienen. De afdelingen treden hierbij zelfstandig op en zijn zelf verantwoordelijk.

- De Wielewaal betaalt de verzekering voor werkkampen van de J.N.M. in natuurreservaten van onze vereniging.

- Wij hebben een D.A.C.-project voor het museum: een werkvrouw en een animator, bieden voor 5 halve dagen.

- Het dagelijks bestuur werd in zijn functie bevestigd.

H. Franckx

VAKANTIEKAMPEN - RECHTZETTING

Bij vergissing werd in *Wielewaal* 50: M 27 (middenbladzijden april-nummer) een vervallen tekst afgedrukt betreffende de vroeger door de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg ingerichte kampen. In 1984 gaan deze kampen echter niet door.

ZONDAG 27 MEI 1984

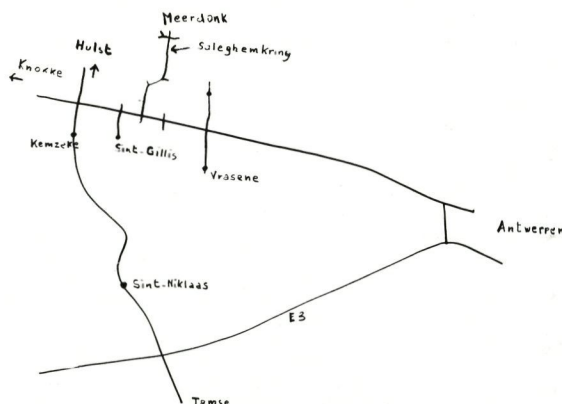
CONGRESUITSTAP: „Het Wase en Oost-Zeeuws-Vlaamse krekengebied”.

Samenkomst om 9.30 u. aan de „Saleghemkring” Margrietstraat Meerdonk (Sint-Gillis-Waas). Er zijn twee geleide uitstappen (voor- en namiddag) voorzien. Iedere deelnemer krijgt de kans aan beide deel te nemen. Het meegebrachte lunchpakket wordt samen genoten in de „Saleghemkring” waar drank verkrijgbaar is. Einde rond 17 u.

Toelichting bij de wandelingen

Kreken en polders zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De Wase kreken zijn ontstaan als geulen en schorren in het getijdegebied van het Scheldeestuarium. Na indijking van het overstroomde gebied bleven er heel wat elementen achter die enerzijds levendig herinneren aan de woelige periode van vier eeuwen terug, de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) en zijn militaire inundaties, en anderzijds de basis leggen voor een rijke natuur.

De Kreken van Saleghem te Meerdonk liggen aan de rand van de polders. De overstromingsgeulen volgden er het reeds aanwezige reliëf en de typische polderklei is er meestal dun of afwezig. Dichter bij de Schelde zijn de afzettingen dikker en de kreekplassen zijn er rechtlijniger. We hebben hier te doen met de zware kleipolders. De Vlaamse kreek en omgeving, tussen Clinge en Graauw, zijn hiervan een mooi voorbeeld. Op de congresuitstap van 27 mei worden beide landschapstypen bezocht. Het Land van Waas verwacht u.

RAPTOR COLLISIONS WITH UTILITY LINES ROOFVOGEL-SLACHTOFFERS VAN HOOGSPANNINGSLIJNEN

The U.S. Bureau of Land Management, Sacramento, in cooperation with the Pacific Gas and Electric Company, is assembling all available published and unpublished information concerning collisions of raptors with power lines and other utility lines. Actual case histories - no matter how circumstantial or fragmentary - are needed. Please acknowledge that you have such information by writing to Dr. Richard R. (Butch) Olendorff, U.S. Bureau of Land Management, 2800 Cottage Way, Sacramento, California 95825 U.S.A. (Phone (916) 484.45.41). A form on which to record your information will then be sent by return mail.

DE WIELEWAAL

NATUURBELEVING
NATUURSTUDIE
NATUURBEHOUD

DE WIELEWAAL GRAATAKKER 11 2300 TURNHOUT
TELEFOON: 014/ 41 22 52.

NATUURBELEVING
NATUURSTUDIE
NATUURBEHOUD

Meer dan 50 afdelingen. Een maandblad boordevol natuurinformatie. Uitstappen naar natuurgebieden. Film-en dia-avonden. Meer dan 4000 ha. natuurgebied in beheer...

NATUURLIJK DE WIELEWAAL

Inlichtingen: Graatakker 11 2300 Turnhout.
Telefoon: 014/41 22 52.

BENEFIETWANDELING OP 19 EN 20 MEI

Geef onze natuurreservaten een steuntje en organiseer op 19 of 20 mei een Benefietwandeling. Elke deelnemer aan deze wandeling betaalt 50 F. Als herinnering ontvangt hij een mooie zelfklever. De afdelingen kunnen ook de zelfklevers afzonderlijk verkopen aan 30 F per stuk of aan 100 F voor een blad met vier verschillende zelfklevers. De opbrengst gaat volledig naar onze reservaten.

Willen de penningmeesters zo vlug mogelijk afrekenen door te storten op de rekening van de centrale. Met dank.

De afdelingen kunnen gratis over 2 nieuwe affiches beschikken. Op een van die affiches is het mogelijk de afdelingsactiviteiten te vermelden.

Voor de bestelling gelieve de centrale te contacteren.

STEUN ONS RESERVATENFONDS

STEUN ONS RESERVATENFONDS

IK KOCHT 1M' NATUURRESERVAAT

IK KOCHT 1M' NATUURRESERVAAT

STEUN ONS RESERVATENFONDS

STEUN ONS RESERVATENFONDS

IK KOCHT 1M' NATUURRESERVAAT

IK KOCHT 1M' NATUURRESERVAAT

R.A.N.A. - VERGADERINGEN VAN 24 JANUARI EN 2 MAART 1984

- Een artikel over de paddenoverzetakties in 1984 verscheen in de Wielewaal.
- Een poster over amfibieën en reptielen wordt samengesteld.
- Een R.A.N.A.-infodag ging door in het R.U.C.A. op 29 april 1984
- Een B.R.T.-uitzending over kikkers en padden ging door op 28 maart. Hierin werd het R.A.N.A.-kontaktadres meegedeeld i.v.m. de organisatie en de overzetakties.
- De werkgroep werkt aan artikels om zich bekend te maken in tijdschriften.
- R.A.N.A. zal één voordracht verzorgen tijdens het symposium van het volgend wielewaalcongres op 14 oktober 1984.

TE KOOP

Wegens omschakeling van mijn fotomateriaal wil een 800 mm-lens Soligor F 8 van de hand doen. Delens is in een onberispelijke staat en gaf qua beeldscherpte goede resultaten. Ze dient gebruikt te worden op statief. Ik kocht ze in 1978 voor 16.000 F en wil ze overlaten aan een schappelijke, overeen te komen prijs.

R. de Lust, Leegstraat 29, 9960 Assenede (091/44.61.66)

Welriekende Muggenorchis *Gymnadenia odoratissima* met Weekschildkever *Rhagorycha fulva*.

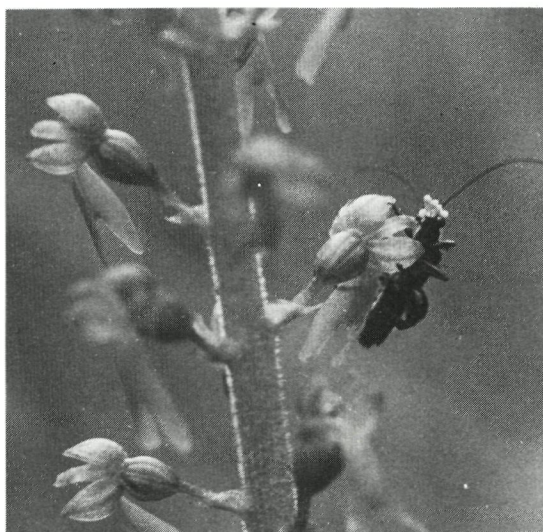
Het Vrouweschoentje *Cypripedium calceolus* heeft de meest geraffineerde bloem van allen. Ze lokt graafwespen en zandbijen aan, die in het schoentje tuimelen. De wanden zijn zo glad dat ze er niet meer uit kunnen, behalve via een nauwe doorgang aan de achterkant. Terwijl ze door de smalle uitweg kruipen worden de polliniën afgezet op hun lichaam. Het insect is dan tijdelijk in vrijheid, tot het in de volgende kuil wordt gevangen, waar de polliniën op de stempel worden afgezet. Het insect laat zich telkens weer beetnemen, het heeft zijn les niet geleerd of de nectar is te lekker, wie weet!

Vliegen

Bloemen die vliegen voor hun bestuiving lokken, hebben meestal een dofbruine of paarse tint en ruiken bovendien vaak naar aas, een voor de mens onaangename geur, waarop juist de vliegen verzot zijn.

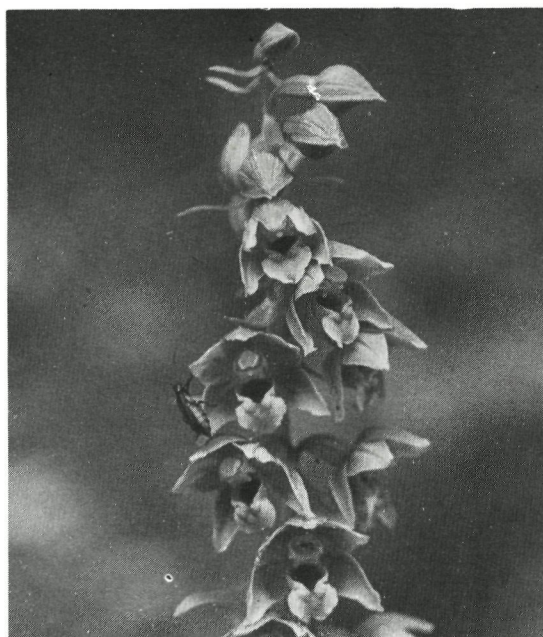
* Feromonen als lokmiddel

Andere orchideeënbloemen, vooral van ophrys-soorten, hebben een zekere gelijkenis met spinnen, bijen, hommels, vliegen (vandaar hun toepasselijke namen).

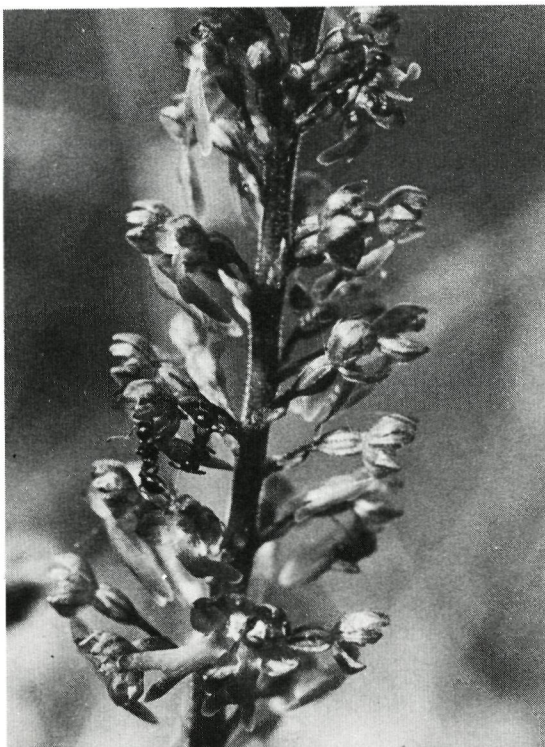
Keverorchis *Listera ovata* met kever *Oedemera nobilis*.

Afgezien van het feit dat ze direct opvallen door hun grote fel gekleurde bloemen, worden de insecten niet gelokt door de nectar of stuifmeel, maar door de geur van de bloem. Die komt namelijk overeen met de geur van het wijfje (feromonen). Het paardrftig mannetje krijgt tijdens zijn schijnparingsbewegingen een vrachtje polliniën op zijn kop geplakt. (Toch kan men bijvoorbeeld niet zeggen dat de Vliegenophrys *Ophrys insectifera* bestoven wordt door vliegen want hier komt een graafwesp tussen).

Wespenorchis met vrouwelijke *Oedemera* sp.

Keverorchis *Listera ovata* met Mieren (likken gretig de vrije nectar op).

Alpenmeiorchis *Dactylorhiza majalis* ssp. *alpestris* met bestuiver *Muscidae*.

Bergnactorchis met Avondroodpijlstaart.

Tongorchis *Serapias lingua* met Mier *Lasius niger*.

Vrouweschoentje *Cypripedium calceolus*

Groene Nachtochis *Coeloglossum viride* met parende St.-Jansvlinders.

Hondskruid *Anacamptis pyramidalis* met snuitkevers.

Roofvlieg *Dioctria* met prooi (wesp), met polliniën van de Welriekende Nachtorchis *Platanthera bifolia*.

Breedbladige Wespenorchis *Epipactis helleborine* met toevallige bestuiver hooiwagen *opilionida*.

Breedbladige Orchis met slak *Dactylorhiza majalis*.

* Toevallige bestuivers

Ondanks het feit dat er welbepaalde insectensoorten kunnen instaan voor de bestuiving, gebeurt het wel eens dat ook andere soorten toevallig bij de bestuiving helpen, zoals:

1. insecten die orchideeënbloemen als geschikte paringplaats of rustplaats beschouwen.
Foto Groene Nachtorchis *Coeloglossum viride* met parende St.-Jansvlinders en Foto Hondskruid *Anacamptis pyramidalis* met Snuitkevers.

2. rovers die de komst van de bestuivers afwachten, zoals sluipwespen, roofvliegen, hooiwagens,...

Foto: roofvlieg *dioctria* met prooi vliesvleugelige *hymenoptera*. Op het lichaam van de roofvlieg kunnen we goed de polliniën van de Welriekende Nachtorchis *Platanthera bifolia* waarnemen.

3. insecten die hun dorst komen lessen. Aan hun gedrag kan men dan duidelijk zien dat ze met hun last (polliniën) niet gediend zijn en dat ze deze pogen af te wrijven.

Hooiwagens *opilionida* zijn zeer schichtig. Aangezien ze vaak moeten drinken (o.a. nectar), kan men ze af en toe met polliniën op het lichaam aantreffen.

En ja, zelfs slakken kunnen voor bestuiving zorgen, door al kruipend stuifmeelkorrels in hun slijmerige gang mee te nemen en zo op de stempel te deponeren. Dit gebeurt vooral 's morgens vroeg, bij laag bij de grond groeiende planten.

Met wat geduld kun je zelf het boeiend bloembezoek bij orchideeën waarnemen.

Y. Verschueren, Van Cailliedreef 3, 8020 Oostkamp.

Zeldzame planten in de Turnhoutse Kempen

- aflevering 8 (1 - 31 juli 1981)

Albert Vermeijen

Ik beleefde een ongewoon boeiende maand. Tien dagen volstonden om zes „nieuwelingen” te vinden!

L. van Gompel (LV) toonde me zijn tuintje waar een kanjer van een Wegdistel *Onopordum acanthium* L. te veel stond.

M. Smets (MS) bracht me bij de Breedbladige *Lathyrus latifolius* L. Het jaar voordien werd deze soort, een paar honderd meters daarvandaan, door L. Hulsermans (LH) gevonden. Onvoldoende kenmerken lieten mij echter niet toe om de plant met zekerheid op naam te brengen.

De Grootbloemige Lavatera - *Lavatera trimestris* L. was de derde in de rij.

Prof. Dr. P. van der Veken en wijlen J. Aerts (JA) waren getuige van de wedergeboorte van de Grote Boterbloem *Ranunculus lingua* L. Het was meer dan twintig jaar geleden dat deze soort nog in het Winkels Broek werd opgemerkt (pers. med. J. Aerts).

Eeuwige zonde en ... schande dat dit natuurgebied door een onwettelijke en vaak aangeklaagde wildgroei van buitenverblijven grotendeels vernoeid is. De prachtige moerassen, ondoordringbare rietvelden en elzenbroeken veranderen stilaan in keurig afgeboorde vijvers, machinaal gemaaide grasperken met aanplantingen van rozen zonder doornen en 'dodendrendrons'.

Op de Nationale Feestdag was het te Ravels tweemaal raak. Jaarlijks loop ik meermaals rond de aldaar gelegen oude kleigroeven en poelen. Tot mijn stomme verbazing stootte ik op een overvloedige begroeiing van *Zannichellia palustris* L. subsp. *palustris* en Puntkroos *Lemna trisulca* L. Eén der vele gezegden van J. Aerts: „als gij de plantengroei van uw streek wilt kennen, bezoek dan alle dagen elke vierkante meter”, bleek maar al te waar.

Dank aan de genoemde heren, alsook aan M. Swannet (MSW) voor hun bereidwillige hulp.

Winkels Broek

Foto: A. Vermeijen

1422 *Alopecurus myosuroides* HUDS. Duist
Turnhout, braakgrond B5.47.41, 19-7-1981

**689 *Anagallis arvensis* L. subsp. *arvensis* Rood
Guichelheil**
Turnhout, braakgrond B5.47.41 19-7-1981

1420 *Anthoxanthum puellii* LECOCQ et LAMOTTE
Slofhakken
Lichtaart, rand maïsveld, C5.17.34 19-7-1981

854 *Antirrhinum orontium* L. Akkerleeuwebek
Tielen, grasland, C5.17.34, 19-7-1981

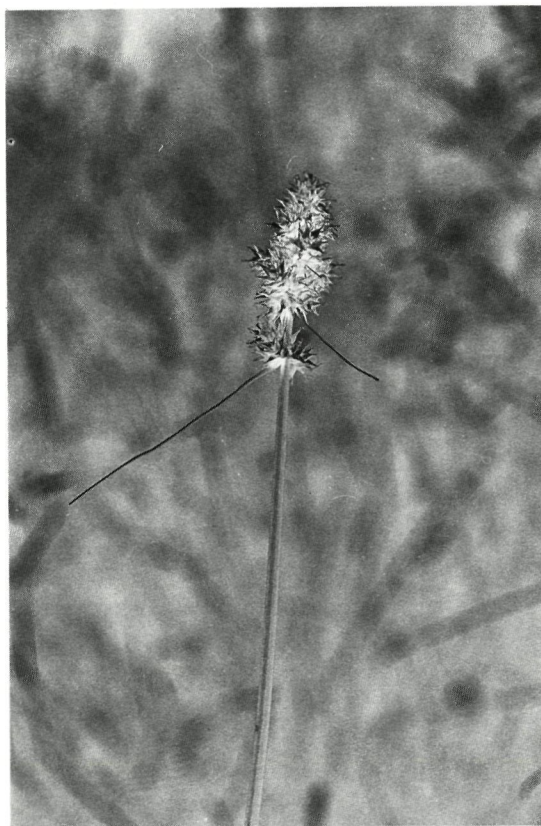
621 *Berula erecta* (HUDS). COVILLE, Kleine Watereppe
Oud-Turnhout, sloot, B5.38.32, 21-7-1981

711 *Buddleja davidii* FRANCH. Vlinderstruik
Turnhout, kanaaldijk, B5.48.11, 19-7-1981

1365 *Carex demissa* HORNEB. Groengele Zegge
Turnhout, rand van poel, B5.48.11, 25-7-1981

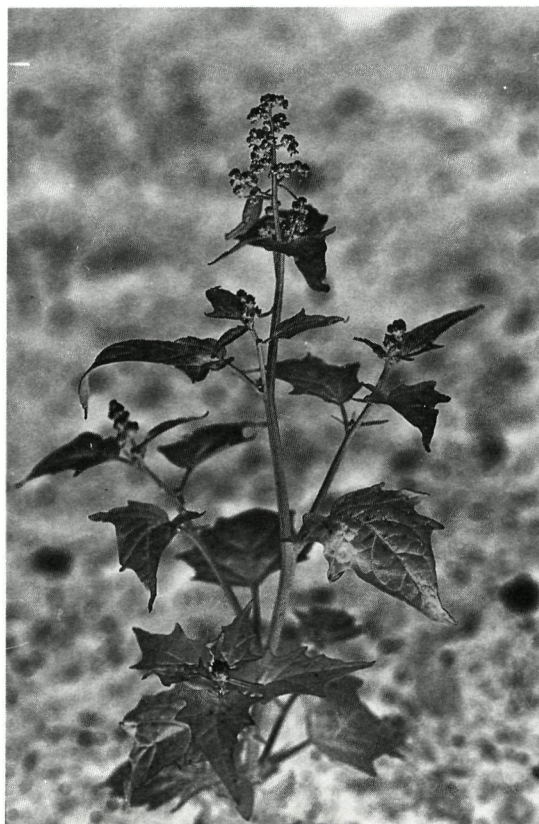
1340 *Carex otrubae* PODP. Valse Voszegge
Oud-Turnhout, opgespoten kleigroef, B5.38.14, 21-7-1981

592 *Chaerophyllum temulum* L. Dolle Kervel
Lichtaart, houtkant, C5.17.34, 19-7-1981

***Carex otrubae* Valse Voszegge**

Foto: A. Vermeijen

***Chenopodium hybridum* Bastaardganzevoet**

Foto: A. Vermeijen

168 *Chenopodium glaucum* L. Zeegroene Ganzevoet
Ravels, ruderaal terrein, B5.38.42, 21-7-1981

167 *Chenopodium hybridum* L. Bastaardganzevoet
Turnhout, ruderaal terrein, B5.38.31, 16-7-1981

**519 *Coronopus didymus* (L.) SMITH Kleine Varkens-
kers**
Turnhout, bouwwerf, B5.47.23, 16-7-1981

442 *Drosera intermedia* HAYNE Kleine Zonnedaauw
Weelde, heideven, B6.22.14, 5-7-1981
Weelde, dopheideberm, B6.22.31, 7-7-1981
Arendonk, vijverrand, B6.22.33, 13-7-1981
Ravels, heideven en dopheideberm, B6.31.14, 13-7-1981
Turnhout, natte heide, B5.38.14, 18-7-1981
Turnhout, vijverrand, B5.38.33, 18-7-1981

441 *Drosera rotundifolia* L. Ronde Zonnedaauw
Weelde, dopheideberm, B6.22.13, 7-7-1981
Turnhout, dopheideberm, B5.58.41, 11-7-1981
Ravels, dopheideberm, B6.31.14, 13-7-1981
Turnhout, zandwinningsplas, B5.58.23, 20-7-1981

**1312 *Eleocharis multicaulis* (SMITH) SMITH Veelsten-
gelige Waterbles**
Weelde, heideven, B6.22.14, 5-7-1981
Arendonk, vijverrand, B6.22.33, 13-7-1981
Ravels, heideven, B6.31.14, 13-7-1981

Oud-Turnhout, oude kleigroeve, B5.38.14 en B5.38.32 op 21-7-1981

Ravels, rand van ven, B6.31.31, 29-7-1981

1156 *Elodea nuttallii* (PLANCH.) ST. JOHN, Smalbladige Waterpest

Lichtaart, beek, C5.17.34, 19-7-1981

667 *Epilobium palustre* L. Moerasbasterdwederik

Turnhout, rand zandwinningsplas, B5.58.14, 20-7-1981

923 *Gallum cruciata* (L.) SCOP. Kruisbladwalstro

Arendonk, terrein van houtzagerij, B6.42.32, 26-7-1981

716 *Gentiana pneumonanthe* L. Klokjesgentiaan

Weelde, overblijfsel heideven, B6.22.11, 5-7-1981

Weelde, dopheideberm, B6.22.12, 5-7-1981

Turnhout, heideberm, B5.58.41, 11-7-1981

Arendonk, dopheideberm, B6.22.32 en B6.22.34 op 13-7-1981

Turnhout, natte heide, B5.38.14, 18-7-1981

420 *Hypericum tetrapterum* FRIES Gevleugeld Herts-hooi

Tielen, vijverrand, C5.17.41, 4-7-1981

132 *Illecebrum verticillatum* L. Grondster

Weelde, zandweg, B6.22.12 en B6.22.14 op 5-7-1981

Weelde, zandweg, B6.22.13, 7-7-1981

Arendonk, zandweg, B6.41.41, 12-7-1981

576 *Impatiens parviflora* DC. Klein Springzaad

Tielen, houtkant, C5.17.41, 4-7-1981

1301 *Juncus articulatus* L. Zomprus

Lichtaart, vijverrand, C5.17.41, 4-7-1981

Turnhout, sloot, B5.58.41, 11-7-1981 (JA)

Arendonk, slootrand, B6.41.41, 12-7-1981

Turnhout, vochtige zandplaat, B5.47.23, 16-7-1981 (JA)

Lichtaart, sloot, C5.17.34, 19-7-1981

1293 *Juncus inflexus* L. Zeegroene Rus

Oud-Turnhout, kleigroeve, B5.38.14, 21-7-1981

1104 *Lactuca serriola* L. Wilde Sla

Turnhout, bouwwerf, B5.48.31, 31-7-1981

412 *Lathyrus latifolius* L. Breedbladige Lathyrus

Arendonk, houtkant langs kanaal B6.43.31, 12-7-1981 (LH en MS)

***Lavatera trimestris* L. Grootbloemige Lavatera**

adventief uit het Middellandse Zeegebied

Turnhout, ruderaal terrein B5.38.31, 16-7-1981

1189 *Lemna trisulca* L. Puntkroos

Ravels, poel, B5.38.42, 21-7-1981

Turnhout, poel, B5.48.11, 25-7-1981

383 *Lotus corniculatus* L. subsp. *corniculatus* Rolklaver

Oud-Turnhout, opgespoten kleigroeve B5.38.14, 21-7-1981

755 *Lycopsis arvensis* L. Kromhals

Tielen, boord van beek, C5.17.34, 19-7-1981

***Mellilotus indica* (L.) ALL. Kleinbloemige Honingklaver**

adventief uit Zuid-Europa en Z.W.-Azië

Turnhout, ruderaal terrein, B5.38.31, 16-7-1981

765 *Mentha suaveolens* EHRH. Witte Munt

Ravels, bosrand, B5.38.21, 21-7-1981

***Lathyrus latifolius* Breedbladige Lathyrus**

Foto: A. Vermeijen

1206 *Nartheclum ossifragum* (L.) HUDS. Beenbreek

Arendonk, natte heide, B6.43.33, 26-7-1981

479 *Nasturtium microphyllum* (BOENNINGH.) AIRY-SCHAW

Slanke Waterkers

Turnhout, sloot, B5.48.11, 25-7-1981

1072 *Onopordum acanthium* L. Wegdistel

Turnhout, „kruidentuintje”, B5.48.12, 11-7-1981 (LV)

***Papaver somniferum* L. Maankop**

adventief uit het Middellandse Zeegebied

Turnhout, ruderaal terrein, B5.38.31, 16-7-1981

45 *Pilularia globulifera* L. Pilvaren

Oud-Turnhout, ondiepe geul in oude kleigroeve, B5.38.14, 21-7-1981

567 *Polygala serpyllifolia* HOSE, Liggende Vleugeltjesbloem

Arendonk, dopheideberm, B6.22.32, 13-7-1981

Ravels, dopheideberm, B6.31.14, 13-7-1981 (MSW)

1175 *Potamogeton berchtoldii* FIEB. Klein Fonteinkruid

Arendonk, vijver, B6.42.32, 26-7-1981

Arendonk, sloot, B6.43.33, 26-7-1981

Oud-Turnhout, oude kleigroeve, B5.38.23, 29-7-1981

1170 *Potamogeton crispus* L., Gekroesd Fonteinkruid
Arendonk, vijver, B6.42.24, 12-7-1981

1178 *Potamogeton polygonifolius* POURR. Duizend-knoopfonteinkruid

Turnhout, sloot, B5.58.41, 11-7-1981

Oud-Turnhout, sloot langs kleigroef, B5.38.32, 21-7-1981

1168 *Potamogeton trichoides* CHAM. et SCHLECHT. Haarlijn Fonteinkruid

Tielen, beek, C5.17.41, 4-7-1981

Tielen, beek, C5.17.34, 19-7-1981

299 *Potentilla anglica* LAICHARD. Kruipganzerik
Weelde, vochtige zandplaat, B6.22.14, 5-7-1981

297 *Potentilla intermedia* L. Middelste Ganzerik
Weelde, wegrand, B6.22.11, 5-7-1981

Turnhout, industrieterrein, B5.47.42, 16-7-1981

216 *Ranunculus lingua* L. Grote Boterbloem
Turnhout, rietveld, C5.17.22., 20-7-1981

230 *Ranunculus peltatus* SCHRANK, Schildvormige Waterranonkel

Tielen, beek, C5.17.34, 19-7-1981

530 *Rapistrum rugosum* (L.) ALL. Eenjarige Rapistrum
Arendonk, stortplaats, B6.42.24, 26-7-1981

553 *Reseda luteola* L. Wouw

Weelde, wegrand, B6.22.11, 5-7-1981

Arendonk, kanaaldijk, B6.43.31, 12-7-1981

1326 *Rhynchospora alba* (L.) VAHL. Witte Snavelbies
Ravels, heideven, B6.31.14, 13-7-1981 (MSW)

473 *Rorippa sylvestris* (L.) BESSER, Akkerkers
Arendonk, wegberm, B6.22.33, 13-7-1981

Turnhout, rand van poel, B5.48.11, 25-7-1981

88 *Rumex palustris* SMITH Moeraszuring
Arendonk, opgespoten vijver, B6.43.31, 12-7-1981

1323 *Scirpus fluitans* L. Vlottende Bies

Weelde, heideven, B6.22.14, 5-7-1981

Turnhout, sloot, B5.58.41, 11-7-1981

Oud-Turnhout, oude kleigroef, B5.38.32, 21-7-1981

1322 *Scirpus setaceus* L. Borstelbies

Oud-Turnhout, natte bosweg, B6.31.31, 18-7-1981

Lichtaart, vochtige zandplaat, C5.17.34, 19-7-1981

Oud-Turnhout, kleigroef, B5.38.14, 21-7-1981

Turnhout, rand van poel, B5.48.11, 25-7-1981

Ravels, zandplaat langs heideven, B6.31.14, 29-7-1981
Een vergelijking tussen de eerste en tweede uitgave van de plantenatlas maakt duidelijk dat de Borstelbies niet zo zeldzaam schijnt te zijn als aanvankelijk werd verondersteld. Dit laag dicht zodevormend plantje (2-20

Ranunculus lingua Grote Boterbloem

Foto: A. Vermeijen

cm) komt hier vooral voor op vochtige zandplaten langs „gekuiste” beken en sloten, randen van nieuw gegraven vijvers, zandwinningsplassen, kleigroeven en omgewoelde veldwegen. Deze soort wordt niet meer opgenomen.

244 *Sedum album* L. Wit Vetkruid

Turnhout, droge zandplaat, B5.57.22, 29-7-1981 (JA)

150 *Silene armeria* L. Pekbloem

Arendonk, herstelde boord van waterloop, B6.42.24, 12-7-1981

460 *Sisymbrium altissimum* L. Hongaarse Raket

Turnhout, ruderaal terrein, B5.38.31, 16-7-1981

1193 *Sparganium erectum* L. Grote Egelskop

Oud-Turnhout, poel, B6.31.31, 29-7-1981

136 *Spergula morisonii* BOREAU Heidespurrie

Arendonk, mulle heidegrond, B6.41.41, 12-7-1981

115 *Stellaria palustris* RETZ. Zeegroene Muur

Tielen, vijverrand, C5.17.41, 4-7-1981

598 *Torilis japonica* (HOUTT.) DC. Heggedoornzaad

Arendonk, kanaaldijk, B6.43.31, 12-7-1981

370 *Trifolium campestre* SCHREB. Liggende Klaver

Lichtaart, wegberm, C5.17.34, 19-7-1981

910 *Utricularia minor* L. Klein Blaasjeskruid

Oud-Turnhout, heideven, B6.31.31, 18-7-1981

836 *Verbascum nigrum* L. Zwarte Toorts

Arendonk, kanaaldijk, B6.43.31, 12-7-1981

859 *Veronica persica* POIR. Grote Ereprijs

Turnhout, braakgrond B5.47.41, 19-7-1981

399 *Vicia tetrasperma* (L.) SCHREB. Vierzadige Wikke

Weelde, grazige wegberm, B6.22.11, 5-7-1981

431 *Viola palustris* L. Moerasviooltje

Weelde, slootranden in de hokken B6.22.13 en B6.22.31 op 7-7-1981

1181 *Zannichellia palustris* L. subsp. *palustris* Zannichellia

Ravels, poel, B5.38.42, 21-7-1981

Bibliografie

Zie aflevering 6, *Wielewaal* 48: 426.

Résumé

L'auteur nous donne un aperçu des plantes remarquables qu'il a découvert en Campine Turnhoutoise durant la période du 1 juillet jusqu' au 31 juillet 1981.

A. Vermeijen, Weilandstraat 7, 2360 Oud-Turnhout.

***Verbascum nigrum* Zwarte Toorts**

Foto: A. Vermeijen

Errata

A. Vermeijen, 1983. Zeldzame planten in de Turnhoutse Kempen - aflevering 7 (1-30 juni 1981). *Wielewaal* 49: 304-308. pp. 305-306, foto's *Genista tinctoria* en *Beckmannia syzigachne*: onderschriften verwisseld.

M. Vermeylen, 1984. Iets over de amfibieën en reptielen van Andaloesië. *Wielewaal* 50: 129-130.

— onderschrift foto p. 129 *Algerijnse Zandhagedis* moet zijn *Roodstaartfranjeteenhagedis*

— onderschrift foto p. 130 *Smaragdhagedis* moet zijn *Parelhagedis*

Opmerkelijke ornithologische meldingen

Gegevens voor deze rubriek worden verwacht bij de redactie, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout.

Deze waarnemingen hadden plaats in 1984, tenzij anders vermeld is. Ze werden niet op hun juistheid gecontroleerd en een aantal onder hen dient nog ter homologatie te worden voorgelegd.

00020 Roodkeelduiker *Gavia stellata*

16 januari: 1 ex. met stookolie te Oostende (P. Lingier); 26 januari: 1 stookolieslachtoffer te Lombardsijde (R. Laleman, P. en B. Opstaele); 4 februari: 1 ex. te Dudzele-Zeebrugge (F. Willemyns, F. Vanhee, F. de Scheemaeker); 9 en 11 februari: 3 ex. te Ekeren (J. de Ridder, H. Voet, L. Benoy, B. van Damme, H. Nuytemans); 11 februari: 1 ex. te Zandvliet (W. van Ginhoven); 26 februari: 3 ex. te Zeebrugge-Dudzele (G. de Putter).

00030 Parelduiker *Gavia arctica*

5 januari: 1 ex. te Oostende (P. Lingier); 22 januari: 2 ex. te Zeebrugge-Dudzele (F. Willemyns, T. Defoort, F. Deruwe, J. Maeckelberghe); 17 en 29 maart: 1 ex. te Brugge-St.-Pieters.

00040 IJsdruiker *Gavia immer*

22 januari: 1 ex. te Dudzele-Zeebrugge (F. Willemyns, T. Defoort, F. Deruwe, J. Maeckelberghe).

00100 Roodhalsfuut *Podiceps grisegena*

26 december 1983: 1 ex. te Lier (D. Colin).

00110 Kuifduiker *Podiceps auritus*

28 januari: 1 ex. te Doel (U. Cautereels, G. Stallaets).

00400 Grote Pijlstormvogel *Puffinus gravis*

4 januari: 1 ex. te Oostende (L. Boudolf, P. Lingier).

00550 Vaal Stormvogeltje *Oceanodroma leucorhoa*

4 januari: 1 ex. te Oostende (L. Boudolf).

00710 Jan van Gent *Sula bassana*

9 februari: 1 ad. stookolieslachtoffer met Engelse ring op het strand te Zeebrugge (G. de Putter, P. Keirsebilck).

00800 Kuifaalscholver *Phalacrocorax aristotelis*

1 november 1983: 1 juv. ex. te Oostende (P. en B. Opstaele, R. François); op 7 februari werd in de dierentuin te Antwerpen een ex. binnengebracht dat in het centrum van de stad was aangetroffen (V. Beeldens); 8 februari: 1 ad. te Oostende (L. Boudolf); 11 februari: 2 ex. te Walem (D. Colin); 11 maart: 1 ex. te Antwerpen-Linkeroever (C. Snyers); overwintering van 1 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve); naar aanleiding van de groep ex. te Lier (*Wielewaal* 50: 131) zal D. Colin een nota samenstellen voor dit blad, zie oproep.

01240 Purperreiger *Ardea purpurea*

2 april: 1 ex. te Brecht (P. Maes).

01340 Ooievaar *Ciconia ciconia*

28 augustus 1983: 1 ex. te St.-Margriete met ring Helgoland 708A, dat op 18 juni 1983 als pullus geringd werd te Bergenhusen, Schleswig-Holstein (E. Colpaert, P. Schollaert, O. Meloen).

01440 Lepelaar *Platalea leucorodia*

25 december 1983 en 4 maart: 1 ex. te Zeebrugge-Dudzele (F. Willemyns); overwintering van 1 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve).

01530 Kleine Zwaan *Cygnus columbianus*

13 november 1983: 2 ex. te Mol (J. Loos, G. Deckx, W. van Duffel); 5 januari: 31 ex. te Uitkerke (F. Willemyns, F. Deruwe, J. Maeckelberghe); 13 februari: 43 ex. te Watervliet (A. van Wassenhove) en 27 ex. te Meetkerke (G. de Putter).

01600 Dwerggans *Anser erythropus*

21 en 22 februari: 1 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve).

01670 Brandgans *Branta leucopsis*

5 februari: 3 ex. te Mol (J. Loos, G. Deckx, E. Goossens); van 11 februari tot 7 maart: 3 ex. te Arendonk (A. Dekoning, L. Deckx, D. Meeus, F. Daemen, V. van Gorp, L. van Gils).

01960 Krooneend *Netta rufina*

14, 25 en 30 januari: 1 ♂ te Antwerpen-Blokkersdijk (R. de Smet, C. Snyers, L. Janssen, V. Beeldens, C. Steeman); 13 maart: 10 ex. te Kalmthout (D. Symens).

02020 Witoogeend *Aythya nyroca*

Zie *Wielewaal* 50: 131, op 12 en 16 februari, evenals op 11 en 18 maart: 1 ♂ nog steeds aanwezig te Minderhout (H. Nuytemans, D. Symens, H. en M.-L. Meeus, J. Spannenburg).

02040 Toppereend *Aythya marila*

Van 10 oktober tot 26 december 1983: 1 ♂ te Duffel (G. Driessens, P. Buys, D. Colin); tijdens januari, februari en maart: tot 2 ♂♂ te Lier (D. Colin, P. Buys, T. de Pauw, G. Driessens); 18 en 29 december 1983: 1 ♂ te Walem (G. Driessens, P. Buys, D. Colin); 6 januari: 1 subad. ♂ te Walem (D. Colin).

02060 Eider *Somateria mollissima*

8 januari: 2 ♂♂ in eerste winterkleed te Broechem (P. Buys, K. de Rouck, G. Driessens, D. Colin); 11 maart: 1 ♂ ruiend naar eerste zomerkleed (P. Buys, G. Driessens, D. Colin).

02120 IJseend *Clangula hyemalis*

4 februari: 1 immatuur ♂ te Oorderen (V. Dupont, M. Sloodmaekers, L. Benoy, H. Franken, H. Voet); 7 februari: 1 ♂ te Antwerpen-Blokkersdijk (W. Verschueren, R. de Smet); 17 maart: 1 ♂ te Zandvliet (H. Franken, W. van Ginhoven); 24 februari: niet minder dan 6 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve); van 18 tot 29 maart: 9 ex. voor de kust te Zeebrugge (T. de Schuyter en G. de Putter); 8 maart: 1 ♂ te Roksem (F. Willemyns, F. Deruwe, S. Lanszweert).

02130 Zwarte Zeeëend *Melanitta nigra*

11 december 1983: 1 ex. te Lier (D. Colin)

02150 Grote Zeeëend *Melanitta fusca*

Van 17 december 1983 tot 31 januari: 4 ♀♀ te Duffel (K. de Rouck, P. Buys, G. Driessens, J. Celis, L. Lens, L. Janssen, H. Franckx, M. Vermeylen, D. Colin, en vele anderen).

02200 Nonnetje *Mergus albellus*

24 december 1983: 64 ex., waaronder 12 ♂♂ te Oorderen (L. Benoy, B. van Damme, H. Voet); 14 februari: 76 ex., waaronder 5 ♂♂ te Ekeren-Oorderen (W. van Ginhoven).

02210 Middelste Zaagbek *Mergus serrator*

Van 2 tot 11 december 1983: 3 ♀♀ te Lier-Duffel (D. Colin, P. Buys, G. Driessens, W. Goyvaerts, en vele anderen).

02230 Grote Zaagbek *Mergus merganser*

11 februari: 23 ex., waaronder 5 ♂♂, op heideven te Kalmthout (P. Maes).

02380 Zwarte Wouw *Milvus migrans*

20 maart: 1 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve).

02390 Rode Wouw *Milvus milvus*

18 december 1983: 1 ex. te Mol-Postel (J. Henderickx, E. Janssen) en 1 ex. te Nieuwpoort (B. Vercruysse, J. Borrey); 20 december 1983: 1 ex. te Schaffen bij Diest (L. Smets); 25 februari: 1 ex. te Brecht (P. Maes); 7 maart: 1 ex. te Wuustwezel (D. Symens); geen overwintering dit jaar te Doel (L. Janssen).

02600 Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*

18 december 1983: 1 onvolwassen ♂ te Doel (P. Buys, G. Driessens, D. Colin, J. Celis); van oktober 1983 tot begin februari: 1 ♂ te Mol-Postel (L. Deckx).

02900 Ruigpootbuiserd *Buteo lagopus*

25 januari: 1 ex. te Kallo (C. Steeman)

03090 Smelleken *Falco columbarius*

30 januari: 12 ex. op slaappleats te Knokke-Heist (P. Sys).

03200 Slechtvalk *Flaco peregrinus*

1 december 1983: 1 juveniel ex. te Brasschaat (P. Symens); de gehele winter 1 adult en 1 immatuur ex. te Doel (R. de Smet, L. Janssen, R. Rosemont, G. Sallaets, C. Snyers, P. Buys, G. Driessens, D. Colin, J. Celis e.a.); van 3 tot 7 februari: 1 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve).

04080 Porseleinhoen *Porzana porzana*

21 maart: 1 ex. te St.-Agatha-Rode (Y. Princen).

04330 Kraanvogel *Grus grus*

24 december 1983: 1 ex. te Mol-Postel (F. Smets, A. Dekoning).

04930 Kievit *Vanellus vanellus*

24 januari: 1 albino ex. tussen zowat 5.000 ex. te Lembeke (W. Hamelinck).

05320 Grutto *Limosa limosa*

14 februari: 1 ex. te Doel, dat reeds meerdere dagen daar zou vertoeven (C. Steeman).

05560 Oeverloper *Actitis hypoleucos*

14 januari, 11 en 14 februari: 1 overwinterend exemplaar in het Antwerpse Beneden-Scheldegebied (W. van Ginhoven, C. Steeman, R. de Smet, L. Janssen, e.a.).

05660/05670 Middelste/Kleine Jager *Stercorarius pomarinus/parasiticus*

8 maart: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (K. Bernaers, L. de Nijs, L. Janssen).

05750 Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus*

9 februari: 1 tweedejaars te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen); 5 maart: 1 adult ex. te Wuustwezel (D. Symens); 24 maart: 2 adulten te Kalmthout (P. Maes); 7 april: 3 adulte ex. op het Zwart Water te Lichtaart (L. Matthé) en 2 adulten te Brecht (P. Maes).

(05927) Geelpootmeeuw *Larus cachinnans*

Van 1 tot 19 november 1983: 1 subadult, op 11 november 1983 ook 1 adult, en van 31 december 1983 tot 29 januari: 1 subadult en 1 adult te Lier-Duffel (P. Buys, G. Driessens, D. Colin); 2 januari: 1 adult te Walem (D. Colin).

05980 Kleine Burgemeester *Larus glaucooides*

6 januari: 1 ex. te Oostende (P. Lingier).

05990 Grote Burgemeester *Larus hyperboreus*

1 januari: 1 adult te Oostende P. Lingier); van 12 januari tot 9 februari: 1 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve); 14 januari: 1 tweedejaars te Oostende (L. Boudolf); 20 en 26 februari: 1 eerstejaars te Oorderen (T. Bogaerts, D. en P. Symens, L. Benoy, J. Loy, H. Voet).

06020 Drieteenmeeuw *Rissa tridactyla*

28 december: 1 eerstewinter te Duffel (D. Colin); 11 februari: 1 adult te Lier (D. Colin); 7 maart: 1 adult te Kallo (R. de Smet).

11390 Roodborsttapuit *Saxicola torquata*

24 december 1983: 1 ex. te Doel (R. Rosemont, F. Robinet, G. Sallaets); 18 en 20 februari: 1 ♂ te Oorderen (L. Benoy, T. Bogaerts); eveneens een winterwaarneming te Heist-op-den-Berg (F. van den Bosch).

12770 Zwartkop *Sylvia atricapilla*

18 december 1983: 1 ex. te St.-Michiels-Brugge (F. Willemyns); 19 december 1983: 1 ex. te Bellem (I. Hoste);

13110 Tijftjal *Phylloscopus collybita*

geheel december 1983: tot 4 ex. te Lier (D. Colin, G. Driessens, P. Buys); in januari en februari respectievelijk 2 en 1 ex. te Lier (P. Buys, G. Driessens, D. Colin); 22 januari: 1 ex. te Bredene (P. Lingier).

13640 Baardmannetje *Panurus biarmicus*

14 maart: 2 ex. te Oorderen (M. Sloodmaekers).

14900 Buidelmees *Remiz pendulinus*

28 februari: 1 ex. te Lier (L. Janssen).

15490 Ekster *Pica pica*

4 februari: een groep van niet minder dan 50 ex. tesamen te Laarne-Beervelde (A. Evrard).

15600 Kauw *Corvus monedula*

1 februari: 2 ex. en op 26 februari zelfs 3 ex. met kenmerken van *soemmeringii* te Wuustwezel (D. Symens).

17170 Appelvink *Coccothraustes coccothraustes*

7 februari: 2 ex. te Ekeren (P. Symens).

18500 Sneeuwgorst *Plectrophenax nivalis*

Van december 1983 tot februari geregeld kleine groepjes te Kallo-Doel (tot 8 ex.) (V. Beelden, R. de Smet, L. Janssen, R. Rosemont, G. Sallaets, C. Snyers, e.a.).

Ornithologische Seizoenoverzichten in Vlaanderen

maart - april - mei 1983

Ter verduidelijking:

Indien bij een waarneming geen aantal is vermeld, gaat het steeds om 1 exemplaar. Alle waarnemingen hebben betrekking op hier boven vermelde periode.

Verklaring der tekens:

v: vogel geringd

* vondst van een vogel

BAHC: Deze waarnemingen dienen ter homologatie voorgelegd te worden. De vermelde gegevens werden door ons niet op hun juistheid onderzocht. De nummering en naamgeving van de vogels geschiedt volgens Becuwe & Oreeel, 1981, *Wielewaal* 47: 363-376.

Duiker spec. *Gavia spec.*

Op 3/5 werd te Oostende nog een duiker waargenomen (LIA).

00020 Roodkeelduiker *Gavia stellata*

Alle waarnemingen werden gedaan aan de kust en de Beneden-Schelde: 6 tot 19/3 Broechem (COM, DED, DMF, WA Voorkempen); 12/3 Zeebrugge (XCE), De Panne (POM) en Kallo-Doel (VW Mortsel); 13/3 Roksem (POM); 28/3 Antwerpen-Blokkersdijk (STC); van 26/3 tot 10/4 Beernem (WIG, VW Beernem); 31/4 Oostende-Raversijde 1 ex. op zee (LIA); eind/3 - begin/4 Ramskapelle (BJN Brugge). Het laatste exemplaar werd gezien op 13/4 te Hingene-Bornem (TRE).

00030 Parelduiker *Gavia arctica*

Van 6 tot 26/3 Broechem (COM, DED, DMF, WA Voorkempen), dit exemplaar was evenals deze op 28/3 Antwerpen-Blokkersdijk (STC) gelijktijdig aanwezig met een Roodkeelduiker. 26/3 Oostende 1 dood olieslachtoffer (LIA).

00070 Dodaars *Tachybaptus ruficollis*

Voor deze periode werden broedgevallen genoteerd te: Sint-Jan-in-Eremo, Merelbeke, Zevegem, Sint-Gillis-Waas, Lokeren en Itegem.

00090 Fuut *Podiceps cristatus*

Naast de traditionele wintergebieden van deze soort, Antwerpen, Lier en Mechelen (zie vorig verslag), werden nog concentraties waargenomen te: 10 en 31/3 Harelbeke 45 ex. (SCA, LAM); 12 en 13/3 Schulen 14 ex. (WA Hageland Zuiderkempen); 12/3 en 12/5 Nazareth 20 en 23 ex. (GEV, OUH); 20/4 Harelbeke 28 ex. (BAY, LAM); 20/5 Blaasveld 16 ex. (BEW, CEG) en 29/5 Zeebrugge ca. 40 ex. (WA Brugge). Max. voor deze periode: 13 en 20/3 Lier 85 ex. (DIG, BSP, COD).

Voor deze periode werden broedgevallen waargenomen te: Hoeke, Rupelmonde, Sint-Gillis-Waas, Lier, Stuivekenskerke, Blaasveld, Mortsel, Meeuwen, Duffel, Wintam-Bornem, Averbode, Emblem-Kessel, Harelbeke, Tervuren, Assende, Destelbergen en Schriek.

00100 Roodhalsfuut *Podiceps grisegena*

13/3 Kallo (JSL, SNC, WTL); 16 tot 18/3 Eke (VLF); 19/3 Nieuwpoort (SWK, VYH), 25 tot 30/3 Harelbeke (VW Gavers); 27/3 Walem (DIG, BSP, COD) en Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (VUS); 5 tot 10/4 Mol (MUD, LSJ, DCG); 10 en 30/4 Antwerpen-Blokkersdijk (WN Linkeroever); 13/4 Broechem (DED, WA Voorkempen) en 29/4 Oostakker (BGD, XCE, VKL). Geen waarnemingen in mei.

00110 Kuifduiker *Podiceps auritus*

3 en 12/3 Zeebrugge (DUG, XCE); 12/3 Kallo-Doel (WV Mortsel).

00120 Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis*

In de gebieden waar de soort overzomert en/of tot broeden komt (Antwerpen-Blokkersdijk en Kalmthout) waren de eerste exemplaren ter plaatse op: 16/3 Antwerpen-Blokkersdijk (STC) en 5/4 Kalmthout 7 ex. (DSW). De grootste aantallen voor die plaatsen zijn: 3/4 Antwerpen-Blokkersdijk 14 ex. (DZR, JSL) en 21/5 Kalmthout 9 paren (NUH, FCH) te Brecht is vanaf 17/4 1 paar aanwezig (NUH, SSP).

Andere waarnemingen werden gedaan te: 20-21-22 en 24/4 Vlissegem resp. 1-1-2 en 4 ex. (ROC); 25/4 Harelbeke 10 ex. (VW Gavers); 1 en 7/5 Zeebrugge telkens 5 ex. en aanwezig (XCE, WA Kortrijk); 7/5 Nieuwpoort (BOE); 12/5 Lichtaart 2 ex. (SMM, VPL); 14/5 Ramskapelle 4 ex. (FCH); 20/5 Oostakker 2 ex. (BGD, VKL) en 29/5 Helchteren (WA Noord-Limburg, WA Zuid-Limburg).

00220 Noordse Stormvogel *Fulmarus glacialis*

23/4 Oostende 4 ex. naar NO (BOU, VLE, VOD); 25/4 Oostende-Mariakerke 2 ex. naar NO (BOU); 2/5 Oostende 1 ex. naar NO (LIA) en 28/5 Bredene (JOG).

00710 Jan Van Gent *Sula bassana*

20/3 Oostende 1 ex. dood op strand (FAR, VLE, VOD); 22/3 Oostende 3 ad+ 1 juv. naar NO (BOU); 26/3 Oostende-Mariakerke 12 ad+ juv. naar NO (BOU) en Oostende 1 ad. naar ZW en 1 ad. naar NO (BOU); 31/3 Oostende-Mariakerke 1 onv. naar ZW (LIA). Op 26/3 werd te Kampenhout en te Wijgmaal-Herent 1 ad. ex. gezien (VDK, VRT), vermoedelijk gaat het hier om hetzelfde exemplaar. Na 2/4 Oostende 1 ad. naar ZW (JOG) geen waarnemingen meer ontvangen.

00720 Aalscholver *Phalacrocorax carbo*

De trek verliep vanaf de tweede decade van maart tot de tweede decade van april. 43 maart-, 33 april en 6 meiwaarnemingen. Op 18-19 en 20/3 werden de grootste groepen waargenomen: 18/3 Lier 70 ex. (DIG, BSP), 19/3 Wuustwezel 23 ex. en 20/3 Brecht 75 en 83 ex. naar N (NUH). Verder op 17/4 Oostende 63 ex. (DJP, JOG, VLE). Meiwaarnemingen: 1/5 Nieuwpoort 7 ex. (ZW Nieuwpoort); 13/5 Kallo (DNL, DZR, SNC); 21/5 Lier 1 ad- 1 tweedeaars (COD); 22/5 Mol (DRD, HNJ); 26/5 Mortsel (LEL) en 29/5 Zeebrugge (WA Brugge).

00950 Roerdomp *Botaurus stellaris*

4 en 10/3 Lier (WTL, JSL), 27/3 Antwerpen-Blokkersdijk (STM), 4/4 Dessel (ZOJ, BEH), 16 en 30/4 Mol-Postel (VJE, DCK, ZOJ, BEH, BEL), 30/4 Arendonk (BEH, ZOJ, BEL). 7/5 Pulle (PEY), 8/5 Dessel (DKM) en 23/5 Oostende (LIA).

00980 Woudaapje *Ixobrychus minutus*

Enige ontvangen waarneming: 23/5 Mol-Postel 1 ♂ (DEL).

01040 Kwak *Nycticorax nycticorax*

Van 21 tot 27/5 Snaaskerke 1 ♂ dagelijks waargenomen (BOU, LIA, MSJ).

01190 Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta*

Drie meiwaarnemingen ontvangen: 22/5 Mechelen 2 ex. (VNW, DXW), 23/5 Emblem (DIG, COD) en 29/5 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ex. naar O (GEU, VNW).

01210 Grote Zilverreiger *Egretta alba* BAHC

Enige waarneming: 6/5 Kontich (COV).

01240 Purperreiger *Ardea purpurea*

26/3 Lier 1 ad. (COD); 17/4 Laarne (VLK, CAL), 20/4 Bornem (DHH), 24/4 Veurne (RAD), 28/4 Koksijde (GAJ); 1/5 Oostende (BOU) en 6/5 Lier 2 ad. (COD).

01340 Ooievaar *Ciconia ciconia*

22/4 Oostende (DVM), 28/4 Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (BSP); 2/5 Mechelen (DWA), 7/5 Kalmthout 2 ex. (FCH) en 8/5 Beveren 2 ex. (RSG, RSR).

01440 Lepelaar *Platalea leucorodia*

5/3 Oostende (VOD), 8/3 Oostende 12 ex. (VLE); 3/4 Berg-Kamphenhout 6 ex. (WOJ, VMB), begin/4 Ramskapelle (BJN Brugge), 24/4 Knokke-Zwin (WMF, BJN Brugge); 14/5 Ramskapelle 1 juv. ex. (FCH) en 29/5 Zeebrugge 3 ex. (WA Brugge).

01530 Kleine Zwaan *Cygnus columbianus*

Van 17/1 tot 6/3 Essen-Zarren 19 ex. (WA Westkust) en 13/3 Stuivekenskerke 1 dood ex. (WA Brugge).

01570 Rietgans *Anser fabalis*

Laatste waarneming: 4/3 Assenede en 53 ex. (DLR)

01590 Kolgans *Anser albifrons*

Laatste trekkers tot half maart: 2/3 Werken 45 ex. (SWK), 4/3 Lier 30 ex. (BSP), 5/3 Doel 185 ex. (OED) en 12/3 Doel 90 ex. (VW Mortsel).

01610 Grauwe Gans *Anser anser*

Duidelijke doortrek in de eerste en tweede decade van maart met piekdagen van 1 tot 3/3 ca. 450 ex. en 19 en 20/3 met ca. 550 ex. De grootste groepen: 2/3 Rupelmonde 113 ex. (VHW) en 19/3 Wuustwezel 145 ex. (NUH, SSP, SID). De laatste doortrekkers op 13/4 Lier 7 ex. naar N (DIG, BSP) en 14/4 Bornem 7 ex. naar ZO (CBC).

01680 Rotgans *Branta bernicla*

Doortrek gebeurde zeer fragmentarisch. Grootste aantallen: 5/3 Doel 8 ex. (OED), 10/3 Oostende 19 ex. (LIA) en 3/4 Oostende 55 ex. naar NO (VOD, DJP, VLE). Behalve waarnemingen uit de kuststreek en Beneden-Schelde, 1 merkwaardige waarneming uit het binnen-

land: 9/4 Averbode 3 ex. naar N (WA Hageland Zuiderkempen).

01730 Bergeend *Tadorna tadorna*

Totaaltellingen van Antwerpen-Linkeroever, Kallo en Doel gaven 558 ex. op 12/3 en 780 ex. op 16/4 (VW Mortsel) met de grootste concentraties op Antwerpen-Blokkersdijk, op 13/4 waren daar 403 ex. (BEK, DSK, SNC). Maxima daarbuiten: maart 12/3 Mariekerke 92 ex. (WA Klein-Brabant), 19/3 Nieuwpoort 59 ex. (SWK, VYJ); april: 22/4 Mariekerke tot Wintam 84 ex. (VDH), 2/4 Mechelen 35 ex. (CEJ, DIG, BSP, COD); mei: 14/5 Ramskapelle min. 100 ex. (FCH), 21/5 Kalmthout ca. 57 ex. (FCH). 3 maartwaarnemingen in Limburg: Schulen, Kessenich en Ophoven.

01790 Smient *Anas penelope*

In maart nog in behoorlijke aantallen aanwezig: totaalstelling Kallo en Doel 1100 ex. op 30/3 (VIJ), op 16/4 nog slechts 23 ex. (VW Mortsel). Andere maxima: maart: -/3 Drongen 270 ex. (WA Drongen), 5/3 Leffinge 174 ex. (OPB, OPP), 20/3 Ophoven 91 ex. (WA Zuid Limburg); Na 17/4 nog slechts enkele waarnemingen: Schulen 1 ♂ 1 ♀ op 6 en 7/5; 1 ♂ op 8/5 (WA Hageland Zuiderkempen), 14/5 Ramskapelle 3 ♂ 1 ♀ (FCH), 29/5 Zeebrugge waargenomen (WA Brugge).

01820 Krakeend *Anas strepera*

Totaaltelling Antwerpen-linkeroever, Kallo en Doel 105 ex. op 12/3 en 118 ex. op 16/4 (VW Mortsel). Maxima daarbuiten: West-Vlaanderen: 6-3 Uitkerke en Meetkerke 20 ex. (BJN Brugge); Oost-Vlaanderen: 3/3 Drongen 12 ex. (VBF, BOP), 7/3 Zwijnaarde 8 ex. waarvan 6 ♂ (VLF); Antwerpen: 22/3 Hoboken 36 ex. (STC), 7 en 8/5 Kalmthout 16 ex. (FCH); Limburg: 20/3 Ophoven 1 ♂ 1 ♀ (WA Zuid-Limburg). Geen gegevens ontvangen uit Brabant.

01840 Wintertaling *Anas crecca*

Maxima: maart: 12/3 totaalstelling Antwerpen-Linkeroever, Kallo en Doel en Zwijsdrecht 892 ex. (VW Mortsel), 13/3 Berlaar 300 ex. (DIG, BSP, COD), 20/3 Walem ca. 200 ex. (BEW), 2/3 Werken 200 ex. (SWK); april: 7/4 Mariekerke tot Ranst ca 110 ex. (VDH), 9/4 Antwerpen-Blokkersdijk 104 ex. (BEK, GEU, VNW, VWF), 3/4 Berlaar 72 ex. (JAS, WUS); mei: 7 en 8/5 Kalmthout ca 40 ex. (FCH), 23/5 Emblem-Kessel 6 ♂ 2 ♀ (DIG, COD). Geen mei-waarnemingen uit West- en Oost-Vlaanderen ontvangen.

01860 Wilde Eend *Anas platyrhynchos*

Maandmaxima: maart: 12/3 totaalstelling Antwerpen-linkeroever, Kallo, Doel en Zwijsdrecht 1785 ex. (VW Mortsel), 12/3 Mechelen 576 ex. (VBW), 12/3 Lier 473 ex. (DIG, BSP, COD); april: 16/4 Totaaltelling Antwerpen-Linkeroever, Kallo, Doel en Zwijsdrecht 462 ex. (VW Mortsel), 9/4 Lier 198 ex. (DIG, BSP). In mei geen grote concentraties meer.

01890 Pijlstaart *Anas acuta*

Meiwaarnemingen: 13/5 Doel (DNL, DZR, SNC), 16/5 Hamont-Achel 1 ♂ 1 ♀ (VG Hamont) en 31/5 Kallo 1 ♂ (STC).

01910 Zomertaling *Anas querquedula*

Eerste waarnemingen: 5/3 Noordschote 1 ♂ (BOE, DSK), 7-8 en 9/3 Lier resp. 1 ♂ 1 ♀, 1 ♂ en 1 ♂ 1 ♀ (RAP, CSH, JSL, COD), 8/3 Wilrijk 1 ♂ 1 ♀ (SNC). Vanaf 12/3 op verschillende plaatsen. Grotere aantallen: 20/3 Lier 4 ♂ 2 ♀ (CEJ, DIG, BSP, COD), 2/4 Kalmthout 6 ♂ 1 ♀ (FCH), 3/4 Eke 3 ♂ 4 ♀ (VLF), 7/4 Helchteren-Meeuwen 8 ex. (GEA), 14/4 Schulen 5 ♂ 5 ♀ (WA Hageland Zuiderkempen).

01960 Krooneend *Netta rufina*

5 maart-, 1 april- en 2 meiwaarnemingen: 6/3 Vrouwen (WA Lier), 12/3 Harelbeke 1 ♂ 1 ♀ (SXJ, BAY), 13/3 Lommel 3 ♂ 2 ♀ (GYA), 25/3 Mechelen 1 ♂ (VBW),

26/3 Berg-Kamphenhout 1 ♂ (JNM), 2/4 Mechelen 1 ♀ (VBW), 10 en 11/5 Lier 1 ♂ (JSL, BSP, CEJ, DIG, BSP, COD), 18 en 19/5 Snaaskerke 1 ♀ (OPP, OPB, BOU).

02020 Witoogeend *Aythya nyroca* BAHC behalve ♂ ♂ Van 19/4 tot 10/5 Lier 1 ♂ (verschillende waarnemers van VW Mortsel - VW Lier).

02040 Toppereend *Aythya marila*

Te Antwerpen-Blokkersdijk 1 ad. ♂ aanwezig van 23/2 tot 6/4, daarenboven van 2 tot 5/3 1 subad., op 9/3 1 ♀, op 12 en 13/3 1 ♂ en op 3/4 1 ♀ (WN Linkeroever). Te Drongen 1 ♀ van 27/2 tot 12/3 (CYS, VKS), van 1 tot 8/3 Harelbeke 1 ♂ 1 ♀ (VW Gavers-Aves Mons-Tournai), Lier 1 ♂ op 4/3, 1 ♂ op 9/3 en 1 ♂ van 20 tot 28/3 (WTL, JSL, BSP, FRH, DIG, CEJ, COD), 12 en 20/3 Zeebrugge 1 ♂ 1 ♀ en 1 ♂ 2 ♀ ♀ (XCE, VKL), 14/3 Lommel 1 ♂ 1 ♀ (GYA). Een meiwaarneming: 23/5 Vlissegem 1 ♂ (ORG).

02060 Eider *Somateria mollissima*

Grootste aantallen aan de kust: 4/3 Nieuwpoort 87 ex. (RAD), 5 en 20/3 Middelkerke resp. ca 600 ex. naar ZW en ca 500 ex. ter plaatse (NTJ), 24/4 Middelkerke ca 100 ex. op zee (NTJ).

Waarnemingen in het binnenland: zie *Wielewaal* 50: 71-73, 6/3 Ophalen (WJ Zuid-Limburg), 20/3 Kessenich 1 ♀ (WA Zuid-Limburg). Verder nog 3 meiwaarnemingen ontvangen: 7/5 Oostende waargenomen (WA Kortrijk), 14/5 Ramskapelle 1 onv. ♂ (FCH), 29/5 Zeebrugge waargenomen (WA Brugge).

02120 IJseend *Clangula hyemalis*

Het ♀ dat sedert november in Broechem aanwezig was, bleef er 5 maanden. Laatste waarneming 9/4 (COM, WA Voorkempen). Het ♂ te Turnhout bleef nog ter plaatse tot eind mei 1983, zie *Wielewaal* 49: 322.

02130 Zwarte Zeeëend *Melanitta nigra*

Grootste aantallen aan de kust: 1/3 Nieuwpoort 1500 ex. (BOE, RAD), 6/3 Nieuwpoort 254 ex. (RAD), 23/5 Oostende 230 ex. naar NO op 75 min. (BOU). Waarnemingen in het binnenland en de Beneden-Schelde: 9/3 tot 28/4 Lier 1 ♂ (COD, VW Mortsel-VW Lier), 2/4 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ♂ (JSL), 6/4 Kalmthout 1 ♂ 1 ♀ (FCH), 11/4 Mechelen 1 ♂ (VBW), 21/4 Antwerpen-Linkeroever 1 ♂ 1 ♀ (VTB).

02150 Grote Zeeëend *Melanitta fusca*

Een waarneming in het binnenland: 7/4 Mol 6 ♂ ♂ (LSJ, DCG).

02180 Brilduiker *Bucephala clangula*

Maandmaxima: maart: 12/3 totaalstelling Antwerpen-Linkeroever, Kallo, Doel en Zwijsrecht 10 ♂ ♂ 26 ♀ ♀ (VW Mortsel), 13/3 Lommel 23 ex. (GYA), 6/3 Wuustwezel 4 ♂ ♂ 5 ♀ ♀ (SID, SSP); april: 5/4 Antwerpen-Blokkersdijk 6 ♂ ♂ 13 ♀ ♀ (DSR, JSL), 6/4 Kalmthout 6 ♂ ♂ 11 ♀ ♀ (FCH), 2/4 Wuustwezel 1 ♂ 6 ♀ ♀ (NUH). Aantallen sterk afnemend na 16/4 met laatste vogels op 24/4 te Eke, Lier en 30/4 Antwerpen-Blokkersdijk. Nog aanwezig tot 14/5 Doel 1 ♀ (DIG, BSP, COD).

02200 Nonnetje *Mergus albellus*

Op de totaalstelling Antwerpen-Linkeroever, Kallo en Doel nog 14 ♂ ♂ 30 ♀ ♀ op 12/3 (VW Mortsel), 3/3 Zeebrugge 14 ex. (DUG), 7/3 Lier 5 ♀ ♀ (JAH). Nadien duidelijk lagere aantallen, maximum 19/3 Kallo 2 ♂ ♂ 5 ♀ ♀ en 27/3 Doel 2 ♂ ♂ 4 ♂ ♂ (OED) 2 aprilwaarnemingen: Broechem 1 ♀ van 2/3 tot 4/4 (COM, DED, DMF), 3/4 Antwerpen-Blokkersdijk 4 ♀ ♀ (OED).

02210 Middelste Zaagbek *Mergus serrator*

Drie waarnemingen in het binnenland: -/3 Lommel 1 ♂ (GYA), 10/4 Lommel 1 ♀ (GEA, HEL, HEO), 14/4 Harelbeke 3 ♀ ♀ (SCA, DKJ).

02230 Grote Zaagbek *Mergus merganser*

Maxima in maart: 5/3 Doel 12 ♂ ♂ 20 ♀ ♀ (OED), 5/3 Assenede 6 ♂ ♂ 5 ♀ ♀ (DSW), 11 en 12/3 Kalmthout 2 ♂ ♂ 8 ♀ ♀ (LIH, SID). 3 aprilwaarnemingen: 3/4 Doel 1 ♀ (STM), 17 en 18/4 Nieuwpoort resp. 2 ex. en 2 ♂ ♂ (ZW Nieuwpoort).

02310 Wespendif *Pernis apivorus*

Alle april-waarnemingen lijken ons voor het voorjaar 1983 bijzonder vroeg. 14/5 Hamont-Achel (VG Hamont), 19/5 Beerse (MAW), 23/5 Wuustwezel 3 ex. naar NO (SSP), 29/5 Mol-Postel (DEL) en 31/5 Antwerpen-Berchem (COD).

02380 Zwarte Wouw *Milvus migrans*

In tegenstelling met de najaarstrek opvallend veel voorjaarsstrek en/of rondzwervende vogels.

Vroegste aankomst vanaf 26/3 in de streek van Rupelmonde-Bazel-Hingene-Bornem en Weert 1 tot 2 ex. (FEH, BRW, TMT, VHF, VHW). 25 aprilwaarnemingen ontvangen, met als vroegste: 5/4 Beernem 1 ex. naar NO (WIG); begin/4 in de streek van Meetkerke-Brugge-St.-Andries-Hoeke en Knokke-Zwin telkens 1 ex. (BJN Brugge) en begin/4 in de streek Sint-Laureins, Sint-Margriete, Sint-Jan-in-Ereme 1 rondzwervend ex. en het meest vertoevend in O-Zeeuws-Vlaanderen (SHP, MLO). 14 meiwaarnemingen met op 10/5 Bornem een mislukte broedpoging (DHH). Alle waarnemingen betreffen enkelingen, buiten: 11/4 Lippelo 2 ex. (MXL, AEM); 13/4 Bornem 2 ex. (DHH); 17/4 Harelbeke 2 ex. (SXJ, RBI). Laatste meiwaarneming: 22/5 Brecht (SID, SSP).

02390 Rode Wouw *Milvus milvus*

Voorjaarsstrek kwam zeer laat op gang, doch zeer intensief voor april met 26 waarnemingen. Slechts 8 maart en nog 5 meiwaarnemingen ontvangen. De eerste waarnemingen, buiten Doel-Kallo, hadden plaats op 5/3 Velm (WJ Zuid-Limburg); 5/3 omgeving van Brugge (BJN Brugge); 6/3 Woumen (DSK) en 12/3 Kallo (VW Mortsel). Voornaamste doortrekpiek vanaf de tweede week van april met 6 waarnemingen op 10/4 en 3 ex. op 11/4. Steeds solitaire exemplaren, buiten 11/4 Lippelo 4 ex. (MXL). De meiwaarnemingen: 8/5 Groenendaal-Waltwilder (WA Zuid-Limburg); 8/5 Wijnendale (ZEN); 14/5 Lembeke (MRP); 14/5 Doel (WN Linkeroever) en 22/5 Lier (DIG, DOK, COD).

02600 Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*

Eerste maartwaarnemingen: 3 en 10/3 Lommel 1 ♀ (PAS); 8 en 20/3 Oostende 1 ♀ (LIA); 12/3 Doel 1 ♂ (OED, VW Mortsel); 20/3 Assenede 1 ♂ (DLR) en Mechelen 1 ♂ (VBW). Regelmatig gezien vanaf eind maart met in totaal 13 maart-, 24 april- en 25 meiwaarnemingen. Nooit grote aantallen, buiten de baltende vogels boven o.a. de broedgebieden: vanaf 3/4 Assenede 3 ♂ ♂ 3 ♀ ♀ (BEL, DLR, DSW); 16/4 Kallo-Doel 6 ex. (VW Mortsel); 24/4 Hoeke 2 ♂ ♂ 3 ♀ ♀ BJN Brugge); 7/5 Assenede 3 ♂ ♂ 4 ♀ ♀ (BEL, VBM, VEJ). Geen waarnemingen ontvangen uit Brabant.

02610 Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus*

Nog 86 maart- en 41 aprilwaarnemingen ontvangen. Steeds 1 tot 4 ex. Groot aantal: -/3 omgeving Brugge max. 13 ex. op slaappleats (BJN Brugge). Laatste aprilwaarnemingen: 24/4 Bazel 1 ♀ (VHW, VHF, BRW); 24/4 Schilde 1 ♂ (DED); 24/4 Lommel 1 ♀ (ZOJ, BEH); 25/4 Assenede 1 ♀ naar NO (BEL). 3 meiwaarnemingen: 1/5 Kalmthout 1 ♀ (BJN, Antwerpen); 2/5 Kieldrecht 1 ♀ (BEL); 6/5 Oostende 1 ♀ naar NO (LIA).

02630 Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*

3 waarnemingen: 24/4 Knokke-Heist 1 ♂, 1 ♀ naar NO (SYP), 1/5 Werken 1 ♀ (DXN); 6/5 Beerse 1 ♀ (MAW). Bij 2 waarnemingen vóór 24/4 welke alleen ♀ ♀ betroffen is verwarring met Blauwe Kiekendief niet uitgesloten.

02670 Havik *Accipiter gentilis*

Traditionele waarnemingen in en rond de broedgebieden in de Kempen: Zelem, Linkhout, Mol. Daarbuiten, wellicht in hoofdzaak rondzwervende vogels: maart: 1-2 en 4/3 Marke 1 sub. ad. ♂ (BAY, ZHM, NTJ); 5-6-10-12 en 27/3 Mechelen telkens 1 ex. met op 27/3 1 ♀ (KIJ, WIR, VBW, CAH); 5/3 omgeving Brugge (BJN Brugge); 6/3 Knokke-Zwin (WA De Stern); 2 en 13/3 Geel-Zammel resp. 1 ex. en 1 ♂ - 1 ♀ (ZOJ, BEH); 20/3 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ex. naar ZO (REG); 26/3 Schilde 1 ♂ (DMF). april: 3/4 Merelbeke (VRW); 3/4 Hingene (MSF); 6/4 Walem 1 ♀ en Mechelen (DIG, BSP); 5 tot 15/4 Kalmthout 1 à 2 ad. ♀ ♀ (FCH). mei: 7/5 Kapellen-o/d-Bos 1 ex. naar NW (VJP), begin/5 Nieuwenhove (VMW) en 21/5 Kalmthout 1 ♀ (FCH).

02690 Sperwer *Accipiter nisus*

Meeste trekwaarnemingen in de periode van 12/3 tot 24/4 met een piek van 12 waarnemingen op 13/3 en met kleine hoogtepunten van 6 waarnemingen op 6/4 en 5 waarnemingen op 23/4. Maximum: 6/3 Heusden (O.-VI.) 3 tweedejaars ♂♂ en 1 ♀ (VLK, CAL). 11 meiwaarnemingen, met 3 waarnemingen na 15/5, die mogelijk op broeden wijzen: 16 en 22/5 Lier 1 ♂ (DIG, BSP); 18/5 Moerbeke-Waas 1 ♂ (BEL).

02870 Buizerd *Buteo buteo*

Doortrek voornamelijk in maart tot eind april, nadien veel minder. Grootste aantallen maart: 5 en 6/3 omgeving Brugge 7 en 9 ex. (BJN Brugge); 12/3 Mechelen 8 ex. (VBW); 12/3 Doel-Kallo 8 ex. (VW Mortsel); 13/3 Brecht 20 à 25 ex. naar N (SSP, VML); 20/3 Mechelen 7 ex. (VW Mechelen); 21/3 Antwerpen-Blokkersdijk 6 ex. (VTD). april: 9/4 Kalmthout 6 ex. (FCH) en 14/4 Lippelo ca 15 ex. (DHH, CBC, MIC). Buiten de broedgebieden nog ongeveer 20 meiwaarnemingen ontvangen, met slechts 2 uit West-Vlaanderen: 8 en 14/5 Nieuwpoort (ZW Nieuwpoort).

02900 Ruigpootbuizerd *Buteo lagopus*

De gehele periode tot 27/4 Kallo-Doel-Zwijndrecht tot max. 5 ex. samen (VW Mortsel).

03010 Visarend *Pandion haliaetus*

16 aprilwaarnemingen, met als vroegste 10/4 Schilde (DED) en 13/4 Mol (LSJ, DCG). Verdere aprilwaarnemingen uit de prov. Antwerpen en Limburg: Kalmthout, Schilde, Meerhout, Broechem, Beerse, Meeuwen en Paal. West-Vlaanderen: 14 en 17/4 Harelbeke (NTJ, LAM). Oost-Vlaanderen: 23/4 Assenede (DLR). 5 meiwaarnemingen: 1/5 Broechem (COM); 5/5 Lembeke (MRP); 7/5 Eksaarde (BEL, DSO) en 31/5 Berchem (Ant.) (COD).

Smelleken *Falco columbarius*

Steeds 1 of 2 ex. Groter aantal: maart: 12/3 Kallo-Doel 3 ex. (VW Mortsel) en 19/3 Knokke-Heist 6 tot 8 ex. op een slaapplek (SYP). In afnemende mate waargenomen tot 16/4 Oud-Turnhout 1 ♀ (BEL, VBM, VW Gent), daarna zeldzamer: 20 en 21/4 Assenede (BEL, VBM, DSW); 30/4 Wuustwezel 3 ex. (SSP); nog 2 meigegevens: Kalmthout en Doel 1 ♀ op 1/5 (BJN Antwerpen-CSH, JSL).

03100 Boomvalk *Falco subbuteo*

Eerste in april: 4/4 Hingene (MSF, TRE); 7/4 Mariekerke 3 ex. (VDH); 8/4 Lippelo 3 ex. (DHH, MXL) en Koekelare 1 paar (DWL). Vanaf 16/4 regelmatig waargenomen.

03200 Slechtvalk *Falco peregrinus*

In maart en april bestendig aanwezig te Kallo-Doel, waar de verdeling als volgt valt: 5 en 12/3 1 imm. 1 ad. ex.; 2 en 16/4 1 en 1 imm. 1 ad. en 1/5 Doel (OED, VW Mortsel). Daarbuiten: 26 en 31/3 Schilde (DED, DMF, WA Voorkempen) en half/4 Knokke-Zwin (BJN Brugge).

03700 Kwartel *Coturnix coturnix*

Eerste roepposten: 8/5 Meeuwen (GEA) en 10/5 Kalken 2 zangposten (VLK, CAL). Een waarneming uit West-Vlaanderen: 22/5 Snaaskerke (BOU). Wij ontvingen zeer weinig waarnemingen van deze vogelsoort.

04070 Waterral *Rallus aquaticus*

April: Kasterlee min. 3 roepposten (BOB, SNM) en Assenede min. 4 roepposten (BEL, DSW, VBM).

04080 Porseleinhoen *Porzana porzana*

23/4 Assenede (BEL, DSW, VBM) en 22/5 Lier (DIG, DOK, COD).

04330 Kraanvogel *Grus grus*

1/3 Landen 200 ex. (VMW); 2/3 Grimbergen (DEJ); 13/3 St.-Huibrechts-Lille 75 ex. (VYF) en Hechtel ca 60 ex. (HEL); 17/3 Overpelt 60 ex. (VYF); 5 en 16/4 Kalmthout (FCH); 10/4 Dworp 12 ex. (DQM); 11/4 Merelbeke 30 ex. (VRW); 17/4 Brecht 2 ex. (NUH, SSP) en 20/4 Brugge 5 ex. (ORG, VIM).

04500 Scholekster *Haematopus ostralegus*

6/3 Maaseik-Aldeneik (VW Zuid-Limburg); 9/3 Lier (RAD, COD); 12/3 Nazareth (OUH, GEV) en Eke (GEV); 15/3 Drongen (CYS, VZW, VBF). Broedgevallen te: Oostende (BOU), Eke (CLG), Gent (GEV, OUH), Drongen (2), Boekhoute (2), Assenede (2) (BEL, DSW), Kluizen (BEL, VSP, GEV), Kaprijke (DMY), Schellebelle (VLK, CAL) en Hamont (VW Hamont). Mogelijke broedvogel: Bazel (VHW, BRW, VHF, POI, VPU, DKP) en St.-Jan-in-Eremo (BEL).

04550 Steltkluut *Himantopus himantopus*

Aan Beneden-Schelde en te Lier, zie *Wielewaal* 49: 322.

04560 Kluut *Recurvirostra avosetta*

2 waarnemingen in de eerste decade van maart: 7/3 Mariakerke-Oostende (BOU) en 8/3 Harelbeke (SCA). Hierna worden de waarnemingen talrijker. Maxima: 20/3 Machelen (Brab.) 17 ex. (TME); 21/3 Rupelmonde 30 ex. (VHF, VHW, BRW); 21/3 - 5 - 7 en 14/4 Harelbeke resp. 29 - 12 - 12 - en 36 ex. (SCA, DKJ); 2 en 5/4 Oostende 23 en 81 ex. (LIA, OPP, OPB, VOD); 27/3 en 2/4 Kallo-Doel 159 en 234 ex. (OED). Op de totaalstelling van Antwerpen-Linkeroever op 16/4 werden 351 ex. geteld (VW Mortsel).

04590 Griel *Burhinus oedicnemus*

Oud-Turnhout, zie *Wielewaal* 49: 291

04690 Kleine Plevier *Charadrius dubius*

Eerste exemplaren te: 12/3 Drongen (VBF, CLG) en Doel (OED); 20/3 Mechelen 2 ex. en Lier 1 ex. (CEY, DIG, BEP, COD). Vanaf 24/3 ook op andere plaatsen aanwezig.

Broedgevallen te: Oostduinkerke (TAR, BOE, RAD); Zwijnaarde (3) (CLG); Eke (CLG); Drongen (VBF, BEL, DSW); Mechelen (4) (SID); Lier (BSP, COD); Emblem (COD); Geel (BEH, ZOJ, BEL); Scholen (2) (WA Hageland) en Bornem-Wintam (CBC). Waarschijnlijk broedgeval te St.-Margriete (BEL).

04850 Goudplevier *Pluvialis apricaria*

Belangrijke aantallen werden waargenomen tot in de tweede decade van april.

Maxima: 3/4 Stuivekenskerke 500 ex. (TAR); 20-27-29/3 en 13/4 Wevelgem resp. 3500-2500-3000 en 1500 ex. (VIH, LAM); 10/3 Lauwe 800 ex. (Aves Tournai-Mons); 12/3 Assenede 750 ex. (DLR) en 20/3 Bavikhove 250 ex. (WA Kortrijk).

Er zijn nog 8 latere waarnemingen: 24/4 Assenede 45 ex. (DLR); 30/4 Mechelen (BSP, CEJ, COD, DIG); 1/5 Oostende 3 ex. (LIA); 4/5 Lier (COD); 4-10-11 en 12/5 Wuustwezel resp. 1-2-2 en 1 ex. (NUH).

04860 Zilverplevier *Pluvialis squatarola*

6/3 Harelbeke (SCA, NTJ); 25/3 Mechelen (BEW); 1/5 Lier (COD); 7/5 Steendorp 3 ex. (TMT) en 5/5 Mechelen (JSL).

04960 Kanoetstrandloper *Calidris canutus*

Weinig gegevens ontvangen. Waarnemingen aan de Beneden-Schelde: 13-15/5 Antwerpen-Blokkersdijk 1 à 2 ex. (WN Linkeroever), 14-15 en 21/5 Doel resp. 1-1 en 4 ex. (VW Mortsel) en 31/5 Kallo 2 ex. (STC). Waarnemingen in het binnenland: 11 en 13/5 Mechelen (COD, SID).

04970 Drieteenstrandloper *Calidris alba*

Hogere aantallen ontvangen dan gewoonlijk: 5-20/3 en 24/4 Middelkerke resp. 193-117 en 137 ex. (NTJ).

05010 Kleine Strandloper *Calidris minuta*

Twee waarnemingen uit het binnenland ontvangen: 6/5 Scholen (WA Hageland-Zuiderkempens) en 17/5 Mechelen (SID).

05020 Temmincks Strandloper *Calidris temminckii*

14/5 Ramskapelle 3 ex. (FCH).

05100 Paarse Strandloper *Calidris maritima*

Slechts enkele groepen werden ons gemeld: 1-18 en 27/3 Nieuwpoort resp. 6-9 en 10 ex. (RAD, VEB), 24/4 en 8/5 Middelkerke 33 en 3 ex. (NTJ).

05120 Bonte Strandloper *Calidris alpina*

Grootste groepen in maart: 12/3 Antwerpen Linkeroever - Kallo-Doel 173 ex. (VW Mortsel), tot 13/3 Temse-Rupelmonde ca 300 ex. (TMT, VHW, VHF, VPU, BRW). Een erg grote groep in het binnenland: 26/3 Scholen ca 150 ex. (WA Hageland-Zuiderkempens). Volgende meiwaarnemingen ontvangen: 4-5/5 Mechelen (JSL, SID), 6/5 Scholen 2 ex. (WA Hageland-Zuiderkempens), 19-21/5 Wuustwezel (NUH) en 22/5 Eke 3 ex. (ROD).

05180 Bokje *Lymnocyrtus minimus*

Steeds 1 of 2 exemplaren tesamen, uitgezonderd: 14 en 16/4 Antwerpen-Linkeroever 5 en 8 ex. (BEK, DYW, VPY, VW Mortsel). Eén late meiwaarneming: 13/5 Assenede (DLR).

05190 Watersnip *Gallinago gallinago*

Tot half april algemeen aanwezig, doch er werden geen grote concentraties gemeld. Maxima: 15/3 Mechelen 150 ex. (BEW, VBW, WIR), 27/3 Menen ca. 150 ex. en 2/4 Wevelgem ca 100 ex. (VIH).

05380 Regenwulp *Numenius phaeopus*

Eén maartwaarneming ontvangen: 20/3 Mechelen (BSP, CEJ, COD, DIG). Na half april grotere aantallen: 17/4 Retie 106 ex. (BEH, ZOJ), 21/4 Wuustwezel 490 ex. (SID, SSP), 23/4 Kalmthout 320 ex. (NUH) en 26/4 Assenede 190 ex. (BEL). Nog enkele late meiwaarnemingen: 28/5 Brecht (NUH) en 30/5 Arendonk (BEL).

05410 Wulp *Numenius arquata*

In maart-april algemeen waargenomen. Maxima: 12/3 Antwerpen Linkeroever - Kallo-Doel 189 ex. (VW Mortsel), 13/4 Stuivekenskerke 150 ex. (TAR), 1/4 Wuustwezel ca 400 ex. (NUH).

05450 Zwarte Ruiter *Tringa erythropus*

Late meigegevens: 21 en 29/5 Mechelen 7 en 1 ex. (DIG, VBW) en 29/5 Sint-Margriete (BEL, SHP).

05460 Tureluur *Tringa totanus*

Maxima in maart: 20/3 Maaseik-Aldeneik ca 400 ex. (WA Zuid-Limburg); 28/3 Lier 28 ex. (BSP, DIG). Nog doortrek in mei o.a. 5/5 Oostende 83 ex., naar NO (JOG) en 15/5 Doel 37 ex. in groep (DZR, SNC).

05480 Groenpootruiter *Tringa nebularia*

Eén vroege waarneming: 12/3 Zwijndrecht (VW Mortsel). Enkele concentraties: 20/4 Kallo 42 ex. (STC), 28/4 Wuustwezel-Nieuwmoer 47 ex. (SID, SSP), 30/4 Itegem 20 ex. (DFJ, VOF, WUS) en 3/5 Beerse 50 ex. (MAW). Late meiwaarnemingen: 30-31/5 Kalmthout (NUH) en 31/5 Mechelen (SID).

05560 Oeverloper *Actitis hypoleucos*

Waarnemingen vóór half maart: 5-10/3 Vlissegem (ROC), 12/3 Kallo (VW Mortsel), 13/3 Lier (PEY). Was vooral talrijk in april en begin mei. Maxima: 28/4 en 4/5 Antwerpen-Blokkersdijk 28 ex. (DZR, SNC, VTD) en 7/5 Lier 31 ex. (COD, DIG, DOK). Late meiwaarnemingen: 29/5 Mechelen 2 ex. (VBW) en Duffel 2 ex. (HIP).

05610 Steenloper *Arenaria interpres*

Waarnemingen in het binnenland: 30/4 Kalmthout-Nieuwmoer (RSM, SSP) en 1-2/5 Scholen (WA Hageland-Zuiderkempens).

05660-05670 Middelste-Kleine Jager *Stercorarius pomarinus/parasiticus*

6/3 Antwerpen-Blokkersdijk (SNC).

05690 Grote Jager *Stercorarius skua*

Slechts twee waarnemingen ontvangen: 24/3 en 19/4 Oostende (LIA).

05750 Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus*

Waarnemingen aan de kust: 5/3 Nieuwpoort 1 ad. (ZW Nieuwpoort), 11-16-23 en 24/4 Oostende resp. 1 tweedejaars - 3 derdejaars - 1 ex. en 3 ex. (BOU, LIA, VLG, VOD). Waarnemingen aan de Beneden-Schelde: 30/4 en 14/5 Doel 2 ad. en 1 ad+ 1 derdejaars (BSP, COD, DIG, DZR, SNC). Waarnemingen ten noorden van Antwerpen: 13/3-8 en 10/5 Wuustwezel resp. 2 ad.- 1 ad. en 1 ex. (NUH, SID, SSP), 16-28/4 en 16/5 Kalmthout-Nieuwmoer 2 ad.-3 ad. en 1 ex. (FCH, SID) en 8/5 Brecht 3 ex. (DRF, DUV, NUH).

05780 Dwergmeeuw *Larus minutus*

Eerste waarneming: 16/3 Oostende (LIA). Voornamelijk doortrek langs de kust. Maxima aan de Beneden-Schelde: 30/4 Antwerpen-Blokkersdijk 16 ad+ 20 imm. (BEK, GEU, SAD, VNW). Daarbuiten slechts enkele waarnemingen uit het binnenland: 17/4 Lier 3 ad+ 3 derdejaars (BSP, DIG), 7/5 Scholen 1 imm. (WA Hageland-Zuiderkempens), 7-8/5 en 28/5 Wuustwezel 1 imm. (NUH, SID, SSP), 30/4 en 10/5 Harelbeke 3 ex. en 6 ex. (NTJ, VAD) en 30/4 en 13/5 Mechelen 4 ex. en 2 ex. (BSP, CEJ, COD, DIG).

05927 Geelpootmeeuw *Larus cachinnans*

Eén waarneming werd ons doorgegeven: 30/5 De Panne 2 ad (SNC).

05980 Kleine Burgemeester *Larus glaucoides* BAHC

Menen, zie *Wielewaal* 49: 182; 8/5 Nieuwpoort (BOE, RAD, TAR, VEB).

05990 Grote Burgemeester *Larus hyperboreus*

8/3 Menen, zie *Wielewaal* 49: 291. Duidelijke stormgasten zijn de volgende waarnemingen: 13/5 Mechelen 2 tweedej. (COD), 14/5 Doel 1 ad. (RSR, SAG) en Gent 1 derdej. (YCE).

06020 Drieteenmeeuw *Rissa tridactyla*

Waarnemingen aan de Beneden-Schelde: 13 en 16/4 Kallo 1 imm., 16/4 Zwijndrecht 1 imm. en 13/5 Doel 2 imm. (VW Mortsel).

06160 Noordse Stern *Sterna paradisaea*

Doordat deze soort moeilijk met zekerheid te determineren is, werd ons slechts één melding gedaan: 27/4 Oostende min. 4 ex. (BOU).

06240 Dwergstern *Sterna albifrons*

Eén waarneming aan de Beneden-Schelde: 7/5 Antwerpen-Blokkersdijk (DNL, VQA) en één in het binnenland: 17/5 Harelbeke (LAM).

06260 Witwangstern *Chlidonias hybrida* BAHC

Van 19 tot 22/4 Doel 2 ex., op 19/4 zelfs 3 ex., zie *Wielewaal* 49: 291, 323.

06270 Zwarte Stern *Chlidonias niger*

Vroegste waarnemingen aan de kust: 12/4 Oostende (LIA). Vroegste waarneming en maximum aan de Beneden-Schelde: 19 en 30/4 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ex. (BSP, JSL) en 32 ex. (BEK, GEU, VNW, VWF, SAD). Vroegste waarneming en maximum in het binnenland: 14 en 30/4 Harelbeke 2 ex. (SXJ) en 40 ex. (LSJ, VAD). In mei op vele plaatsen in het binnenland gemeld.

06540 Papegaaiduiker *Fratercula arctica*

Eén waarneming ontvangen: 12/4 Oostende (LIA).

07240 Koekoek *Cuculus canorus*

Eerste zomervogels: 9/4 Zoersel (DJA, PEY, LAE), 10/4 Wachtebeke (DSO), 11/4 Testelt (WA Hageland-Zuiderkempen) en Bazel 2 ex. (VHF, VHW). Vanaf half april op de meeste plaatsen aanwezig doch pas begin mei algemeen.

07680 Velduil *Asio flammeus*

Tot begin april nog goed vertegenwoordigd op de traditionele plaatsen, o.a. 4/4 Kessenich 8 ex. (VW Hamont). 1 meiwaarneming: 9/5 Hamont-Achel (VW Hamont).

07950 Gierzwaluw *Apus apus*

Vroegste zomergast: 11/4 Antwerpen-Blokkersdijk (BEK, DNL, DUV). Eind april op vele plaatsen aanwezig. Maximum in mei: 9 en 30/5 Antwerpen-Blokkersdijk ca 1700 ex. (JSL).

08460 Hop *Upupa epops*

Vijf waarnemingen werden ons gemeld: 20/4 Genk (WA Zuid-Limburg), 23/4 Kalmthout (WA De Kievit), 5/5 Duffel (FRD), 27/5 Buggenhout (AEM) en één exemplaar te Bissegem zonder datum (NTJ).

08480 Draaihals *Jynx torquilla*

Aprilwaarnemingen: 17/4 Genk (GBJ, VDK, WA Zuid-Limburg), 25/4 Merelbeke (XKJ) en 27/4 Harelbeke (DKJ). Meiwaarnemingen: 1/5 Antwerpen-Blokkersdijk (SNC), 1-4/5 Nokere (KIL) en 4/5 Balen (SSJ). Twee vondsten: * 1/5 Westmalle (WA Voorkempen) en Begijnendijk (WA Hageland-Zuiderkempen).

09920 Boerenzwaluw *Hirundo rustica*

Eerste vogels: 6/3 te Berg-Kamphenhout (WOJ).

10010 Huiszwaluw *Delichon urbica*

Eerste vogels: 10/4 Oostende (VW Oostende) en Antwerpen-Linkeroever 2 ex. (DZR). Algemeen vanaf eind april.

10050 Duinpieper *Anthus campestris*

Mechelen, Turnhout en Meeuwen, zie *Wielewaal* 49: 291, 323.

10140 Waterpieper *Anthus spinoletta spinoletta*

Maxima: 4/4 Wuustwezel-Kalmthout-Nieuwmoer ca 50 ex. (NUH), 5/4 Kalmthout ca 20 ex. (FCH) en 11/4 Lier 10 ex. (BSP, DIG). Laatste vogels op 14/4 Kalmthout 8 ex. (FCH).

10142 a. Oeverpieper *Anthus petrosus littoralis*

Laatste vogels: 9/3 Antwerpen-Blokkersdijk (CSH, JSL) en 28 tot 31/3 Zichem (WA Hageland-Zuiderkempen).

10170 a. Gele Kwikstaart *Motacilla flava flava*

Eerste vogels: 6/3 Sint-Katelijne-Waver (BYJ), 10/3 Onze-Lieve-Vrouwe-Waver (VRD) en 12/3 Mechelen (VBW). Algemeen vanaf 15/4.

10170 b. Engelse Gele Kwikstaart *Motacilla flava flavissima*

5 april- en 2 meiwaarnemingen ontvangen, voornamelijk uit de kuststreek. 12/4 Snaaskerke 4 ♂♂ (BOU), 22/4 Oostende 1 ♂ (BOU), 24/4 Oostende 4 ex. (FAR, VOD) en Knokke-Zwin 3 ex. (WMF), 30/4 Koksijde

(GAJ), 8/5 Roksem 2 ex. (POM, POR, WMF) en 14/5 Doel 1 ♂ (BSP, COD, DIG).

10170 c. Noordse Gele Kwikstaart *Motacilla flava thunbergi*

3 april- en 36 meiwaarnemingen ontvangen, voornamelijk uit het Antwerpse. Eerste vogels op 29/4 Tessenderlo (WA Hageland-Zuiderkempen), 30/4 Antwerpen-Blokkersdijk 2 ♂♂ (BEK, GEU, VNW, VWE, SAD) en Evergem 2 ♂♂ (GEV, VSP). Maxima: 1/5 Antwerpen-Blokkersdijk 53 ex. (JSL, SNC) en 14/5 Mechelen 57 ex. (BSP, COD, DIG).

10200 Witte Kwikstaart *Motacilla alba*

Maxima: 1/3 Onze-Lieve-Vrouw-Waver 123 ex. (VRD).

10200 b. Rouwkwikstaart *Motacilla alba yarrellii*

6 maart-, 1 april- en 2 meiwaarnemingen ontvangen. 13/3 Oostende (VW Oostende-BEP); 22/3 Oostende 9 ex. (LIA, DUH, VLE); 26 tot 28/3 Drongen en 29/3 Drongen (VBF, CVS, VHI, VKS e.a.); 27/4 Kuurne (CBG, CBR); 7/5 Oostende (DUM).

11230 Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus Phoenicurus*

Vroegste datum: 25/3 Bazel (VPU).

11460 Tapuit *Oenanthe oenanthe*

Eerste vogels: 20/3 Brecht (SID, SSP) en 26/3 Wulpen (SPR). Algemeen vanaf half april.

11860 Beflijster *Turdus torquatus*

Opvallend veel doortrekkende vogels. Eerste trekkers 9/4 Den Haan 2 ex. (LIA) en Doel (BEK, DZR, RSR, SAG, SNC), 12/4 Koksijde 2 ♂♂ (FCH) en Harelbeke (DUF, SXJ), 13/4 Kalmthout 3 ♂♂+1 ♀ (FCH) en Harelbeke 2 ♂♂ (DKJ) en Doel (BEK, DZR, SNC). Maxima: 15/4 Kalmthout 5 ♂♂ (FCH), 20/4 Koksijde 2 ♂♂+3 ♀♀ (GAJ). Laatste doortrekkers: 30/4 Koksijde 2 ♂♂+1 ♀ (SPR) en 1/5 Geel-Eindhout 1 ♂ (BEL, BEH, ZOJ).

11980 Kramsvogel *Turdus pilaris*

Broedgevallen o.a. te Bazel (min. 3) (ROI), Lier (VOE), Scholen (2), Webbekom (min. 5), Zichem (ca 15), Averbode (2), Testelt (3) (WA Hageland-Zuiderkempen), Uitbergen (3) (VLK, CAL).

12010 Koperwiek *Turdus iliacus*

Laatste wintergasten: 9/4 Bazel (ROI), 13/4 Boechout 2 ex. (HFM) en 13 en 23/4 Antwerpen-Blokkersdijk 1 en 3 ex. (BEK, GEU, JSL, SAD, VNW, VWF).

12200 Cetti's Zanger *Cettia cetti*

Weinig waarnemingen ontvangen. De gehele periode aanwezig te Mariekerke (DHH, VDH). Verder op 17/4 De Panne (BIR), 13/5 Lier (COD), 14/5 Weert (TMT) en 15/5 Averbode (WA Hageland-Zuiderkempen).

12360 Sprinkhaanrietzanger *Locustella naevia*

Opvallend veel waarnemingen dit voorjaar. Eerste data: 11/4 Antwerpen-Linkeroever (AUL), 13/4 Veerle (BEH, ZOJ) en Mechelen (VBW), 14/4 Testelt (WA Hageland-Zuiderkempen). Zoals gebruikelijk rond 25/4 algemeen aanwezig. Groot aantal: 4/5 Webbekom 9 ex. (WA Hageland-Zuiderkempen).

12380 Snor *Locustella luscinioides*

Ook ditmaal erg weinig gegevens ontvangen. 30/4 Assenede (DSW), 4 en 7/5 Lier (COD, DIG, DOK), 14/5 Mechelen (BSP, COD, DIG) en 23/5 Emblem (COD, DOK).

12430 Rietzanger *Acrocephalus schoenobaenus*

Eerste zomervogels: 2/4 Mechelen (VBW) en 9/4 Testelt (WA Hageland-Zuiderkempen). Vanaf half april verspreid aanwezig.

12500 Bosrietzanger *Acrocephalus palustris*

Dit voorjaar op meerdere plaatsen al in april aanwezig. Blijkbaar komt deze soort de laatste jaren steeds

vroeger aan: 21-24 en 30/4 Mechelen resp. 5-7 en 2 ex. (BEW, KIJ, VBW, WIR), 22/4 Antwerpen-Blokkersdijk (JSL, VLC), 24-29 en 30/4 Lier resp. 1-2 en 2 ex. (BSP, CEJ, COD, DIG, SMG), 25/4 Wuustwezel (SID, SSP) en 26/4 Machelen (Brab.) (TME). Vanaf de tweede helft van mei echter algemeen aanwezig.

12530 Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus*
Steeds minder waarnemingen van deze schaarsse wondende soort. 15/5 Snaaskerke (LIA), 23/5 Kessel (COD, DIG) en 30/5 Bornem (DHH, VDH). Dat het met de Grote Karekiet bergaf gaat is overduidelijk!

12590 Spotvogel *Hippolais icterina*
Alle waarnemingen vóór 10 mei: 30/4 Itegem (DFJ); 2/5 Eindhout (BEH, ZOJ); 4/5 Kaprijke (HAW); 5 en 6/5 Antwerpen-Linkeroever 1 en 2 ex. (AUL, JSL); 7/5 Wuustwezel (SID, SSP) en Werken (DXH) en Pulle (PEY) en Heist-o/d-Berg (WUS) en 8/5 Itegem (WUS).

12760 Tuinfluiter *Sylvia borin*
Evenals bij de Bosrietzanger stijgend aantal aprilwaarnemingen de laatste jaren. Eerste data: 16/4 Antwerpen-Blokkersdijk (OED); 17/4 De Panne (BIR); 20/4 Assenede (BEL, DLR); 23/4 Steendorp (TMT) en Booischoot (WUS, XKJ, DFJ); 23-24/4 Bazel (ROI, VHF, VHW). Rond 25 april op meerdere plaatsen aanwezig en op 30/4 te Lier reeds 12 zangposten (BSP, CEJ, COD, DIG). Het merendeel werd echter begin mei genoteerd.

12770 Zwartkop *Sylvia atricapilla*
Volgende maartwaarnemingen werden ons gemeld: 7 tot 19/3 Lier 1 ♂ (FRH); 18/3 Schelderode (VLF); 19/3 De Panne (BIR); 20-22/3 Mechelen 1 ex. (VBW, BEW, VFL). 26/3 Oostende (LIR) en Koksijde (GAJ) en 27/3 Duffel 1 ♂ (BSP, COD, DIG). Half april talrijk aanwezig.

13080 Fluiter *Phylloscopus sibilatrix*
Eerste data: 13/4 Kampenhout (FCH); 23-24/4 Antwerpen-Linkeroever (AUL, STC). Op 28/4 in het Leuvense reeds min. 25 zangposten (DUV, STC).

13110 Tijftjaf *Phylloscopus collybita*
Door de extreem zachte wintermaanden hebben een groot aantal exemplaren met succes overwinterd zie *Wielewaal* 49: 62, 148 en 182), zodat een juiste aankomstdatum van de eerste voorjaarstrekken moeilijk te bepalen is. Reeds begin maart waren er vele waarnemingen doch de massale aankomst zal rond 15/3 plaats gevonden hebben.

13120 Fitis *Phylloscopus trochilus*
In tegenstelling tot het vorige voorjaar waren er meerdere vroege aankomstdata: 5/3 Voorlijk (SNC), 8/3 Lier (CSH, JSL) en 9/3 Antwerpen-Blokkersdijk (CSH, JSL). Vanaf 20/3 op diverse plaatsen doch was zoals gewoonlijk pas vanaf begin april talrijk.

13350 Grauwe Vliegenvanger *Muscicapa striata*
Erg veel aprilwaarnemingen ontvangen (vorig jaar 1!). 7/4 Hamont-Achel (VW Hamont); 12-19/4 Rupelmonde (BRW, VHW); 17/4 Geel 2 ex. (BEH, ZOJ); 23/4 Vethem (VMW); 24/2 Temse (TMT); 26/4 Assenede 2 ex. (BEL); 27/4 Grobbendonk (SID) en Kaprijke (HAW); 30/4 Wuustwezel (SSP). Pas rond 15/5 talrijk aanwezig.

13490 Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca*
Vroege zomervogels: 12/4 Kalmthout (FCH), 13/4 Lier (VQG, VKR), 15/4 's Gravenwezel (WA Voorkempen), 16/4 Antwerpen-Blokkersdijk (OED) en Koksijde (GAJ). Eind april talrijk aanwezig, doch ook dit jaar werden ons geen grote concentraties gemeld.

13640 Baardmannetje *Panurus biarmicus*
Alle ontvangen waarnemingen: 2-12 en 27/3 Lier telkens 1 ex. (BSP, COD, DIG), 6-13/3 Stuivekenskerke (WA Brugge-WA Lier), 12/3 Doel (JSL). Eén meiwaarneming: 8/5 Oostende 2 ex. (LIA).

14900 Buidelmees *Remiz pendulinus* BAHG
7/4 Zwijndrecht (STC) en 6/5 Lier (COD). Het aantal waarnemingen neemt duidelijk toe. In Nederland is de Buidelmees reeds broedvogel.

15150 Grauwe Klauwier *Lanius collurio*
Slechts 4 waarnemingen ontvangen: 23 tot 30/4 Lier 1 ♂ 1 ♀ (BSP, COD, CEJ, DIG, WIW), 8/5 Sint-Huibrechts-Lille 2 ex. (Nat. en VW Pelt), 9/5 Hamont-Achel (VW Hamont) en 18/5 Harelbeke 1 ♂ (BAJ, SXJ).

15200 Klapekster *Lanius excubitor*
Alle waarnemingen hebben betrekking op solitaire exemplaren. Eén broedgeval werd ons gemeld: Zelem (WA Hageland Zuiderkempen).

15570 Notekraker *Nucifraga caryocatactes*
Eén waarneming: 27/3 Antwerpen-Blokkersdijk (VTD).

16400 Europese Kanarie *Serinus serinus*
Van deze soort ontvangen we steeds erg weinig gegevens. Eerste zomervogels: 9/3 Bornem 1 ♂+1 ♀ (DHH), 20/3 Lommel (Nat. en VW Pelt). Broedgevallen o.a. Wetteren (min. 5) en Groot Bornem (ca 15).

16540 Sijs *Carduelis spinus*
Maxima: 5/3 Bonheiden ca 300 ex. (VBW), 14/4 Rijmenam ca 150 ex. (VBW) en van 5/4 tot 16/4 Kalmthout 300 ex. (FCH). Laatste wintergasten: 18/4 Walem 6 ex. (DWA, VTS), 23/4 Kalmthout 5 ex. (BSP, COD, DIG, JSL e.a.) en 25/4 Assenede 1 ♂ (DSW).

16630 Barmsijs *Carduelis flammea*
18/3 Mortsel 4 ex. (JSL), 1/5 Oostende 3 ex. (LIA), 14/5 De Panne (WA Westkust) en 28/5 Meetkerke (VSJ).

16600 Kruisbek *Loxia curvirostra*
1/3 Houtvenne 1 ♂ (SSL) en 23/5 Zichem 22 ex. (WA Hageland-Zuiderkempen).

17170 Appelvink *Coccothraustes coccothraustes*
1/3 Heerle (FEY), 13 en 31/3 Drongen 1 en 2 ex. (VKS) en 14/5 Meeuwen 4 ex. (GEA).

18660 Ortolaan *Emberiza hortulana*
1/5 Mechelen (SID) en Machelen (Brab.) (TME), 28/5 Lier (COD, DIG).

Lijst der waarnemers

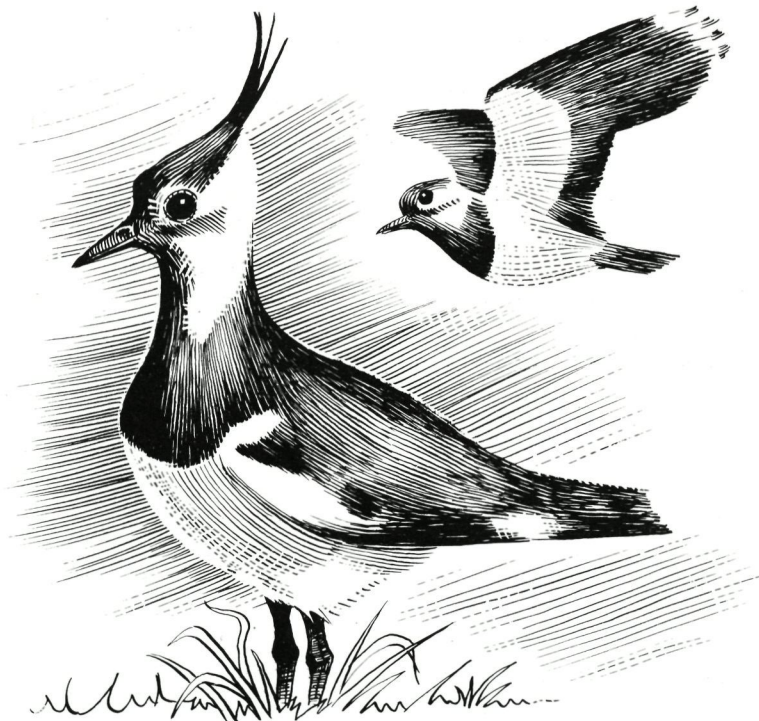
AEM M. Aerts; ALS S. Allein; APFF F. Apers; APJ J. Appels; ARJ J. Arnhem; AUL L. Audenaerde; BAY Y. Baptiste; BDR R. Biddels; BEH H. Berghmans; BEK K. Bernaers; BEL L. Bekaert; BEP P. Beeckaert; BEV V. Beeldens; BEW W. Beullens; BGD D. Bogaert; BGH H. Bogie; BGT T. Bogaerts; BIP P. Biesemans; BIR R. Billiau; BLM M. Bloeyaert; BLR R. Blommaerts; BOB B. Bosmans; BOE J. Borrey; BOU U. Boudolf; BRA F. Broos; BRM M. Bourgeois; BRW W. Braem; BSF F. Bossuyt; BSP P. Buys; BTK K. Blontrock; BVL L. Berckvens; BYJ J. Belloy; CAB B. Castelein; CAE E. Callebaut; CAH H. Carpentier; CAL L. Caeckebeke; CAU U. Cautereels; CBC C. Coeckelbergh; CBG Claerbout; CBR R. Claerbout; CEG G. Ceuppens; CEJ J. Celis; CLG G. Claeys; CLM M. Clerckx; COD D. Colin; COMM. Couwels; COV V. Colin; CSH H. Cassiers; CUA A. Cuypers; CXJ J. Ceulemans; DAW W. Debaere; DBA A. de Ben; DBH H. Debruyker; DBN J. de Ben; DBT de Bethune; DCG G. Deckx; DCJ J. de Cock; DCK K. de Coninck; DCM M. de Clerck; DCR R. de Caluwe; DCU L. de Clerq; DED D. de Mey; DEG G. Daems; DEL L. Deckx; DFJ J. de Groof; DFR R. de Fraine; DHH D'Hertefeldt; DHU E. de Hauwere; DIG G. Driessens; DJA A. de Jonghe; DJP J. Deputter; DKG G. Dierikx; DKJ J. Dekijver; DKN A. Dekoning; DKP P. de Kerf; DLR R. de Lust; DMF F. Demey; DMG G. de Meulemeester; DMJ J. de Meyer; DNH H. Denolf; DNL L. Denijs; DNN N. Debrun; DOK K. de Rouck; DPA F. de Preter; DPE E. de Pauw; DPM M. DE Pau; DQM M. de Ridder; DRD D. Draulans; DRF J. de Ridder; DRI I. Driesen; DRN N. de Regge; DRW W. de Bruycker; DSK K. Devos; DSO R. Desmet; DSR R. Desmet; DSW W. Desmet; DTR R. de Coster; DUC C. Debuc; DUL L. Durt; DUR R. Debusschere; DUV V. Dupont; DVF F. Deckers; DVM M. Dekonck; DVP P. Devos; DWA A. de Weert; DWF F. de Waele; DWL L. Dewulf; DXJ J. Dierckx; DXN N. Deseure; DXR R. Deloof; DXW W. Dirckx; DZR R. de Smet; EEE E. Everaert; FARR. François; FCH F.

Hidveg; FEH H. Felix; FER R. Felix; FEY Y. Feryn; FRD D. Frans; FRH H. Franckx; FUG G. Furniere; GAJ J. Gaytant; GEA A. Geuens; GEU P. Gerene; GEV V. Geers; GOB B. Goovaerts; GSJ J. Goossens; GVJ J. Goovaerts; GYA A. Geypen; HEL L. Hermans; HEM M. Heyse; HEO L. Hermans; HEP P. Herroelen; HFM M. Hofman; HEP P. Hofman; HIP P. Heivers; HNJ J. Henderickx; IDJ J. Ide; JAG G. Jannis; JAH H. Janssen; JAI M. Jacobs; JAS S. Janssens; JNA A. Jans; JNM M. Janssens; JOG G. Jonckheere; JOJ J. Joris; JSL L. Janssen; KIJ J. Kiebooms; KIL L. Kinds; KJP J. Kuyt; KLP P. Kelchtermans; LAE E. Lambrechts; LAI I. Lammens; LAM M. Lagae; LCJ J. Leclercq; LEG G. Leyman; LEJ J. Leestmans; LEL L. Lens; LIA P. Lingier; LIH H. Lieckens; LLR R. Laleman; LMG G. Lemmens; LMR R. Lemmens; LOR R. Lorez; LSJ J. Loos; MAM M. Maes; MAR R. Maes; MAW W. Machiels; MIC Michiels; MIM M. Michiels; MIV V. Michiels; MLJ J. Mijl; MOJ J. Moonen; MSF F. Mees; MTK K. Matthé; MTL L. Matthé; MUD D. Meus; MXA A. Maes; MXL L. Meert; MZRR. Maes; NAK K. Naessens; NIJ J. Nies; NSJ J. Nuyts; NTJ J. Nuttin; NUH H. Nuytemans; NVP P. Nevelsteen; OED D. Oellibrand; ONC C. Onkelinx; OPB B. Opstaele; OPP P. Opstaele; ORG G. Orbie; OUH H. Outtier; PASS. Pauwels; PEW W. Penninckx; PEY Y. Peeters; POA A. Polfliet; POH H. Poorters; POJ J. Pollet; POM M. Pottier; POR R. Pottier; PTW W. Peeters; PUJ J. Pauwels; PUW W. Pauwels; RAD D. Raes; RAP P. Raes; RBI I. Robbe; REG G. Robaer; REL L. Reynders; REM M. Reygaert; ROC C. Rotsaert; ROD D. Roels; ROI F. Robinet; ROR M. Rottiers; RSA A. Rosemont; RSG G. Rosemont; RSM M. Raes; RSP P. Rooselaer; RSR R. Rosemont; RUL L. Rubberecht; RUP P. Rutten; RZR R. Rozemond; SAD D. Sano; SAG G. Sallaert; SAM M. Swannet; SCA A. Schamelhout; SEC C. Segaeert; SGL L. Segers; SHJ J. Schrey; SHM M. Schuurmans; SHP P. Schollaert; SHW W. Schrey; SID D. Symens; SIG G. Simons; SIJ J. Spittaels; SIW W. Sierens; SMG G. Smet; SMM M. Smets; SNC C. Snyers; SNJ J. Snoeck; SOH H. Soete; SPR F. Spruytte; SSJ J. Sas; SSL L. Smets; SSP P. Symens; STB B. Strauss; STCC. Steeman; STK K. Sterckx; STMM. Stoop; STW W. Stevens; SWK K. Sweertvaeger; SYJ J. Steyaert; SYM M. Stynen; SYP P. Sys; TAR R. Tahon; THA A. Theuninck; THJ J. Thys; TME E. Toorman; TMT T. Temmerman; TRE E. Troch; TYS S. Tys; VAA M. van Aerde; VBF F. van den Bossche; VBM M. van Beirs; VBW W. van den Bossche; VCK K. Vercamer; VCM M. Vercammen; VCO A. Vercammen; VCT T. van Marcke; VDH H. van Doorselaer; VDK G. van der Kelen; VDW W. Vanduffel; VDX van der Plas; VEB B. Vercruysse; VEI D. Vercammen; VEJ J. Vervaeke; VEM M. Vermeylen; VFL L. van Hoof; VGE G. Vermeire; VGG G. van Gucht; VGL L. van Gils; VHF F. van Hoeyweghen; VHN J. van den Haute; VHS J. Verheyen; VHU R. van den Houdt; VHW W. van Hoeyweghen; VID D. Vielfont; VIH H. Viane; VIJ J. van Impe; VIL L. van Rie; VIM M. Vlielinck; VJE J. Vermeire; VJN J. van Esbroeck; VJO J. van

Esbroeck; VJP J. Verduystert; VKF F. Valvekens; VKL L. Vereecken; VKR R. van Spaendonck; VLC C. van der Elst; VLE E. van Loo; VLF F. Verbelen; VLK K. van Laeken; VMB B. vanden Meerschaut; VML J. van Ammel; VMM M. van Mierlo; VMW W. van der Meulen; VNW W. Verschuieren; VOB B. van Hoorde; VOD D. Vanhoecke; VOE E. Voorspoels; VOF F. van den Bos; VOL L. van Oosterwyck; VPA A. van Speybroek; VPL L. van Gompel; VPM M. van de Perre; VPU L. van de Perre; VQA A. Vervoort; VQE E. Verstraeten; VQF F. Vreysen; VQG G. van Spaendonck; VQJ J. van Goethem; VRB B. Vermeyen; VRD D. van Roosbroeck; VRH H. van Renterghem; VRP P. van Raemdonck; VRSS S. Verbruggen; VRT T. Vreugde; VRV V. Vernis; VRWW. van Renterghem; VSA J. van Stalle; VSB B. van Esbroeck; VSD J. Vansteenkiste; VSP P. van Sanden; VSW W. van Spaendonck; VTB D. Verstraete; VTI L. Vanneste; VTS S. Vansteenkiste; VUM M. van Buchenhout; VUS S. van Hul; VVK K. van de Velde; VVP P. van de Vijver; VWF J. van de Wiele; VWG G. van de Weyer; VYF F. van Roy; VYK K. van de Vijver; VYL L. Vielfont; VZA M. Verstraete; VZB B. Vanholle; VZD D. Verstappen; VZH H. van Bosstraete; VZM M. Vanhoudt; WAF F. Wageman; WEL L. Wens; WEM M. Wens; WIF F. Willems; WIG G. Wieme; WIR R. Willockx; WIW W. Willems; WIM M. Willems; WMF F. Willemyns; WMJ J. Willemyns; WOJ J. Wouters; WTL L. Wouters; WUA A. Wuyts; WUK K. Wuyts; WUS S. Wuyts; XAF F. Vandorpe; XAG G. Vanbesien; XAM M. Vantiegheem; XAP P. van de Velde; XCE E. Vereecken; XDJ J. Vandenbergen; XEL L. Vermeulen; XHL L. D'Hont; XKJ J. van Kerckhoven; XNE E. van Marck; XNG Y. Vanbesien; XRJ J. Verenterghem; XRM M. Verstraete; XWJ J. van Wouterghem; ZEN N. Dezeure; ZHM M. D'Hoore; ZOJ J. Volders; ZSJ J. Desmet; ZWJ J. Dewaegemaker; AVES Mons-Tournai; BJN Antwerpen; BJN Brugge; IGN Sleiding; JNM Voorkempen; Nat. & VW Pelt; VG Hamont; VW Beernem; VW Gent; VW Mortsel; VW Voorkempen; WA Brugge; WA Brussel; VA de Kievit; WA Gent; WA Hageland-Zuiderkempen; WA Herentals; WA Klein-Brabant; WA Kortrijk; WA Lier; WA Meetjesland; WA Mol; WA Netevalle; WA 's Herenbosch; WA Turnhout; WA Voorkempen; WA Westkust; WG Kortrijk; WJ Turnhout; WJ Zuid-Limburg; ZW Nieuwpoort; UYA A. Uyttendaele.

D. Roels, L. Sagaert, C. Steeman, Ornithologische Centrale, Frank Baurstraat 49, 9000 Gent.

Tekening : G. van Avermaet

AANWIJZINGEN VOOR DE AUTEURS

Het maandblad *Wielewaal* publiceert in principe alle artikels waarvan de inhoud strookt met de doelstelling van de Vereniging De Wielewaal: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels. De redactie behoudt zich nochtans het recht voor te beslissen welke artikels of bijdragen worden geplaatst.

Kopij moet in drievoud in machineschrift worden ingeleverd bij de hoofdredacteur. Uiterlijk twee maanden na het insturen van de kopij ontvangt de auteur bericht of zijn artikel al dan niet zal worden opgenomen. Eventueel kan de auteur gevraagd worden wenselijke veranderingen aan te brengen.

De auteurs zijn persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikels.

Elk artikel wordt gevolgd door het volledig adres van de auteur(s).

De redactie dringt er op aan om artikels en belangrijke bijdragen te doen volgen door een samenvatting in de Nederlandse, Franse, Duitse en Engelse taal. Op verzoek van de auteur zal de „résumé”, „Zusammenfassung” en „summary” door de redactie worden opgesteld.

In het maandblad wordt de voorkeurspelling toegepast. Nederlandse vogelnamen beginnen steeds met een hoofdletter (bv. Witte Kwikstaart). Groepsnamen (bv. steltlopers) beginnen niet met een hoofdletter. Dezelfde schrijfwijze geldt voor namen van planten, insecten, enz... De eerste vermelding in een tekst van een soort wordt steeds gevolgd door de Latijnse geslachts- en soortnaam, onderstreept.

In datumvermeldingen dienen de namen van de maanden bij voorkeur voluit geschreven. Het gebruik van afkortingen dient vermeden te worden.

Referenties in de tekst worden aldus vermeld: (Segers, 1948); bij meerdere referenties: (Segers, 1948; Grootaers, 1958); en verwijzen naar een alfabetisch gerangschikte bibliografie. Deze bibliografie wordt als volgt opgesteld:

- voor een artikel: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. Volledige titel. *Naam van het tijdschrift*, jaargang: eerste pagina van het artikel - laatste pagina.
bv. Grootaers F., 1958. Glanskop (*Parus palustris*) en Matkop (*Parus atricapillus*). *Wielewaal* 24: 1 - 16.
- voor een boek: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. *Volledige titel*. Stad van uitgifte, naam van de uitgever.
bv. Segers F., 1948. *Broedvogels in de Kempen*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel.

Als er meerdere auteurs zijn: Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.

In de bibliografie worden slechts die titels vermeld waarnaar in de tekst wordt verwezen. Alle literatuurgegevens moeten bij hun oorspronkelijke bron gecontroleerd worden.

Ter illustratie van bijdragen kunnen in aanmerking komen: zwart-wit- en kleurenfoto's, diapositieven, zwart-wit-tekeningen. Grafieken, tabellen en kaarten dienen met zwarte inkt op wit papier getekend.

Aan de auteur van een artikel (of aan één van hen indien er meerdere zijn) zullen 5 exemplaren van het maandblad worden verzonden. Meer exemplaren (tot maximum 30) kunnen bekomen worden, indien de hoofdredacteur hierom verzocht wordt bij het inzenden van het artikel.

De hoofdredacteur zal graag eventuele bijkomende inlichtingen of adviezen verstrekken aan mogelijke auteurs.

Wij ontvangen wisselnummers van *Ardea*, *Limosa*, *Vogeljaar*, *Vogels*, *Dutch Birding*, *Aves*, *Gerfaut-Giervalk*, *Nos Oiseaux*, *Mens en Vogel*, *l'Homme et l'Oiseau*, *Falke*, *Regulus*, *Ornithologische Mitteilungen*, *Vogelwarte*, *Ornithologische Beobachter*, *Milu*, *Egretta*, *Héron*, *Ciconia*, *Tijdingen van de Vrienden van Heverlee-bos en Meerdaalwoud*, *Natuurreservaten*, *Wetenschappelijke Mededelingen KNNV*, *Parcs Nationaux*, *Hautes Fagnes*, *Natuurhistorisch Maandblad*, *Natura*, *Natuurbehoud*, *Mededelingenblad Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon*.

WIELEWAAL

JAARGANG 50 - MEI 1984

In Memoriam Mej. E. MEYERS.	169
Y. VERSCHUEREN. Orchideeën, een mysterieuze schoonheid.	171
Y. VERSCHUEREN. Bestuiving bij orchideeën.	185
A. VERMEIJEN. Zeldzame planten in de Turnhoutse Kempen - aflevering 8 (1 - 31 juli 1981).	194
Opmerkelijke ornithologische meldingen.	199
Ornithologische seizoenoverzichten in Vlaanderen — maart - april - mei 1983.	201

Titelblad: *Bijenophrys Oprhys apifera* — Foto: Y. Verschueren